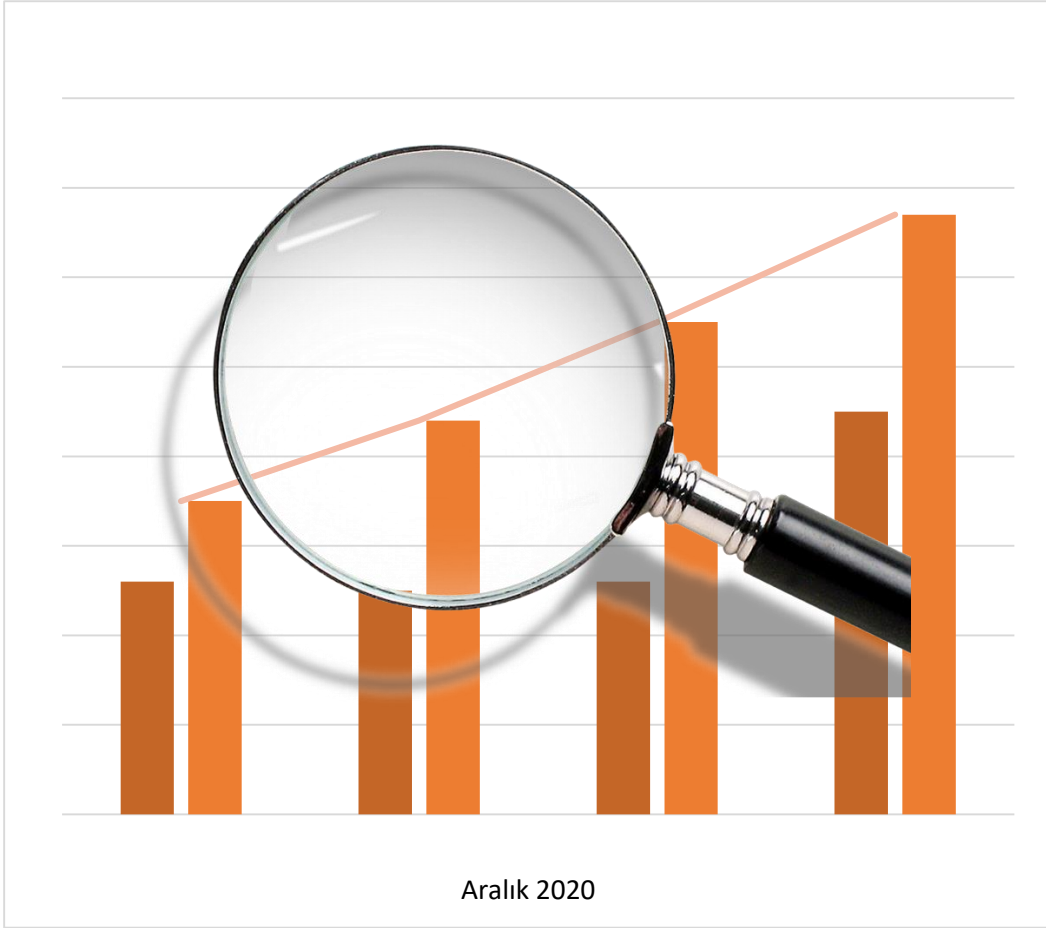

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

2018-2020 ORTA VADELİ PROGRAM İZLEME RAPORU

BAŞBAKANLIK

DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

İZLEME VE KOORDİNASYON DAİRESİ

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
BAŞBAKANLIK

DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

2018 - 2020 Orta Vadeli Programın İzleme Raporu

Aralık 2020

YAYIN VE BİLGİ İÇİN

**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Devlet Planlama Örgütü
Lefkoşa**

+(392) – 601 10 0 0 – 601 10 01

+(392) – 228 59 88

web : www.dpo@gov.ct.tr
e-mail : info.dpo@gov.ct.tr
e-mail : izleme@dpo.gov.ct.tr

Google Play veya App Store 'dan herhangi bir QR okuyucu indirerek elektronik yayına ulaşabilirsiniz.

KKTC Devlet Basımevi – Lefkoşa, Aralık 2020

DPÖ-YYR-2020-1

ÖNSÖZ

Kamu tarafından uygulanan her Politikanın ülkemizdeki ekonomik ve sosyal büyümeye etkisi yatsınamaz bir gerçekken, Politikaların uygulanmasının izlenmesi ve raporlaştırılmasının gerekliliğide büyük bir önem taşımaktadır.

33/1976 Sayılı Devlet Planlama Örgütü Yasası'nın "İzleme ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığının görevleri arasında bulunan; "Uygulanmakta olan plan ve programları gerekli şekilde izlemek ve koordinasyonu sağlamak; gerektiğinde bu amaçla muhtelif daire ve kuruluşların yüksek seviyede sorumlu temsilcilerinin katılacağı komisyonları oluşturmak ve çalıştırmak" hükmü bulunmaktadır. Bu kapsamda, Orta Vadeli Programın İzlenmesinin gerekliliğinin önemi anlaşılmasıyla birlikte, İzleme ve Koordinasyon Daire Başkanlığı **ilk kez** 2018-2020 Orta Vadeli Programın İzleme Raporunu hazırlamıştır. Bu izleme raporunda 2018-2020 Orta Vadeli Programında bulunan Sektörel İlke ve Politikalarda belirtilen hedeflerin gerçekleşme durumları izlenmiş ve rapor haline getirilmiştir.

Rapor hazırlanırken ülke ekonomisine katkıda bulunan sektörler, ekonomik ve sosyal açıdan incelenmeye çalışılmış, Kamu politikalarının bu sektörleri nasıl etkilediğini, rakamlarla desteklenerek tespit edilmiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programın İzleme Raporu, Müsteşarlığımıza bağlı İzleme ve Koordinasyon Dairesi Başkanı Levent Hızal ile 1. Derece Planlama Uzmanı Zehra Bıyıkoglu Kırmızı tarafından hazırlanmıştır. Yazım düzeltmelerinde İzleme ve Koordinasyon Dairesi'nin diğer personelleri katkıda bulunmuştur. 2018-2020 Orta Vadeli Program'da ilkeler ve politikaları oluşturan Bakanlıklar ile bu Bakanlıklara bağlı Daireler tarafından destek verilmiştir.

Mustafa SERÇELİK
DPÖ Müsteşarı

İÇİNDEKİLER

TARIM SEKTÖRÜ.....	1
Tarım Sektörü'nün KKTC Genel Bütçesindeki Yeri ve Tarımsal Destekler.....	3
2018-2020 Orta Vadeli Programda Tarım Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	5
SANAYİ SEKTÖRÜ.....	11
2018-2020 Orta Vadeli Programda Sanayi Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları....	15
2018-2020 Orta Vadeli Programda Taşocaklığı Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	18
ENERJİ SEKTÖRÜ.....	19
2018-2021 Orta Vadeli Programda Enerji Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	21
SU SEKTÖRÜ.....	22
2018-2020 Orta Vadeli Programda Su Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	23
İNŞAAT SEKTÖRÜ.....	24
2018-2020 Orta Vadeli Programda İnşaat Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	27
TİCARET-TURİZM SEKTÖRÜ.....	30
TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET.....	30
2018-2020 Orta Vadeli Programda Toptan ve Perakende Ticaret Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	33
TURİZM SEKTÖRÜ.....	35
2018-2020 Orta Vadeli Programda Turizm Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları...39	
ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME SEKTÖRÜ.....	43
ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ.....	44
Karayolu Ulaştırması.....	44
Hava Yolu Ulaştırması.....	44
Deniz Yolu Ulaştırması.....	45
2018-2020 Orta Vadeli Programda Ulaştırma Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	45
BİLGİ İLETİŞİM SEKTÖRÜ.....	48
2018-2020 Orta Vadeli Programda Bilgi ve İletişim Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	48
EĞİTİM SEKTÖRÜ.....	50

Yükseköğretim.....	50
2018-2020 Orta Vadeli Programda Yükseköğretim Politikaları ve Gerçekleşme Durumları....	53
Ortaöğretim ve İlköğretim Sektörü.....	54
2018-2020 Orta Vadeli Programda İlk ve Ortaöğretim Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	57
2018-2020 Orta Vadeli Programda Gençlik Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	61
2018-2020 Orta Vadeli Programda Spor Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	63
2018-2020 Orta Vadeli Programda Kültür Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	64
SAĞLIK SEKTÖRÜ.....	66
Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri.....	66
2018-2020 Orta Vadeli Programda Sağlık Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	67
2018-2020 Orta Vadeli Programda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Politikaları ve Gerçekleşme Durumları.....	72
2018-2020 Orta Vadeli Programda Çevre Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	78
2018-2020 Orta Vadeli Programda Fiziki Plan Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	81
2018-2020 Orta Vadeli Programda İskan Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	82
2018-2020 Orta Vadeli Programda Kooperatifçilik Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	83
2018-2020 Orta Vadeli Programda Yerel Yönetimler Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	85
2018-2020 Orta Vadeli Programda Beşeri Kaynaklar Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları.....	86
Sonuç.....	88

GRAFİKLER

Grafik 1: Tarım Sektörünün GSYH İçerisindeki Payı (Cari Fiyatlarla %) ve İstihdamdaki Payı (%) (2010- 2018).....	1
Grafik 2: Tarım Bütçesi ile Tarımsal Destek Bütçesi (2014-2018).....	4
Grafik 3: Reel Büyüme Hızları (%) (2013-2018).....	12
Grafik 4: Sanayi Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL).....	13
Grafik 5: Sanayi Sektörü'nde Çalışanların Toplam Çalışanlar İçerisindeki Yeri.....	14
Grafik 6: KKTC Sanayi Odasına Kayıtlı Firmalar ve Sektörel Dağılımları 2020.....	15
Grafik 7: Toplam Üretim Miktarları (Milyon KWS) ile Üretim Dağılımı (%).....	21
Grafik 8: İnşaat Sektörü ile GSYH'nın Reel Büyüme Hızları (%) (2013 -2018).....	25
Grafik 9: İnşaat Sektörü'nün GSYH içerisindeki Yeri (Milyon TL).....	25
Grafik 10: İnşaat Sektörünün Toplam İstihdam İçerisindeki Yeri.....	26
Grafik 11: İnşaat Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları'nın Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri.....	27
Grafik 12: Ticaret Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL).....	31
Grafik 13: GSYH'nın ve Ticaret Sektörü'nün Büyüme Hızları.....	32
Grafik 14: Toptan ve Perakende Ticaret Sektörünün Toplam İstihdam İçerisindeki Yeri.....	33
Grafik 15: Turizm Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL).....	37
Grafik 16: Net Turizm Gelirinin Dış Açığı Karşılama Oranı %.....	38
Grafik 17: KKTC Yükseköğretim Öğrenci Sayısındaki Gelişim.....	51
Grafik 18: KKTC'deki İlk ve Orta Öğretimde Bulunan Öğrenci Sayıları.....	55
Grafik 18: Devlet Bütçesinden Devlet Okullarına Yönelik Yapılan Sabit Sermaye Yatırımları 2010 -2018 (TL).....	56

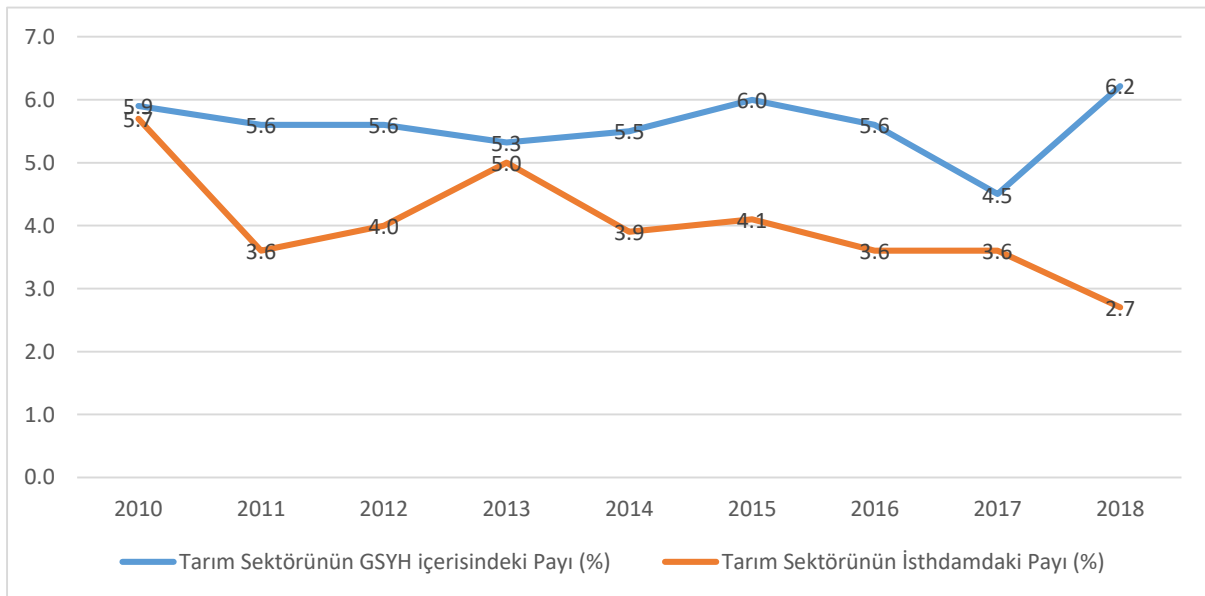
TABLÖLAR

Tablo 1: Tarım Sektörü'nün KKTC Ekonomisindeki Yeri.....	2
Tablo 2: KKTC Bütçesi, Tarım Bütçesi ve Tarımsal Destek Bütçesi Verileri.....	3
Tablo 3: Tarımsal Destek Bütçesinin Tarımsal GSYH İçerisindeki Payı(%) (2014 - 2018).....	4
Tablo 4 : Sanayi Sektörü'nün İstihdamdaki Yeri.....	13
Tablo 5: Turistik Konaklama Tesisi Sayısı ve Toplam Yatak Kapasiteleri.....	36
Tablo 6 : Turizm Sektörü ve Yarattığı İstihdam.....	39
Tablo 7: Geldiği Ülkelere Göre Öğrenci Sayısı ve Dağılımı (%).....	52
Tablo 8: Devlet Okulları ile Özelokullar Arasındaki Öğrenci Sayısının Artış Hızı.....	55

TARIM SEKTÖRÜ

Birleşmiş Milletler'in Ekonomik ve Sosyal İşleri Departmanı'nın, 24 Şubat 2020 tarihli raporunda halen 7 milyar 700 milyon olan dünya nüfusunun 2050 yılında 9 milyar 700 milyona ulaşılacağı beklenmektedir. Raporun içeriğinde bulunan 2100 yılında dünya nüfusunun 11 milyarı bulacağını tahmin edildiği açıklanmıştır. Bundan dolayı küresel gıda talebinin, nüfusa bağlı olarak artacağı tahmin edilmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ise KKTC İstatistik Kurumu'nun verilerine göre, 2011 yılında 286,257 olarak sayılan nüfusun 2018 yılında 372,486 olduğu tahmin edilmektedir. Böylece artan nüfus ile birlikte ülkeye gelen turist sayısı, üniversite öğrenci sayısı ve çalışma maksadı ile gelen yabancı sayısı da artmaktadır. Bu gerekçelere dayanarak KKTC'de de gıda talebinin artacağı tahmin edilmekle beraber, tarım sektörünün gelişmesini sağlayan politikaları izlemenin gerekli olduğunu belirtmekte fayda vardır. KKTC'deki tarımsal arazilerin; inşaat sektöründeki artan talep ile birlikte kentleşmesi, kullanılan tarımsal suyun kalitesi ile iklimsel koşulların yarattığı dezavantajlar göz önünde tutulduğunda, Tarım sektörünün istenilen seviyeye gelmesi ve verimliliğe ulaşması için Türkiye'den KKTC'ye getirilen suyun tarım sektöründe kullanımı büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Tarım sektöründe coğrafi iklimsel farklılıklardan dolayı niş ürünlere yönelmesi ve üniversitelerimizle birlikte Ar-Ge çalışmaları yapılarak Tarım sektöründe ülke ekonomisine daha büyük katma değer yaratılacağı düşüncesindeyiz.

Grafik 1: Tarım Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Payı (Cari Fiyatlarla %) ve İstihdamdaki Payı (%) (2010- 2018)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Grafik 1’de KKTC İstatistik Kurumunun açıkladığı verilere göre; Tarım Sektörü’nün yıllar itibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya (GSYH) katkısı ve toplam istihdam içerisindeki payı görülmektedir. 2011, 2013 ve 2018 yılları hariç, üretimle istihdamın birbirini takip ettiği söylenebilir. Buna ek olarak Tarım sektörünün GSYH içerisindeki payında 2010 yılından 2016 yılına kadar önemli bir değişim görülmemesine rağmen 2017 yılında GSYH’ya katkısı %4,5 oranına inmiştir. Bunun nedeni, Tarımın önemli alt sektörlerinden olan Bitkisel üretimin azalmasıdır. 2018 yılında ise Tarım Sektörünün GSYH ‘ya katkısı %6,2 oranına yükselmiştir. Bu yükselişin nedeni ise Hayvansal üretimdeki kayda değer artışı ile birlikte iklim koşullarının olumlu (yağışlı) gerçekleşmesinden ötürü bitkisel üretimdeki artıştır. 2010 yılından itibaren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti GSYH’daki sektörlerin payları incelendiğinde Tarım Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’daki katkısının ortalama %5,6 aralığında seyretmesi, en yüksek payın Ticaret-Turizm sektörünün oluşturduğu gözlenmesine rağmen ülke nüfusunu besleyen ve ekonominin önemli sektörlerine girdi sağlayan Tarım sektörü önemini korumaktadır. 2018 yılında GSYH 18.324.165.339,20 TL gerçekleşirken Tarımsal GSYH’da 1.139.407.329,00 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Tarım Sektörü’nün KKTC Ekonomisindeki Yeri

	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyon TL)	8.858,6	10.222,5	11.601,2	14.544,8	18.324,2
Tarımsal GSYH (Milyon TL)	489,3	609,7	647,6	658,8	1.139,4
Tarım Sektörünün GSYH’deki Payı(%)	5.5	6.0	5.6	4.5	6.2
Tarım Sektörünün Büyüme Oranı (%)	4.8	14.5	-7.3	4.9	2.6
Tarımsal İstihdam (Kişi)	4.017	4.580	4.261	4.324	3.547

Kaynak : KKTC İstatistik Kurumu

Tarım Sektörü ile ilgili temel göstergelere Tablo 1’de yer verilmiştir. KKTC Tarımsal GSYH’sı 2017 ve 2018 yıllarında sırası ile 14.544.824.279,14 TL ve 18.324.165.339,22 TL olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal GSYH, 2017 yılında tüm tarımsal alt sektörlerde Bitkisel üretim hariç büyüme yaşanması nedeniyle %4,9 oranında büyümüştür. 2018 Yılında ise iklimsel koşulların kuru tarıma elverişli gitmesiyle tarımın alt sektörlerinden birini oluşturan Bitkisel üretim %11,9 oranında büyüyerek, diğer bileşenleri oluşturan Ormancılık ve Balıkçılıkta

yaşanan daralmalara rağmen toplamda %2,6'lık bir büyüme gerçekleşmiştir. KKTC İstatistik Kurumu Hane Halkı İşgücü Anketi İstihdam verilerine göre; 2017 yılında Tarım sektörü 4.324 kişilik istihdam yaratırken, 2018 yılında %17,9 oranında bir düşüş yaşanmış ve Tarım sektöründeki istihdam 3.547 kişiye düşmüştür. KKTC'nin sahip olduğu toplam alan 2.465.552 dönümdür. Bu alanın %56,99'u olan 1.405.326 dönümü tarım yapılabilir arazi niteliğindedir. Tarım arazilerinin, yaklaşık %87,5'ine tekabül eden 1.176.915 dönümünde ise Tarımsal faaliyetler yürütülmektedir. Ekonomik olarak değerlendirilebilen tarım arazisinin ise yaklaşık %5,5 alana tekabül eden 78.053 dönümünde sulu tarım yapılabilir. En çok üretilen Tarımsal ürünler narenciye, patates ve arpadır.

Tarım Sektörü 'nün KKTC Genel Bütçesindeki Yeri ve Tarımsal Destekler

KKTC Tarım bütçesi 2017 yılında genel bütçeden %5,2'lik bir pay alırken 2018 yılında bu pay %5,1 olarak gerçekleşmiştir. 2014 – 2018 yılları arasında KKTC Genel Bütçesinden ortalama %6,0'lık bir pay Tarım Bütçesi olarak ayrılmıştır. Söz Konusu yıllar arasında Tarım Bütçesi için ayrılan bu miktarların ortalama %64,8'lik bir bölümü de Tarımsal Destek Projelerine ayrılmıştır. Tarımsal Destek Projeleri için 2017 ve 2018 yıllarında Tarımsal Bütçenin sırası ile %65'i ve %70,5'i ayrılmıştır.

Tablo 2: KKTC Bütçesi, Tarım Bütçesi ve Tarımsal Destek Bütçesi Verileri

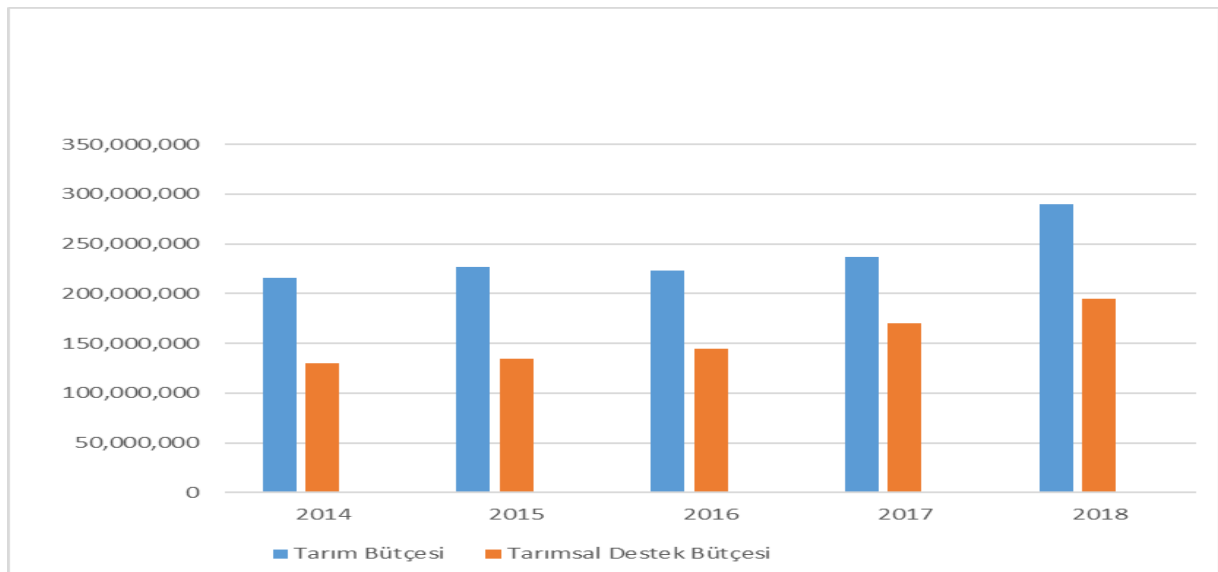
	2014	2015	2016	2017	2018
KKTC Bütçesi (Gider) (Milyon TL)	3,635.44	3,841.88	4,160.32	4,995.26	5,452.30
Tarım Bütçesi (Milyon TL)	242.83	231.74	283.30	261.56	276.41
Tarım Bütçesinin Genel Bütçeye Oranı	6.7	6.0	6.8	5.2	5.1
Tarımsal Destek Bütçesi (Milyon TL)	130	135	145	170	195
Tarımsal Destek Bütçesinin Tarım Bütçesine Oranı	53,5	58,3	51,2	65,0	70,5

Kaynak : KKTC Tarım Bakanlığı ve KKTC Maliye Bakanlığı

Tarım sektörünün gelişip kalkınması için KKTC Tarım Bakanlığı önderliğinde, Akaryakıt Desteği, Doğrudan Gelir Desteği içerisindeki Bitkisel Üretim Desteği, Küçükbaş Hayvan Başı Desteği, Çiğ Süt Desteği, Kaba Yem Sübvansiyonu, Büyükbaş Hayvan Başı Desteği, Süt Ürünleri İhracatı Desteği, TÜK Yemlik Arpa Sübvansiyonu, Narenciye Tür Değişikliği Desteği, Narenciye İhracat Teşvik Piriimi , Patates Fason İşleme Desteği, Sertifikalı Tohum

Desteği, Bambus Arısı Desteği, Arıcılık Desteği, Balon Balıkları Desteği ve Global GAB ve İyi Tarım Uygulamaları Desteği adı altında Tarımsal destek bütçesinden destek programları uygulanmaktadır. 2017 yılında 170.000.000,00 TL olan tarımsal destek bütçesi 2018 yılında 195.000.000,00 TL'dir. Yıllar içinde Tarımsal Destek Bütçesi açık vermeye başlamıştır. 2016 yılında Tarımsal Destek Bütçe açığı 61.527.348,00 TL'den 49.277.227,00 TL'ye indirilmiştir. 2017 yılında ise bu açık yaklaşık 7.167.024,00 TL azalırken, 2018 yılında 45.000.000,00 TL'lik kaynak 2017 yılının bütçe açıklarının kapatılması için kullanılmış ve 2018 yılında toplamda 195.000.000,00 TL Tarımsal Destek ödemesi olarak üreticilere ulaştırılmıştır.

Grafik 2: Tarım Bütçesi ile Tarımsal Destek Bütçesi (2014- 2018)

Kaynak : KKTC Tarım Bakanlığı ve KKTC Maliye Bakanlığı

Tablo 3: Tarımsal Destek Bütçesinin Tarımsal Gayrı Safı Yurtiçi Hasıla İçerisindeki Payı (%) (2014- 2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Tarımsal GSYH (Milyon TL)	489,3	609,7	647.,6	658,8	1.139,4
Tarım Destek Bütçesi (Milyon TL)	130	135	145	170	195
Tarım Destek Bütçesinin					
Tarımsal GSYH İçerisindeki Payı (%)	27	22	22	26	17

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tarım Sektörünün 2014 yılında Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla'ya katkısı 489.292.258,20 TL olurken söz konusu yılda Devletin tarım sektörüne katkısı 130.000.000,00 TL'dir. 2014 yılında Tarım destek Bütçesi Tarım sektörünün yarattığı GSYH'nın %27'si kadarını oluştururken, 2018 yılında ise 1.139.407.329,00 TL gerçekleşen Tarımsal GSYH ve Tarım Sektörünü desteklemek için Devletin ödediği Tarımsal Destek 195.000.000,00 TL'dir. Bu rakam Tarım Sektörünün yarattığı GSYH'nın %17'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Tarımsal Destek Bütçesini büyüklüğünü iklimsel koşullar ile uygulanan politikalar etkilemektedir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Tarım Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Tarım Strateji Belgesi 2016 yılında, Tarım Master Planı ise 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. KKTC Tarım Bakanlığının AB TAIEX teknik desteği kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleri, Ödeme Ajansı ve Tarımsal Danışmanlık hizmetlerine ilişkin Yasa Taslağı çalışmaları devam etmektedir.

Tarım Politikaları; Tarım Master Planı doğrultusunda sürdürülerek, Tarım ve Kırsal Kalkınma Destek bütçesinin genel bütçe olanakları dahilinde yeterli olmasını sağlamak yanında destek politikaları bütçe sınırları dikkate alınarak hazırlanmış ve önceden ilan edilmiştir. Bu bağlamda 2018 Yılı Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı (Hibe) 4.000.000,00 TL'lik bütçe ile 26 Ekim 2018 tarihinde ilan edilmiştir. Kâr amacı güden kuruluşlar için projenin %65'i tutarında, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için ise projenin %75'i tutarında hibe desteği verilmiştir.

Oluşturulacak politikaların sağlıklı bir zemine inşa edilmesi için, Entegre Tarım Bilgi Sistemleri'nin oluşturulmasına, Çiftçi Kayıt Sistemi ve Hayvan Kayıt Sistemi kurulmasına ve tarımsal desteklerin Entegre Kayıt Sistemi'ne göre verilmesi hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacı ile; Entegre Tarım Bilgi Sistemleri'nin oluşturulmasına yönelik çalışmalar dahilinde KKTC Tarım Bakanlığı yetkilileri T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'na çalışma ziyaretinde bulunup görüş alışverişi yapılmıştır. Entegre Tarım Bilgi Sistemleri'nin oluşturulmasına yönelik yol haritasını belirlemiş olup, iş akışlarıyla ilgili çizelgeleri T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'na gönderilmiştir.

Sertifikalı tohum üretimi için yeni Tohumculuk Yasası; 43/2018 Sayılı Tohum ve Üretim Materyalleri Yasası adı altında yürürlüğe girerken, Tarımsal arazilerin ve Tarıma elverişli toprakların korunmasına ilişkin mevzuat henüz hayata geçirilememiştir.

Süt üreticilerinin ürettiği süt üzerinden verilen mevcut destekler küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleyecek şekilde düzenlenmiştir. Süt fiyatının piyasa koşullarında oluşması yönünde çalışmalar yapılarak ve piyasa koşullarını bozmayacak şekilde destekler şekillendirilmiştir.

Üretilen sütün kalitesini artırmak amacı ile, üreticilerin ürettikleri sütü soğutarak pazarlamalarına yönelik olarak hibe destek programlarının sürdürülmesi için; sıcak süt veren işletmelerin tamamının soğuk süte geçmesi ve altyapı, süt kalitesi ve hijyen koşullarının artırılması amacı ile; 13/12/2016 tarih ve H(K-I)1730-2016 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır. Bu bağlamda 50-700 baş anaç küçükbaş ve 10-40 baş anaç büyükbaşta sahip işletmelerin soğutucu tank ve süt sağım sistemi alımları kararı üretilmiştir. 2018 yılı Ekim sonuna kadar soğutucu tank veya süt sağım sistemine geçiş yapacağını Daireye bildiren 30 hayvan üreticisinin işletmesi Daire tarafından ziyaret edilmiştir. 30 Hayvan üreticisine 350.000,00 TL'lik bir ödemenin yapılması için süreç devam etmekle birlikte, açık süt toplamaya henüz son verilmemiştir.

Hellim üretimi ve ticaretinin AB standartlarında yapılması ve hellimin coğrafi işaret tescilinde belirlenen kurallara uygunluğunun sağlanması amacıyla, KKTC Sanayi Odası ile işbirliği yapılarak KKTC Başbakanlık bünyesinde Hellim Denetleme Kurulu oluşturulmuştur.

Hellimin AB tarafından coğrafi olarak tescili için özellikle süt ve et sektörü içerisinde küçükbaş hayvancılığın payının artırılması amacıyla, KKTC Devlet Üretim Çiftlikleri tekrar organize edilmiştir. Bu doğrultuda üreticiye verilen mali destekler pozitif yönde artırılmıştır. Kurak geçen 2018 yılında zor durumda olan Küçükbaş Hayvan Üreticilerinin desteklenmesi için; hayvan başına 80 kg hibe arpa ve tüm üreticilere toplam 2.800.000,00 TL'lik yardım verilmiştir. Kuraklıktan dolayı kaba yem (Balya) eksikliğinin giderilmesi maksatı ile, 2018 yılında 33.000.000,00 TL ek kaynak yaratılarak üreticiler desteklenmiştir.

Hayvan Hastalıkları ile Mücadele Programının kapsamı genişletilmesi için; Hayvan hastalık ve zararlıları kontrol ve eradikasyonu yapılarak, işletmelerin ve ülkenin hayvan hastalıklarından ari hale getirilmesi hedeflenmiştir. Böylece hayvan ve hayvansal ürünlerin AB ve uluslararası ticarete geçilebilecektir. Bu hedefler doğrultusunda 2015 yılında Hayvan Hastalıkları Kontrol ve Eradikasyon Projesi hazırlanmıştır. Projeye yönelik çalışmalar AB uzmanlarının katkısı ile fiili olarak 2016'da başlatılmıştır. Aralık 2019'a kadar kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi gereken bu çalışmalar Ekim 2017'de durdurulmuştur. AB yetkilileri (UPSÖ) ile yaşanan sorun giderilerek, 2018 yılı Ağustos ayında Hastalıkları Kontrol ve

Eradikasyon Projesi fiilen tekrar başlamıştır. Hayvan Hastalıkları Kontrol ve Eradikasyon Projesi kapsamında olduğu halde I. etapta yapılmayan sığır ve koyunlardaki şap hastalığı taraması bu dönemde başlamıştır. Bu program çerçevesinde 21 Kasım 2018 itibarı ile 1.362 adet koyun, 250 adet sığır kanı alınarak viroloji laboratuvarına teslim edilmiştir. Bu projeye yönelik çalışmalar devam etmektedir. Yine bu proje kapsamında 2017-2019 tarihleri arasında Buresella Tarama faaliyetleri sonucunda 38.599 Büyükbaş ve 257.317 Küçükbaş hayvan taranmıştır. Yine aynı dönemde Tüberküloz tarama faaliyetleri sonucunda ise 57.764 Büyükbaş hayvan taranmıştır.

Hayvan Sağlığı, Halk sağlığı ve çevre güvenliği çerçevesinde hayvansal atıkların bertarafına yönelik sistem kurulması amacıyla “**Hayvansal Katı Atık İmha Projesi**” hedeflenmiştir. 10 Ekim 2014 tarihinde başlamış olan EuropeAid/134149/C/SER/CY referans numaralı “Hayvansal atıkların bertarafına yönelik sistem kurulması” başlıklı AB projesi; hayvansal yan ürünlerin toplanması, nakli ve bertarafı için etkili ve sürdürülebilir bir sistem oluşturmak amacıyla çalışmalarına devam etmektedir. Projenin bugün gelinen aşamasında Gazimağusa, Vadili ve Geçitkale bölgelerinde kurulmuş olan toplama noktalarının inşası tamamlanmıştır. Toplama Noktaları’nın tamamen kullanılabilir hale gelmesi ve istenilen hedefe ulaşılabilmesi için Elektrik sayaçlarının bağlanması ve soğutuculu konteynerlerin Lefkoşa Veteriner Dairesi’nde bulunan kamyonlar ile ilgili bölgelere taşınması gerekmektedir. Haspolat’ta ve Lefkoşa Veteriner dairesinde bulunan 2 adet yakma fırınının ise Güngör’de tamamlanan ana tesise taşınıp kurulumunun yapılması gerekmektedir. Ayrıca Lefkoşa Veteriner Dairesi bünyesinde kurulması planlanan ve yeri belirlenmiş olan Çağrı Merkezi için ise ekipman alımı da gerekmektedir.

Hayvansal üretimde en önemli girdiyi oluşturan kaliteli kaba yemin temin edilmesi, üretimin artırılması ve hayvancılık sektörünün ihtiyacının karşılanabilmesi için; Yem Bitkileri üretimi ve yem üretim ile ilgili makine, depo vb. sermaye yatırımları, teşvik sistemine 2018 yılında dahil edilmiştir. Kaynak sıkıntısından dolayı bu teşvikler geçici olarak durdurulmuştur.

Halen küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden oluşan seracılık sektöründe, işletme büyüklüklerinin optimal seviyeye taşınması ve modern seracılığa geçişin sağlanabilmesi için hibe veya uygun koşullarda kredi desteği sağlanması hedefine, yaşanan kaynak sıkıntısından dolayı ulaşılamamıştır.

Gerek girdi temininde gerekse üretim süreçlerinin planlanmasında ve üretim araçlarının en verimli biçimde kullanılmasında ortak kaynak yaratılması hedeflenmiştir. Üretim süreçlerinde

olduğu gibi, tarımsal ürünlerin üretim ve pazarlanmasında üretici kümelenmeleri ve özellikle kooperatifçiliğın desteklenmesine yönelik hedef doğrultusunda; 2020 Tarımsal destek paketindeki doğrudan gelir desteğine pozitif ayrımcılık yapılarak yer verilmiştir.

Çevreye duyarlı etkin bitki sağlığı tedbirleri ve kalitenin artırılması amacı ile bitkisel üretimin artırılması hedeflenmiştir. Sebze ve meyve ticaretinde toptancı hali kurulması ve işletilmesine ilişkin projeler ile yasal altyapılar hazırlanması hedefine yönelik; Hal Yasa tasarısı hazırlanarak KKTC Cumhuriyet Meclisi Alt komitesine sevk edilmiştir.

İyi tarım uygulamalarının geliştirilerek ve yaygınlaştırılması, sertifikalı üretimin (organik, GLOBALG.A.P., vb.) özel olarak desteklenmesi ve tüm üretim dallarında nihai hedef olarak öngörülmesine yönelik belirlenen hedef doğrultusunda; İyi tarım uygulamalarının (Organik, GLOBALG.A.P. vb.) geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için verilen desteklere 2018 ve 2019 yıllarında devam edilmiştir. 2020 Tarımsal Destek paketinde bu amaçla verilen destekler artırılmıştır. 20/2018 Sayılı Organik Tarım Yasası, 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Organik üretimde kullanılacak Logo, yarışma sonucunda belirlenmiştir. 2020 yılında Logo, Etiket ve Genel Kurallar Tüzükleri de yürürlüğe konmuştur.

Tarım sektörü müdahale kurumlarının (TÜK ve SÜTEK) piyasadaki rolleri gözden geçirilmesi, uyguladıkları fiyat politikalarının esnek ve görev zararlarını minimize edecek şekilde yeniden kurgulanması hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik; 2019 yılı içerisinde görev zararı yaratacak bir karar üretilmediği Tarım Bakanlığı tarafından belirtilmiştir.

56/2014 sayılı Genel Gıda ve Yem Yasası'nın öngördüğü Risk Değerlendirme Kurulu oluşturulması ve Yasa'nın öngördüğü tüzükler hazırlanması hedefine yönelik; 56/2014 sayılı Genel Gıda Yasası'nın öngördüğü şekilde, KKTC Başbakanlık bünyesinde Risk Değerlendirme Kurulu oluşturuldu. Yem Yasası KKTC Tarım Bakanlığı ve Avrupa Birliği uzmanları tarafından oluşturulmuş olup yasallaşma aşamasındadır. Gıda ve Yem Hızlı Uyarı Sistemi tüzüğü KKTC Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Doğal stokların gittikçe azaldığı günümüzde, avantajlı üstünlüğe sahip sularımızda su ürünleri yetiştiriciliğine ilişkin yatırımlar özendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda projelerle bağlantılı olarak 2018 yılında T.C. yardımları ile finanse edilmesi öngörülen "Balıkçı Barınaklarının İyileştirilmesi ve Geliştirilmesi Projesi" oluşturulmuştur. Proje; Gemikonağı, Tatlısu ve Kaplıca Balıkçı barınaklarında basen alanlarının taranması ve temizlenmesi planlanmıştır. Hayvancılık Dairesi ile Kıbrıs Türk Kıyı Emniyeti ve Gemi Kurtarma Şirketi arasında sözleşme imzalanmış olup çalışmalar devam etmektedir. Kaplıca Balıkçı Barınağının

aydınlatma ihalesi için çalışmaların sonuna gelinmiştir. Gemikonağı Balıkçı Barınağında balıkçıların çekek yerinde yaşadığı sorunları giderebilmek amacıyla yıkılan çekek yerinin düzeltilerek yeni beton rıhtım oluşturulması ve hali hazırda kullanılan toprak çekek yerinin düzenlenmesi yönünde çalışmalar devam etmektedir. Bunlara ek olarak, Avrupa Birliği (AB) Köy Girişimleri Yoluyla Toplum Kalkınması–Kırsal Kalkınma Yaşam Kalitesinin Artırılmasına ilişkin hibe programı kapsamında; “Balıkçı Barınaklarının İyileştirilmesi ve Geliştirilmesi Projesi” hedef ve amaçlarına ulaşabilmesi için eksik kalan Dipkarpaz, Yeni Erenköy ve Mehmetçik barınaklarına 3 faz elektrik akımının bağlanabilmesi için gerekli maliyet KIB-TEK’e ödenmiştir. Küçük ölçekli kıyısız avcılık faaliyetleri ile uğraşan kıyı balıkçılarının teknelerinin modernize edilmesi ve donanımlarının güçlendirilmesinin sağlanmasında, balıkçılık sektörünü ayakta tutmak amacıyla 2017 yılı Teşvik Uygulamalarına ilişkin Bakanlar Kurulu’nun 29.05.2018 tarih ve TE(K-I) 632-2018 sayılı karar üretilmiştir. Mesleki balıkçıların teslim edecekleri balon balığı başına 4 TL ödenmesi teşvik edilmiştir. Balıkların toplama işlemleri devam etmekle birlikte 1. Ödemede 52 balıkçıya 123.872,00 TL (30.968 Adet) ödeme gerçekleştirilmiştir. 2. Ödeme için çalışmalar devam etmektedir. 1975 Balıkçı Gemileri (Tescil, Satış, Devir ve İpotek) Yasası kapsamına giren küçük balıkçı gemileri sicili kayıtlı gemi sahibi mesleki balıkçılarına, Bakanlık tarafından yıllık %50 oranını geçmeyecek bir sosyal sigorta prim desteği ödemesi için çalışmalar devam etmektedir. Kıyı Balıkçılığının (B Sınıfı Balıkçı Gemisi Sahibi Balıkçılar) Desteklenmesine İlişkin Tadil Edilen Bakanlar Kurulu’nun H(K-I) 3183-2017 Sayı ve 07.11.2017 Tarihli Kararı Kapsamında 2017 yılından 2018 yılına sarkan balıkçılık malzemesi alan 62 mesleki balıkçıya 166.925,45 TL tutarında katkı ödemesi yapıldı. 2017 yılına ait Bakanlar Kurulunun 15.08.2018 tarih ve TE(K-I) 947-2018 sayılı kararı kapsamında Akaryakıt Desteği sağlanması amacıyla 352 Adet balıkçıya 1.020.500,80 TL destek verilmiştir. Balıkçılık İzinleri ve Balıkçılık Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı Tüzüğü hazırlanarak, onay için Merkezi Mevzuat Dairesin’den görüş alınmıştır. Su Ürünleri Yasasında değişiklik yapılmış ve Bakanlar Kurulu’na gönderilmiştir.

Ülkenin sahip olduğu arıcılık potansiyelinin değerlendirilmesi ve arıcılıkla ilgili en önemli sorunlar olan verimlilik, nitelik ve uluslararası standartlara ulaşması planlanmıştır. Marka değeri yüksek ve kendi kendine yetebilen bir arıcılık sektörü yaratabilmesi için, gerekli mevzuatı da içerecek bir planlamaya gidilmesi hedeflenmiştir. Kıbrıs Arısı’nın korunup çoğaltılması da dahil sektörün güvenli gelişimi sağlanması için belirlenen hedefler yönünde; Arıcılık Kayıt Sistemi (BİRS) Hayvancılık Dairesi Müdürlüğü’nde bulunan server üzerinden kullanıma açılmış ve arıcı kayıtlarının sisteme girilmesi ile hizmete başlamıştır. Marka değeri

yüksek ve kendi kendine yetebilen bir arıcılık sektörü yaratabilmek için, Bakanlar Kurulu'nun H(K-1)605-2017 sayı ve 07.03.2017 tarihli karar üretilmiştir. Müracaatı bulunan arı üreticilerinin çipli/çipsiz arılı kovan varlıkları tespit edilip 252 arı üreticisine Mayıs 2018'de 365.320,00 TL ödenmiş, 2019 yılında ise 262 arıcıya 509.620,00 TL ödenmiştir. Ayrıca Arıcılık Kooperatifine Varroa zararlısı ile mücadele kapsamında 200.000,00 TL ödeme yapılmıştır. Kıbrıs arısının korunup çoğaltılması hedefiyle ilgili henüz bir çalışma yapılmamıştır.

Orman alanlarının etkin bir şekilde korunarak geliştirilmesi için kapsamlı çalışmalar yapılması, orman ve arazi yangınlarının önlenmesi amacıyla bir adet insansız yangın gözetleme kulesi yapılması düşünülmüştür. Verim alınması halinde yaygınlaştırılması, yangınlara kısa sürede müdahale edilerek kontrol altına alınması amacıyla "yangın koruma ve yangına müdahale sistemi" kurulması planlanmıştır. Yangınla mücadelede karadan uygulanan metotların yanı sıra havadan müdahale yöntemlerinin geliştirilmek amacı ile; Orman Koruma ve Faydalanma Tüzüğü hazırlanmıştır. Her yıl devam eden Orman Çamkese böceği, Kabuk böceği, Orman Yangınları, Orman suçları ile mücadeleye devam edilmektedir. Ormanların silvikültürel bakımı, Ağaçlandırma, Fidan yetiştirme ve Tohum üretimi faaliyetleri de devam etmektedir. Orman ve arazi yangınlarının önlenmesi amacıyla hedeflenen, bir adet insansız yangın gözetleme kulesi henüz yapılmamıştır. Yangınlara kısa sürede müdahale edilerek kontrol altına alınması amacıyla "yangın koruma ve yangına müdahale sistemi" kurulmamıştır. Yangınla mücadelede karadan uygulanan metotların yanı sıra havadan müdahale yöntemleri için bir adet yangın helikopteri Orman Dairesi'nin kontrolüne Türkiye Cumhuriyeti tarafından verilmiştir. Orman yangınları ile mücadele kapsamında her yıl 1 Nisan-31 Kasım tarihleri arasında geçici statüde çalışmak üzere toplam 130 kişiden oluşturulan yangın hazır kuvvet ekipleri istihdam edilmekle birlikte yangın emniyet yol ve şeritleri her yıl düzenli olarak temizlenmektedir.

Çam kese böceği ve kabuk böcekleri ile mücadelede biyolojik, biyoteknik ve mekanik yöntemlere ağırlık verilmektedir. Alevkayası'nda Çam kese böceği ve kabuk böcekleri ile mücadelede biyolojik, biyoteknik ve mekanik yöntemlere ağırlık verilerek kesintisiz bir uygulama programı hazırlanmış olup, Böceklerle mücadele kapsamında gerek biyolojik (bakteri) gerekse biyoteknik mücadele yöntemleri kullanılmaktadır. Daha önceleri uygulanan kimyasal yöntemler tamamen kaldırılmıştır. 2018 yılında yapılan bu biyolojik ilaçlama ihalesini Envirotek firması kazanmış olup, Aralık ayı içerisinde 5 bölgemizde bulunan şefliklerde toplam 10.000 hektar alan ilaçlanarak proje tamamlanmıştır. Çamkese böceği ile diğer bir mücadele yöntemi olan biyoteknik mücadele kapsamında toplam 1000 Kuş yuvası yapılarak

bu kuş yuvaları önceden belirlenmiş ormanlık alanlar içerisine asılmıştır. Kabuk böceği ile mücadelede böceklenen ağaçlar kesilerek ormandan uzaklaştırılmakta ve erkek böcekleri çeken feromon kullanılarak erkek böcekler yakalanarak popülasyon azaltılmaktadır. Çam kese böceği ve kabuk böcekleri biyolojik mücadelesine yönelik Alevkayası'nda mevcut iklimlendirme serası yeniden faaliyete konulmuş olup, predatör böcek üretimi yapılarak etkinliği test aşamasındadır.

Mevcut orman alanları, orman ilan edilen araziler ve orman dışı ağaçlandırılan arazilerin Tapu ve Kadastro Dairesi'nde tescil edilmiştir. Bu arazilerin kadastrosu yapılmıştır. Yeni orman alanları yaratılması amacıyla sivil toplum örgütleri teşvik edilerek işbirliği güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu uygulama yönünde, Şht. Ertuğrul İlkokulu öğrencileri, orman alanına ağaç dikmişlerdir.

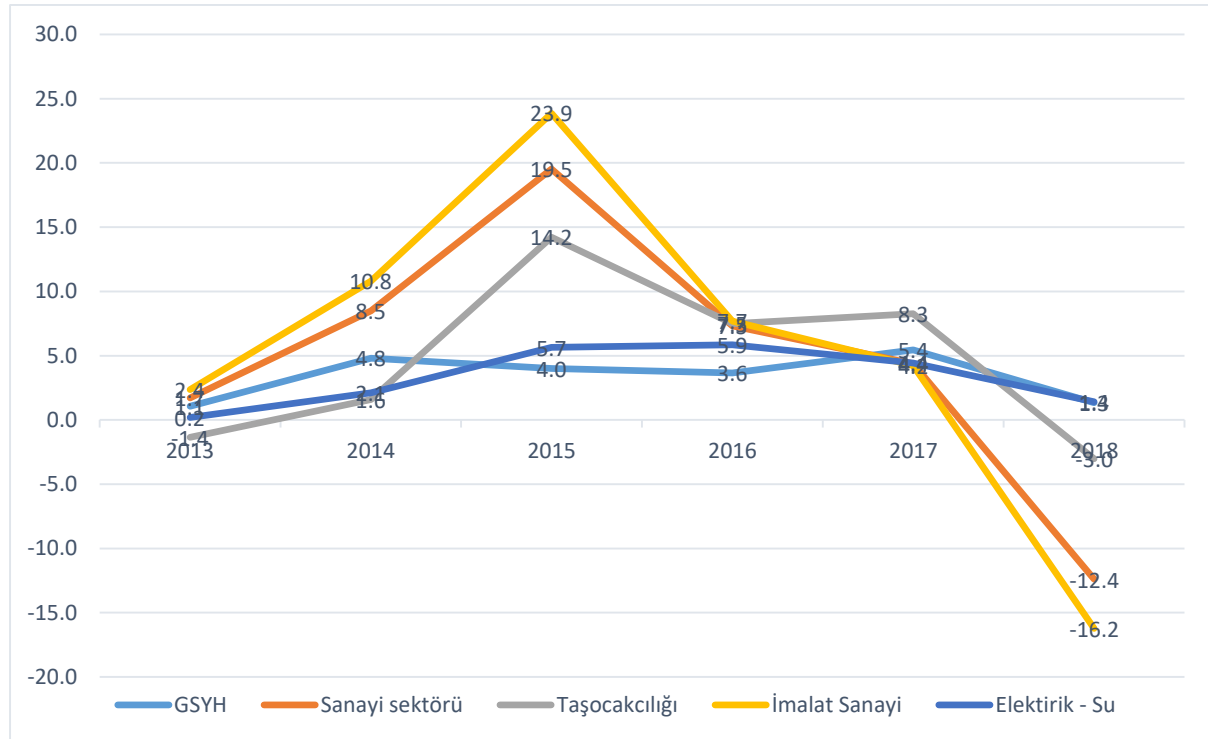
19/2003 sayılı Alçak Ormanların İcarı Yasasının amacına uygun bir şekilde uygulandığı suistimale izin verilmediği Tarım Bakanlığı tarafından belirtilmiştir. Alçak Orman Tarlalarının Hak Sahiplerine Devri ve İcar Tüzüğü tasarı halindedir.

SANAYİ SEKTÖRÜ

KKTC Sanayi Sektörü; Taş ocakçılığı, İmalat Sanayi ve Elektrik-Su sektörlerinden oluşmaktadır. KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre; 2013-2018 yılları arasında Sanayi Sektörü'nün ortalama büyüme hızı %4,8 (Grafik 3) olarak gerçekleşmiştir. 2013 ile 2017 yılları arasında Sanayi Sektöründe, pozitif yönde büyüme hızı gözlemlenmiştir. 2013 ve 2014 yıllarında sırası ile %1,7 ve %8,5 reel büyüme hızları gerçekleşmiştir. 2015 yılında Sanayi Sektörü'nün reel büyüme hızı %19,5 gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşirken, 2016 yılında %7,3 büyüme gerçekleşmiş ve bu rakam 2017 yılında %4,4 seviyesinde olmuştur. 2018 yılında sektör ciddi bir daralma yaşayarak - (%12,4) oranında gerçekleşmiştir. Kısaca KKTC Sanayi sektörü 2015 yılından 2018 yılına gelinceye dek %31,9 daralmıştır. 2013-2017 yılları arasında İmalat Sanayi'nin ortalama büyüme hızı %9,8 olarak gerçekleşirken, 2017 yılında İmalat Sanayi'nin reel büyüme hızı %4,2 oranında gerçekleşerek son 5 yıllık ortalamanın gerisinde kalmıştır. 2018 yılında ise İmalat Sanayi %16,2 oranı kadar küçülmüştür. Kısaca KKTC İmalat Sanayi sektörü 2015 yılından 2018 yılına gelinceye dek %40,1 daralmıştır. 2018 yılında yaşanan daralmanın nedeni Sanayi Sektörü'nün en büyük bileşeni olan İmalat Sanayi'deki üretimin azalmasıdır. İmalat Sanayi'yi oluşturan firmaların mal üretim yapısına bakıldığında

hammadde ihtiyacının ülke dışından sağlandığı görülmektedir. Bu durum birçok ada ülkesinde olduğu gibi dövize bağımlılığı getirmektedir. 2018 yılında Türk Lirasının Döviz karşısında değer kaybetmesi imalat sanayi sektöründeki üretimi negatif etkilediği gözlemlenmiştir. Ayrıca 2018 yılında T.C. Kalkınma ve Ekonomik İş birliği Ofisi tarafından tahsis edilen destek, reel sektör projeleri içerisinde yer alan Sanayi Sektörüne aktarılmamıştır.

Grafik 3: Reel Büyüme Hızları (%) (2013 -2018)

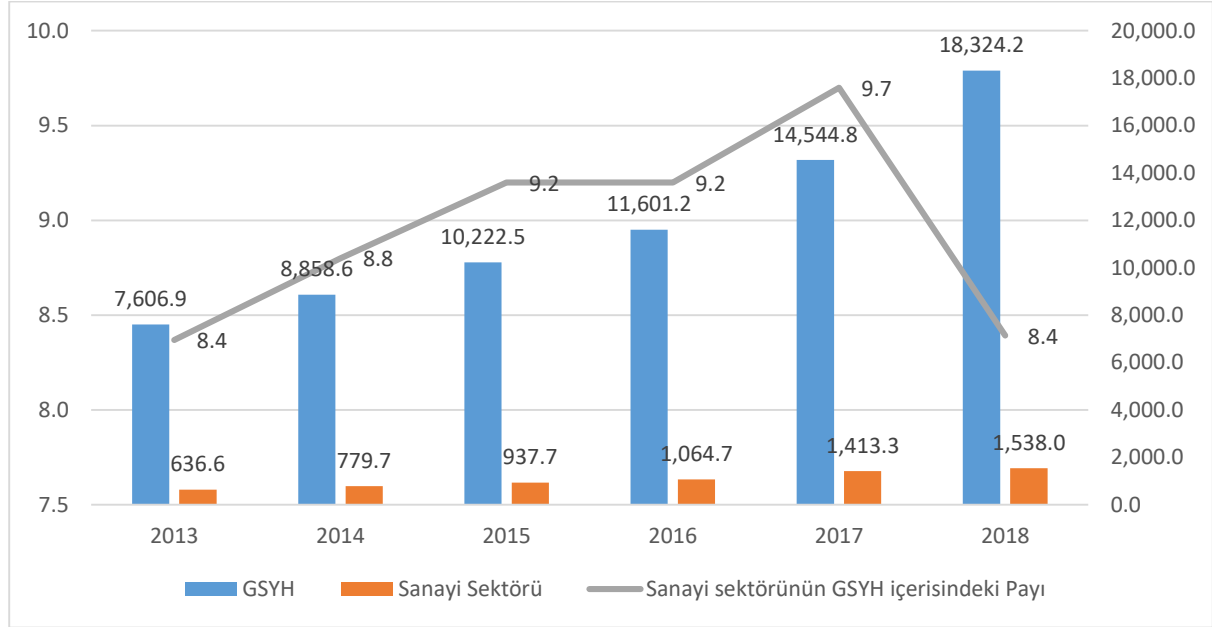

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

KKTC'nin kalkınmasına katkısı olan öncü sektörler arasında ara mal sağlayan sanayi sektörünün 2013–2018 yılları arasında GSYH içerisindeki ortalama payı %8,9 oranındadır. KKTC gibi Malta'nın hem ada ekonomisine sahip hem de sanayi sektörünün ekonomiye katkısı incelendiğinde Turizm sektöründen sonra en büyük GSYH'ya katkısının sanayi sektörü olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bilindiği üzere Avrupa Birliği içerisindeki pozitif imkanlardan yararlanan Malta (Malta İstatistik Kurumunun verilerine göre), 2013–2018 yılları arasında Sanayi Sektörü'nün GSYH içerisindeki ortalama payı %13,1 oranındadır. Malta ile dış ticaret yönünden aynı imkanlara ve fırsatlara sahip Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin 2013–2018 yılları arasında Sanayi Sektörü'nün GSYH içerisindeki ortalama payı %10,2 oranındadır. Tüm bu veriler ışığında KKTC imkanlarında ve ihracat yapılmasında engellerin var olduğu bir ortamda Sanayi Sektörü'nün GSYH olan ortalama katkısının iyi durumda olduğunu söyleyebiliriz. 2017 yılında KKTC Sanayi Sektörü'nün, GSYH'ya katkısı %9,7 iken 2018 yılında bu pay

%8,4 oranında gerçekleşmiştir. 2018 yılında 18.324.165.339,20 TL olarak gerçekleşen GSYH'nin 1.537.999.448,00 TL'lik kısmını Sanayi Sektörü oluşturmaktadır.

Grafik 4: Sanayi Sektörünün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

KKTC İstatistik Kurumu verilerine dayanarak, KKTC'de Sanayi Sektöründe çalışanların toplam çalışanlar içerisindeki dağılımını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır. 2013–2018 yılları arasında Sanayi sektörünü oluşturan taş ocakçılığı, imalat sanayi ve elektrik-su sektörlerinde en fazla istihdam imalat sanayinde olmuştur. 2018 yılında KKTC genelinde toplam istihdam 132.411 kişi iken Sanayi sektöründe toplam 12.042 kişi çalışmaktadır. Bu istihdamın 213 kişi taş ocakçılığı sektöründe, 9.432 kişi imalat sanayinde ve 2.397 kişi ise elektrik–su Sektörü'nü oluşturan elektrik, gaz, su, kanalizasyon ve atık su artımında çalışmaktadırlar.

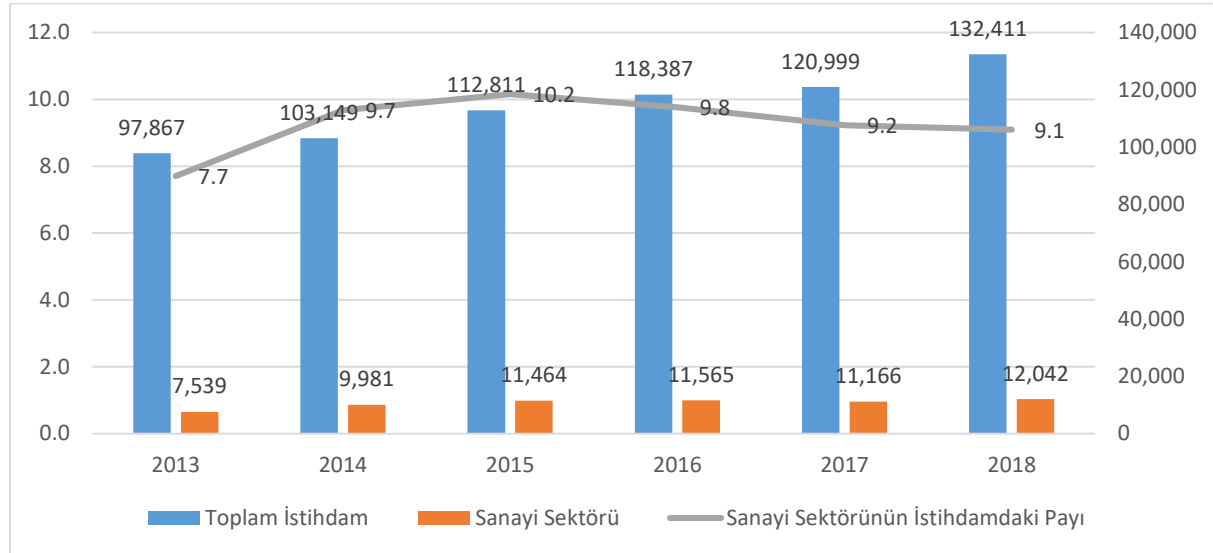
Tablo:4 Sanayi Sektörü 'nün İstihdamdaki Yeri

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam İstihdam	97.867	103.149	112.811	118.387	120.999	132.411
Sanayi Sektörü (toplam)	7.539	9.981	11.464	11.565	11.166	12.042
Taş ocakçılığı	157	119	109	171	132	213
İmalat Sanayi	5.961	8.075	8.971	9.646	9.270	9.432
Elektrik- Su	1.421	1.787	2.384	1.748	1.764	2.397
Sanayi Sektörünün İstihdamdaki Payı	7,7	9,7	10,2	9,8	9,2	9,1

Kaynak :KKTC İstatistik Kurumu

KKTC’de Sanayi Sektörü’nün 2013-2018 yılları arasındaki toplam istihdam içerisindeki ortalama payı %9,3 oranındadır. 2018 yılında 12.042 kişi sanayi sektöründe istihdam edilmiş olup, bu sayı toplam istihdamın %9,1’ine tekabül etmektedir.

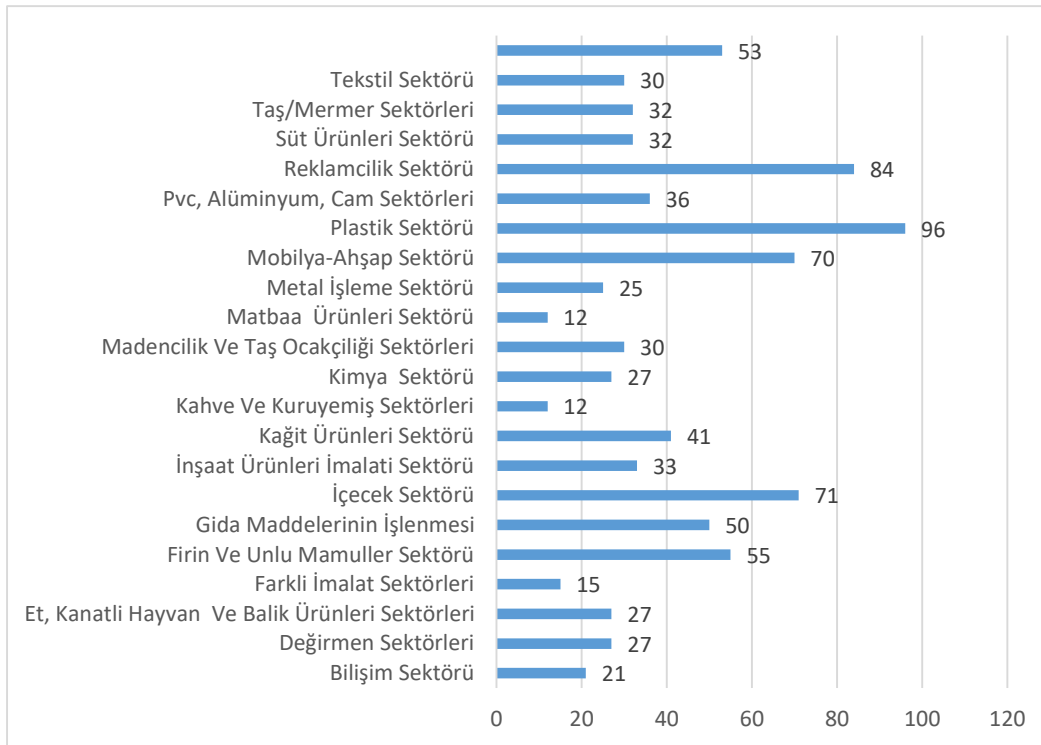
Grafik 5: Sanayi Sektörü Çalışanlarının Toplam Çalışanlar İçerisindeki Yeri

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Mart 2020 İtibarı ile KKTC Sanayi Odasına kayıtlı firmaların sektörel dağılımı incelendiğinde; 22 sektörde toplam 879 firma olduğu görülmektedir. 2018 yılında ise 22 sektörde 919 firma kayıtlı bulunmaktaydı. Son iki yıl incelendiğinde 22 sektörde faaliyet gösteren sanayicilerimizin 40 firma azaldığını söyleyebiliriz. Tüm sektörler içerisinde Mobilya ve Ahşap sektörünün %10,92’lik pay ile ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra sırası ile PVC Alüminyum Cam sektörü %9,56 ile ikinci sırada ve Gıda Maddelerinin İşlenmesi sektörü ise %8,08’lik payı ile üçüncü sırada yer almaktadır. En az kayıtlı firmanın yer aldığı sektörler ise Kâğıt ürünleri sektörü ile Madencilik ve Taş ocakçılığı sektörleridir.

Grafik 6: KKTC Sanayi Odasına Kayıtlı Firmalar ve Sektörel Dağılımları 2020

Kaynak: Sanayi Odası

2020 Yılı mart ayı itibarı ile KKTC Organize Sanayi Bölgelerinin dağılımı; 13'ü kullanımda, 4'ü kiracılara dağıtılan, 1'i dağıtılmaya hazır ve 1' de kullanımda olmayan toplam 19 Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgelerin 13'nün altyapılarının tamamlandığı, 3'nün ise su telefon ve yol altyapı işlerinin yapıldığı ve 3 tanesinin de altyapısının olmadığı tespit edilmiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Sanayi Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanarak, hedeflenen hızda büyüme ve sanayileşmenin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda uluslararası standartlara uygun, yurtdışı piyasalarda kalite ve fiyat açısından rekabet edebilen, katma değeri yüksek ürünler üreten, tüketici güvenliğinin esas alındığı yeni teknolojilerin kullanıldığı, ihracata dönük, çevreye karşı duyarlı bir sektörün oluşturulması hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik olarak Sanayi ürünlerinin uluslararası kalite ve standartlara uygun olarak üretilmesi ve tüketici güvenliğini sağlaması amacıyla Ürün Güvenliği Yasası (42/2014) hazırlanmıştır. Bu yasaya bağlı olarak Makineler Tüzüğü ve Gaz Yakan Cihazlar Tüzüğü 21 Ocak 2020 tarihinde Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu iki tüzük kapsamına giren ürünlerin gerek ithal edilecek olsun, gerekse ülkede üretilecek olsun sağlık ve güvenlik şartlarına uygun olması

gerekmektedir. Ayrıca piyasaya sunulacak ürünlerin CE İşareti taşıması bu tüzüklerle birlikte artık zorunlu hale getirilmiştir. Avrupa Birliği uyum çalışmaları çerçevesinde, Gaz Yakan Cihazlar Direktifi AB’de yeniden düzenlendiğinden ötürü ilgili Tüzüğün Sanayi Dairesi tarafından da yenilenmesi çalışmaları başlatılmıştır. Makineler Tüzüğü kapsamında piyasa gözetim ve denetim faaliyetlerine başlamıştır. Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından yayınlanmış olan standartlara erişimin sağlanması için, 20/4/2018 tarihinde Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile Türk Standartları Enstitüsü (TSE) arasında "Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirmesi Alanında İş birliği Protokolü" imzalanmıştır.

İhracat potansiyeli yüksek markalaşmış ürünleri üretilmesi, ürün çeşitliliğini artırmaya yönelik sanayi yatırımlarının belirli süreler için teşvik programları ile desteklenmesi ve mevcut Devlet desteklerinin bu amaca hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmesi yönünde belirlenen hedeflere yönelik; ihracat potansiyeli yüksek markalaşmış ürünleri üretmeye, ayrıca ürün çeşitliliğini artırmaya yönelik Sanayi yatırımları belirli süreler için teşvik programları hazırlanmıştır. İmalat Sanayi Sektörü’ne 47/2000 teşvik yasası kapsamında, makine teçhizat ve bina inşaat yapımı için sağlanan KDV ve gümrük muafiyetleri çerçevesinde; 2018 yılında 14.046.211,04 TL, 2019 yılında 36.093.854,01 TL ve 2020 yılında ise 4.043.154,01 TL verilmiştir. Mevcut Devlet Destekleri 10/5/2018 tarih ve TE(K-I)506-2018 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilerek yeniden günümüz koşullarına uyumlaştırılmıştır. Fiyat İstikrar Fonu ve Gümrük Vergileri’ne şartlı muafiyetler kapsamında, işlem yapılan fatura sayısı 2018 yılında 385 adet, 2019’da 396 ve 2020 yılında 158 adet olmuştur. Bu desteklere ek olarak, son üç yılda firmalara verilen diğer destekler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Destek İsmi	2018		2019		2020	
	Firma Sayısı	Destek Miktarı	Firma Sayısı	Destek Miktarı	Firma Sayısı	Destek Miktarı
Standart Belgeleri Desteği (Bin TL)	6	91,9	5	97,3	1	30,1
Yurt Dışı Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği (Bin TL)	9	39,2			7	38,1
Yurt Dışı Fuar Desteği (Bin TL)	36	2.135,9	16	831,7	26	2.232,5
Yurt Dışı Reklam Desteği (Bin TL)	8	25,0	2	59,8	2	9,5
Yurt Dışı Kira Desteği (Bin TL)	2	14,9	1	7,4		
TOPLAM (Bin TL)	61	2.307	24	996,3	36	2.310,2

Kaynak:Sanayi Dairesi Müdürlüğü

Daha Büyük alana ihtiyacı olan orta ve büyük boy sanayi işletmelerinin yer alacağı farklı yapıda profesyonel Büyük Organize Sanayi Bölgesi Projesi hayata geçirilmesi hedefine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Sanayi Bölgeleri'nde altyapı eksikliğinden kaynaklanan sorunların çözülmesi hedeflenmiştir. Yeni kurulacak organize sanayi bölgelerinde sektöre göre gruplaşmayı sağlayacak yerleşim planları oluşturulmasına, çoğunlukla küçük işletmelerden oluşan sanayi sektörünün yatay veya dikey kümelenme yönetimleri planlanmıştır. Üretim ve satış kabiliyetlerinin genişletilmesine ve işletmelerin enerji maliyetinin azaltılması amacı ile enerji tasarrufu faaliyetleri ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının desteklenmesi hedefine yönelik henüz her hangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Sanayi işletmelerinin bilgilerinin ve kullanım kapasitesinin tespitini, ekonomik faaliyetlerinin uluslararası standartlarda sınıflandırılmasını, sektörün mevcut durumunun tespitini sağlayacak Sanayi Envanteri tamamlanmasını, Sanayi Sicil Yasasının çıkartılması ve Yerli Malı Tüzüğü çalışmaları tamamlanarak yürürlüğe konulması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Sanayi Sicil Yasa Tasarısı hazırlanmış ve 31 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yasa altında Tüzüklerinin hazırlanması ve Sanayi Sicil Bilgi Sistemi Yazılımının oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca hazırlanmış olan "KKTC Sanayi Stratejisi" raporunun uygulanmasına başlanması çalışmaları sürdürülmektedir.

Yerel sanayi üreticilerinin İnşaat, Turizm ve Yükseköğretim sektörlerinin ihtiyaçlarını mümkün olduğunca karşılayabilmesi konusunda detaylı çalışmalar yapılarak yerel ürün kullanımını destekleyici mevzuat düzenlenmesi hedefine yönelik henüz bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Üniversiteler ile Kamu-Özel araştırma kurumlarındaki bilim ve teknoloji alt yapısından işletmelerin yararlanması planlanmıştır. Sanayi ile Üniversite işbirliğini kuvvetlendirmek, Sanayide, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi için çalışmalar hedeflenmiştir. Teknopark yarası güncellenecek ve yeni Teknopark Merkezleri oluşturulması planlanmıştır. Sanayi işletmelerinin teknolojik üretim altyapılarının geliştirilmesine katkı yapacak Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) çalışmaları desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisine uluslararası alanda rekabet gücü arttırılacak ve yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamak amacı ile 42/2018 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası ile Tüzükleri yürürlüğe girmiştir. Yine aynı hedefin gerçekleştirilmesine katkı koymak amacıyla, 16/2019 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Yasası yürürlüğe girmiştir.

Patent ve tescil işlemlerine ilişkin mevzuat düzenlenmesi ve diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan yerel ve kültürel ürünlerin tespiti yapılarak coğrafi tescilin yapılması sağlanması yönündeki hedefe yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik olarak kurulmuş olan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu aktif hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Kurulun önerileri kapsamında yatırım ortamını iyileştirici tedbirler ve düzenlemeler uygulamaya konulması planlanmıştır. Daha önce kurulmuş olan Reel Sektör Danışma Kurulunun da aktif hale getirilip, çalışmalara başlanması yönündeki hedef doğrultusunda henüz bir ilerleme kaydedilmemiştir.

KOBİ Geliştirme Merkezi (KOBİGEM)'in kurumsal yapısını güçlendirmeye yönelik, yasal alt yapı oluşturulması yönünde 25 Eylül 2018 tarihli ve TE(K-I)1129-2018 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Ekonomi ve Enerji Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren KOBİGEM'in, Kıbrıs Türk Yatırım Geliştirme Ajansı bünyesine dahil olmuştur. YAGA'nın asil görevleri yanında KOBİGEM'in çalışmalarının da birlikte yürütülmesine karar verilmiştir. KOBİ'lerin rekabet edilebilirliğini artırmaya yönelik, KOBİGEM koordinasyonunda yürütülen KOBİ'lere destek programlarına artırılarak devam edilmektedir.

KKTC Kalkınma Bankası Yasası'nda gereken düzenlemeler yapılarak bu kurumun daha etkin hale gelmesinin sağlanması yönündeki hedefe yönelik bir çalışma kaydedilmemiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Taş ocakçılığı Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Çevreye uyumlu, çevresel etkilerin en aza indirildiği, sürdürülebilir madencilik ve taş ocakçılığının oluşturulmasını sağlayacak yasal mevzuat güncellenmesi gerçekleşmemiştir. İşletilmekte olan Maden ve Endüstriyel Hammaddeler ile ilgili “**Doğal Kaynak Haritası**” hazırlanması hedefine yönelik bir ilerleme de kaydedilmemiştir.

Yeni taşocağı açılmasına ve mevcut taş ocaklarının büyütülmesine izin vermeyecek ve mevcut taş ocağı sayısı azaltılması ve taş ocaklarının doğaya yeniden kazandırılması hedeflerine ulaşamadığı gibi ürün kalitesinin de kontrol altına alınması için gerekli yasal düzenlemeler henüz hayata geçirilmemiştir.

Denetim sistemi yasal mevzuat temelinde etkinleştirilecek ve mevcut taş ocaklarını salt malzeme üretimine odaklanan değil, iş güvenliğini sağlayan, çevre ile uyumlu işletmecilik anlayışıyla faaliyetlerini sürdüren sanayi tesisleri haline getirilmesi hedefine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir. Fakat yürürlükteki yasal mevzuata uygun olarak yapılan denetimler neticesinde faal durumda olmayan toplam 8 adet taş ocağı kapatılmıştır.

ENERJİ SEKTÖRÜ

KKTC enerji alanında herhangi bir fosil kaynaklara sahip olmasa da, KKTC Meteoroloji Dairesi verilerine göre bulunduğu enlem derecesinden dolayı güneşlenmenin fazla, güneş enerjisinin bol olduğu Kuzey Kıbrıs'ta yaz aylarında ortalama günün 12 saati güneşlidir. Kış aylarında bu değer ortalama 5 saat dolayındadır. Ülkemiz için güneş, yeşil enerji kaynağı konumundadır. Mevcut durumda KKTC enerji sektörünün neredeyse %100'nün Fosil yakıtlara olan bağımlılığından dolayı, bu durum enerji güvenliği konusunda, ada ülkelerine özgü problemleri de beraberinde getirmektedir. KKTC enerji sistemi, küçük ada devletlerinin karşılaştığı tipik zorlukları yaşamaktadır. Enerji Sistemimiz, tamamen akaryakıtta dışa bağımlıdır. Söz konusu Sistem yüksek, değişken petrol fiyatlarına karşı savunmasızdır. Ayrıca çevreye verdiği tahribat nedeniyle sistem sürdürülebilir değildir.

Güneş enerjisinden elektrik üretimine yakın zamanda başlanmış fakat gerek mevcut alt yapının yetersizliği gerekse kablo ile diğer ülkelere bağlanamamanın sıkıntılarından dolayı istenilen verime ulaşılamamıştır. KKTC'de enerji ihtiyacı için petrol ve petrol ürünleri kullanılmakta ve bunların tamamı ithal edilmektedir. Petrol ve petrol ürünleri ithal edilen ülkelere bakıldığında, en fazla fuel oil ithalatı 2017 yılında İspanya ve 2018 yılında Fransa'dan yapılmıştır. Ticaret Dairesi ithalat istatistiklerine göre Fuel oil ithalatı 2017 yılında 116.264.292,80 USD olarak gerçekteşirken, 2018 yılında 165.092.550,49 USD olarak gerçekteşmiştir. Bu durum, KKTC enerji sektörünün Dünya borsasındaki petrol fiyatlarındaki dalgalanmaya hassasiyetini de göstermektedir. Ayrıca dışa bağımlılığımızı artırmış bunun yansıması olarak da KKTC Ödemeler Dengesi'nin ithalat lehine artmasına vesile olmaktadır.

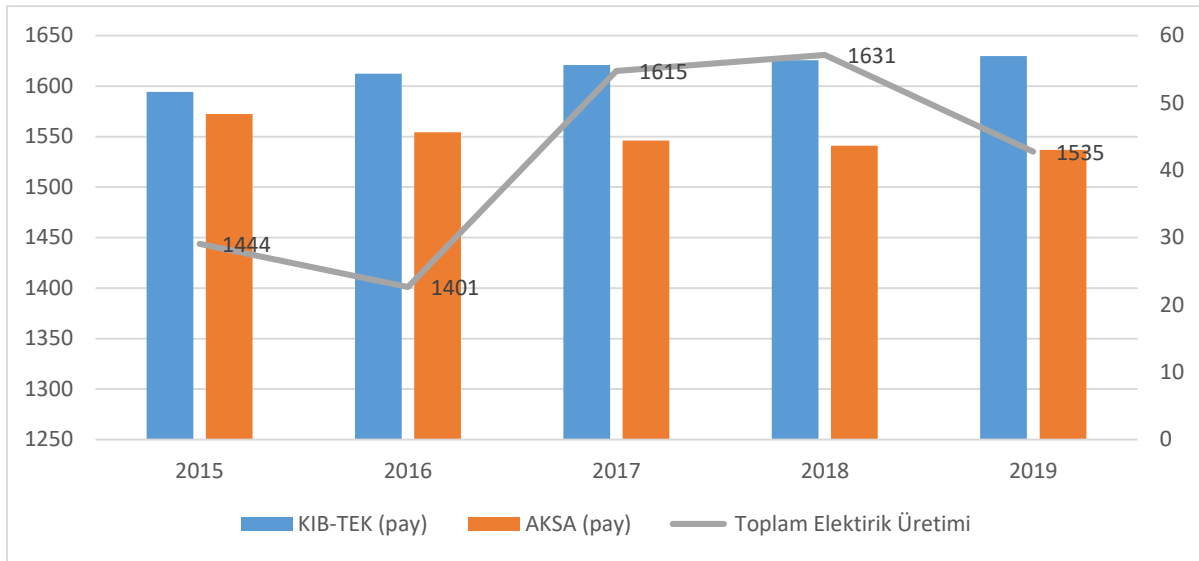
KKTC'de enerji sektörü üretim, iletim, dağıtım ve hizmet sunum bölümlerinde faaliyet gösteren, dikey entegre kamu kuruluşu olan ve 1975 yılında kurulan Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu (KIB-TEK) tarafından yönetilmektedir. KIB-TEK, KKTC elektrik müşterilerinin

%100'ünü kapsamaktadır. 2000'lerin başında, elektrik talebinin önemli sıçramalar yaptığı dönemlerde elektrik üretimine yatırımcı çekmek için KIB-TEK özel sektör katılımını teşvik etmiştir. 2003 yılında özel bir şirket olan Aksa Enerji Üretim A.Ş. (AKSA), üretime katkı sağlamaya başlamıştır. Şirket uzun vadeli enerji alım anlaşması çerçevesinde faaliyet göstermekte olup hâlihazırda şirkete yıllık 700 milyon KWH alım garantisi verilmiştir. Diğer yandan, AKSA'nın sözleşmesinin sona erdiği Eylül-2008'de KKTC Maliye Bakanlığı'na bağlı Merkezî İhale Komisyonu aynı kapsamda bir ihale düzenlemiş, sürecin sonunda alım garantili bir anlaşma ile ihaleyi yeniden kazanan AKSA ile imzalanmıştır. 15 Yıllık bu anlaşma 2024'te sona erecektir.

KIB-TEK, Ekonomi ve Enerji Bakanlığı'na bağlıdır. Kurumun cari ve yatırım bütçeleri ile faaliyet programının onaylanması, tarifesindeki fiyatlarının onaylanması, murakıp raporları ışığında Kurumun yıllık faaliyet raporlarının onaylanması ve sermaye artışı hususlarında Bakanlar Kurulu adına Ekonomi ve Enerji Bakanlığı yetkilidir. KIB-TEK'in bağlı olduğu bakanlık, ülkemizdeki genel enerji politikalarını belirlemekten sorumludur.

KKTC'de 148 MW özel sektöre, 301 MW kamuya ait olmak üzere 409 MW kurulu kapasite bulunmaktadır. Dizel jeneratörlerin frekans katkısı ve reaktif güçlerden dolayı tam kapasite ile çalışmaması nedeniyle, bu kurulu gücün 356 MW'lık kısmı kullanılabilir. Bununla birlikte, Teknecik Santrali'nin 120 MW kapasiteli buhar türbinlerinin ekonomik ömrü 2025 yılında tamamlanacaktır. Özel sektöre verilen 148 MW kapasiteli üretim imtiyazı 2024 yılında sona erecektir. Turizm ile yükseköğretimde yaşanan büyümeyle birlikte artan enerji ihtiyacı düşünüldüğünde, orta vadede KKTC'nin ciddi bir enerji yatırımına ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. İklim nedeniyle güneş enerjisinden faydalanma imkânı olmasına rağmen üretim ölçeğinin çok küçük olması nedeniyle güneş enerjisi kapasitesi 70 MW ile sınırlandırılmıştır. Bu kapasitenin ise 50 MW'lık kısmı için izin verilmiş ve 19 MW'lık kısmı faaliyete geçmiştir. KKTC'de mevcut kurulu güç ile 2018 yılında toplam 1.631.041 MWs elektrik üretimi yapılmıştır. Bu üretimin %56,35'i KIB-TEK tarafından karşılanırken, %43,65 'i AKSA tarafından karşılanmaktadır. 2019 yılında ise 1.535.128 MWs toplam elektrik üretimi yapılmış olup bu üretimin %56,98'i KIB-TEK, %43,02'si AKSA tarafından yapılmıştır. Tüm elektrik üretimleri fosil yakıt ile üretilirken sadece üretilen toplam elektriğin 2018 yılında %0.11'i ve 2019 yılında ise %0.09'luk kısmı KIB-TEK 'e ait Serhatköy solar panel elektrik üretim tesisinde üretilmiştir.

Grafik 7: Toplam Üretim Miktarları (Milyon KWS) ile Üretim Dağılımı (%)

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

2018-2020 Orta Vadeli Programda Enerji Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Ülkemizde ekonomik gelişme ve nüfus artışına bağlı olarak talebi devamlı artan enerji ihtiyacı gitgide artmaktadır. Toplumsal hayatın ve ekonomik kalkınmanın devamlılığı için gerekli olan elektrik enerjisinin sürekli, kaliteli, verimli, güvenilir, çevreye duyarlı ve en düşük maliyetle tüketicilere sunulması hedeflenmektedir. Bu amaçla; Yeşil enerjiye geçmek için çalışmalar başlatılmıştır.

Fosil yakıtlara bağımlılığın azaltılması stratejik bir hedefdir. Yakıt fiyatlarının döviz kurlarının yükselmesinden doğan maliyet artışlarından ve fosil yakıt tüketiminin çevreye, doğaya ve insana verdiği zarar bilimsel uzmanlar tarafından açıklanmıştır. Ülke ekonomimize yarattığı maliyetleri azaltmak amacıyla elektrik üretim yapısında köklü değişime gidilmesi şarttır. Güneş ve rüzgâr gibi doğal kaynaklara yönelinecek, yenilenebilir enerji üretiminin KKTC elektrik şebekesinin mümkün kılacağı en üst seviyeye çıkarılması hedefine yönelik, Yeşil Enerjiye Geçiş çalışmaları hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti ile enterkonnekte sisteme geçilmesi planlanmıştır. Bu plan ile Türkiye ve Avrupa Birliği'nden mevcut kullandığımız elektrik enerjisinden çok daha ucuza elektrik enerjisine sahip olunacağı düşünülmektedir. Diğer bir girişim ise Güneş enerjisi kullanarak ürettiğimiz elektrik enerjisini elektrik depolama sistemi kurulumu düşünülmektedir. Bu amaçla Elektrik depolama sistemlerinin alımı için karar aşamasına gelinmiştir.

Elektrik enerjisi üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması için gerekli tedbirler alınması ve Yenilenebilir Enerji Yasası ile tüzükleri günümüz koşullarına uyarlanması planmaktadır; Hatlardaki enerji dengesizliği ve gündüz üretilen enerjinin depolama sorunlarından dolayı, 02/01/2020 tarihinde Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesine İlişkin (Değişiklik) Tüzüğü yapılmıştır. Bu tüzükle yeşil enerji (solar enerji) yatırımlarına bazı sınırlamalar getirilmiştir.

Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında kayıp/kaçakların asgari seviyeye indirilmesindeki kayda değer gelişmelerin devamlılığının sağlanması ve daha ileriye götürülmesi hedeflerini gerçekleştirmek için çalışmalara devam edilmektedir.

Ülkedeki elektrik üretimi, iletim, dağıtım ve tahsilat işletmecisi olan KIB-TEK'in, etkinlik, verimlilik, şeffaflık, hesap verebilirlik temelinde, benzer çağdaş küçük ada örnekleri göz önüne alınarak yeniden yapılandırılması planlanmaktadır. Kurumun her fonksiyonunun, gerçek maliyet analizlerinin yapılması, bu analizler ışığında düzenlemeler yapılmasıyla 1 KWS elektriğin maliyeti mümkün olan en alt seviyeye çekilmesinin sağlanması yönündeki hedef doğrultusunda bir çalışma kaydedilmemiştir.

SU SEKTÖRÜ

Kurak ilkim koşullarına sahip ülkemizde su yaşamsal öneme sahiptir. Yıllar içinde artan nüfusumuza ve Global ısınmaya bağlı olarak yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının kullanımı da artmaktadır. Geçmiş yıllarda ülkemizdeki su ihtiyacı akiferlerden karşılanırken, 2015 yılında Türkiye'den gelen su ile birlikte, akiferlerden çekilen suya ihtiyaç azalmıştır. Böylece yıllar içinde akiferlerden çekilen su ile birlikte akiferlerde yaşanan kuraklaşma ve suyun tuzlanması gibi sorunların çözülmesi beklenmektedir.

Ülkemizde baraj, gölet ve sulak alanların toplamı 34 iken KKTC Su İşleri dairesi 2018 yılında toplam 18 adet göletin doluluk oranlarını kayda değer bulmuştur. Yeraltı su kaynaklarını besleyen ve etrafındaki doğal hayata kaynak olan göletlerin su doluluk oranları mevsimsel koşullara göre değişmektedir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Su Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Ülkemizde su kaynaklarını korumak, geliştirmek, sürdürülebilir su kullanımını sağlayarak yeraltı su kalitesini artırmak ve ileride küresel iklim değişiklikleri sebebiyle yaşanacak kuraklık etkisini azaltmak amacıyla su sektörüne yönelik planlama, yönetim ve denetim kabiliyetlerini geliştirecek strateji ve planlar hazırlanması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifine uyumlu bir Su Yönetim Yasası yasal düzenlemeleri yapılması hedefine yönelik bir çalışma kaydedilmemiştir.

AB Su Çerçeve Direktifi ve Çevre Yasası'nın öngördüğü üzere Su Havzaları Yönetim Planının hazırlanması yönündeki hedefe yönelik bir çalışma belirtilmemiştir.

Su politikasına ve ilgili mevzuata uygun olarak ülkedeki bütün su kaynaklarının kalite ve miktar olarak sürdürülebilir şekilde işletilmesi hedefidir. Bu hedefler doğrultusunda belediyeler, sulama birlikleri, KTMMOB ve merkezi yönetimin temsil edildiği özerk Su Kurumu kurulması düşünülmektedir. Su Dairesi'nin, yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda yeniden yapılandırılması yönündeki hedeflere yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Su temin projesi kapsamında Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen suyun işletilmesine ilişkin projenin ihale dosyasının hazırlanması ve bunların değerlendirilmesi sırasında Merkezi Yönetimin, Su İşleri Dairesi'nin, Belediyelerin ve KTMMOB'un görüşleri dikkate alınması yönündeki hedefler doğrultusunda bir çalışma kaydedilmemiştir.

Ülkemizdeki yeraltı su kaynaklarının (akiferlerin) su kalitesi ve su seviyesi parametrelerinin izlenmesi, modelleme çalışmalarının yapılması ve akifer beslenmesinin yapılabilmesi amacıyla Güzelyurt Akiferi izlenmesi ve ülkemizde yer alan su potansiyelinin belirlenebilmesi için mevcut su kuyuları envanterinin çıkarılması planlanmıştır. Bu plan doğrultusunda Güzelyurt Bölgesindeki sulama şebekesini Tarım Dairesi, Tarımsal Araştırma Müdürlüğü, Jeoloji ve Maden Dairesi'nin de katılımı ile ekiplerimiz tarımsal plantasyon bölgelerinin belirlemesinin ardından mevcut detaylı bir şekilde çalışılmıştır. Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu'nun da katkıları ile hazırlanan bu envanter bölge sulama birliklerinin mevcut su kuyuları, enerji tüketimi, su kalitesi, mevcut boru hatları, havuzlar ve toplam sulama alanları GIS ortamına aktarılmıştır. Bu çalışmalarda Kıbrıs Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinden de katkı alınmıştır. Güzelyurt Merkezi Sulama Pilot projesi envanter çalışması %90 oranında tamamlanmıştır.

Türkiye'den gelen suyun bir kısmı tarımsal sulama amaçlı olarak kullanılacağından tarım sektörünün gelişimi sağlanması, suyun tarımsal alanda sürdürülebilir kullanımını sağlamak

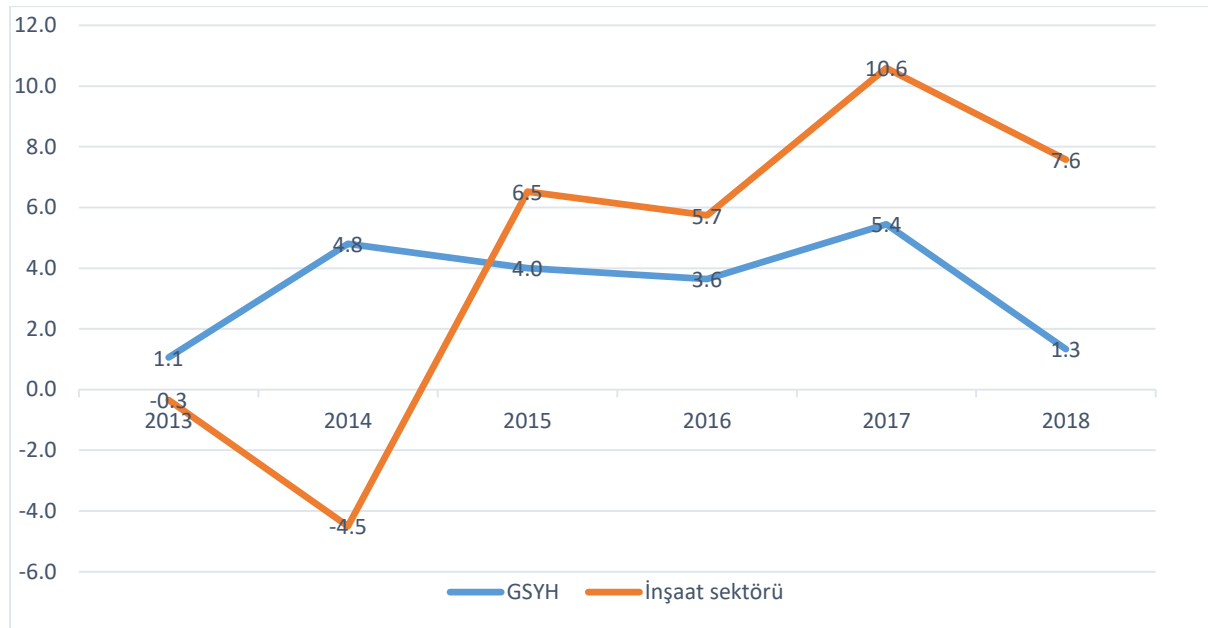
amacıyla bölgesel sulama projeleri geliştirilmesi hedefleri yönünde bir çalışma belirtilmemiştir. Güzelyurt Ovası Takviye Sulama Suyu Temini Projesi (Etap 1) kapsamında 325,848 TL değerinde boru alımı 2018 yılında yapılmıştır.

Göletlerin verimliliğinin artırılması ve yer altı sularının beslenmesi için planlar oluşturulması, evsel ve bireysel ölçekte “gri su” kullanımının teşvik edilmesi ve atık suların ve yağmur sularının yeniden kullanılmasının sağlanması hedeflerine yönelik Göletlerin verimliliğinin artırılması ve yer altı sularının beslenmesi için projeler hazırlanmıştır.

İNŞAAT SEKTÖRÜ

İnşaat Sektörü ekonomik kalkınmada öncü sektörlerden biridir. DPÖ verilerine göre inşaat sektörü geliştiğinde ekonomideki 28 alt sektörün de gelişmesine katkı sağlanmaktadır. İnşaat sektörü geliştiği zaman mal ve hizmet üretimi ile doğrudan bağlantılı olduğu için istihdama ve GSYİH'ya da katkı sağlar. Ayrıca İnşaat sektörü sanayi üretimine de altyapı sağlamaktadır. KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre; 2013-2018 yılları arasında İnşaat sektörünün ortalama büyüme hızı %4,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 7). 2013 ile 2014 yılları arasında İnşaat sektöründeki büyüme hızları negatif değerlerde seyrederken, 2015 ile 2018 yılları arasında pozitif yönde büyüme hızı gözlemlenmiştir. İnşaat sektörünün büyümesinde 2013 ve 2014 yıllarında sırası ile %0,3 ve %4,5 oranında reel daralma gerçekleşirken, 2015 yılında İnşaat sektörünün reel büyüme hızında, %6,5 oranında büyüme gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise reel büyüme hızı %5,7 seviyesinde gerçekleşirken, İnşaat sektörü son altı yılda en yüksek büyüme hızını 2017 yılında gerçekleştirmiş ve bu rakam %10,6 olarak saptanmıştır. 2018 yılında ise reel büyüme hızı %7,6 olarak gerçekleşmiştir. Ancak ülkemizde İnşaat sektörü pozitif yönde büyürken, ülkemizde sorgulanması gereken ne kadar stok fazlası inşaat yatırımı bulunmaktadır.

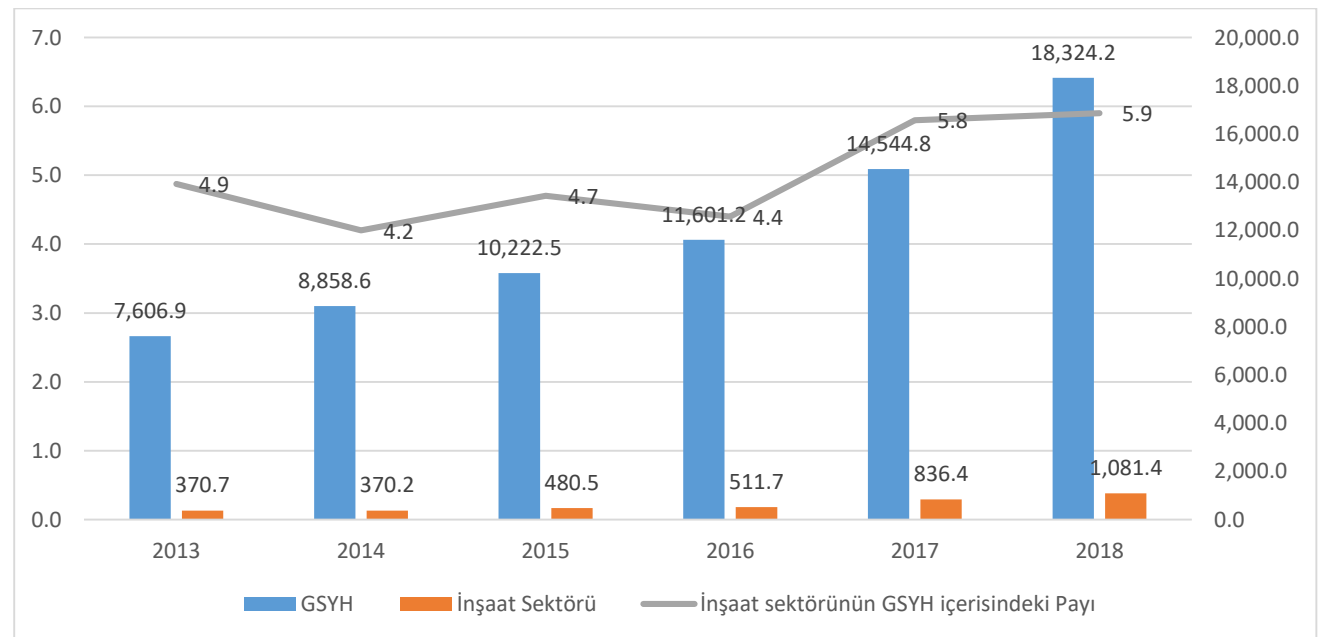
Grafik 8: İnşaat Sektörü ile GSYH'nın Reel Büyüme Hızları (%) (2013 -2018)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

İnşaat sektörünün 2013–2018 yılları arasında GSYH'ya ortalama katkısının %5 oranında olduğu görülmektedir. 2017 ile 2018 yılları arasındaki GSYH'ya katkısı ise ortalamanın üzerine çıkarak sırası ile %5,8 ve %5,9 oranında gerçekleşmiştir. 2018 yılında 18.324.165.339,20 TL olarak gerçekleşen GSYH'nın 1.081.401.514,60 TL'lik kısmını İnşaat sektörü oluşturmaktadır.

Grafik 9: İnşaat Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL)

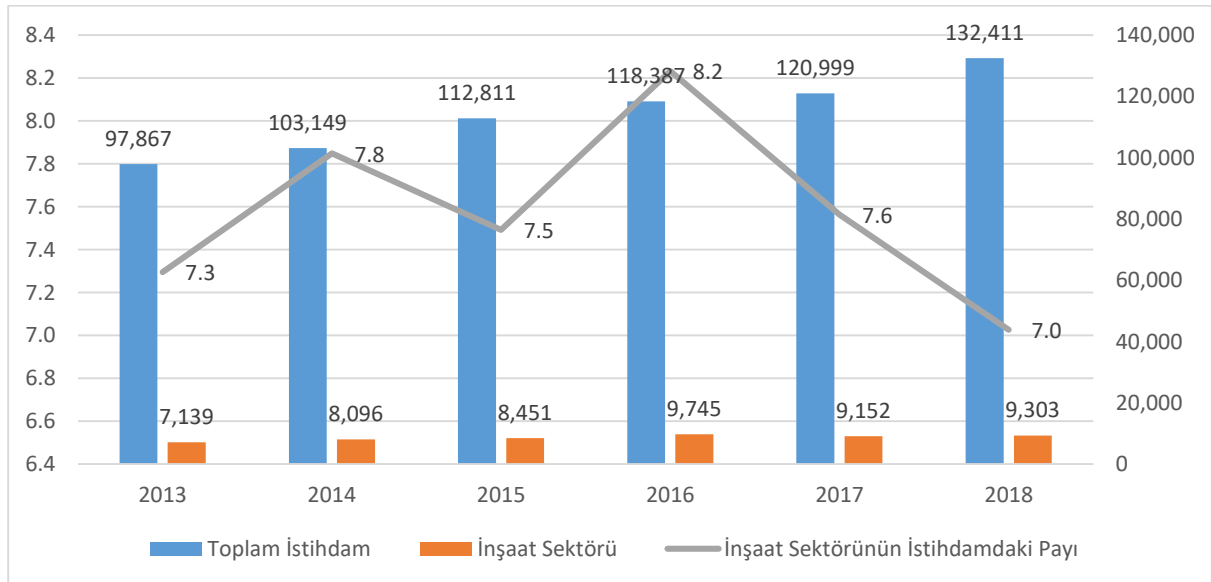

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

İnşaat sektöründeki büyüme hızları ile GSYH'nın büyüme hızları incelendiğinde sektör ekonominin büyüdüğü yıllarda, genel büyümenin üzerinde büyürken, daraldığı yıllarda daha keskin düşüşler gösterebilmektedir. İnşaat Sektöründe kullanılan girdilerin ki malların hemen hemen tümünün ve hizmetlerin yani işgücünün bir kısmının ithal olması nedeniyle sektördeki üretim maliyetlerini döviz artışlarına duyarlı hale getirmesi sektörün gelişmesini negatif olarak etkilemektedir. Son yıllarda sektörün talep yönünü artırmak amacıyla uygulanan teşvik politikaları yanında yabancılara uygulanan mal edindirme yasasındaki değişiklikler ile Turizm sektöründeki gelişmeler inşaat sektöründeki büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. İnşaat sektörünün ülke ekonomisine katkılarının gelecekte de sürdürülebilir olması için İnşaat sektöründeki büyümenin bir plan dahilinde, tarımsal alanların kullanımı, adamızın nüfus taşıma kapasitesi, KKTC vatandaşlarının alım güçleri ile topraklarımızın tapularının yabancılaştırma oranı ve inşaatların çevreye olan etkileri gibi maddeler dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre İnşaat Sektörünün 2013-2018 yılları arasındaki toplam istihdam içerisindeki ortalama payı %7,6 oranındadır. 2018 yılında 9.303 kişi İnşaat sektöründe istihdam edilmiş olup bu sayı toplam istihdamın %7'sine tekabül etmektedir (Grafik 10).

Grafik 10: İnşaat Sektörünün Toplam İstihdam İçerisindeki Yeri

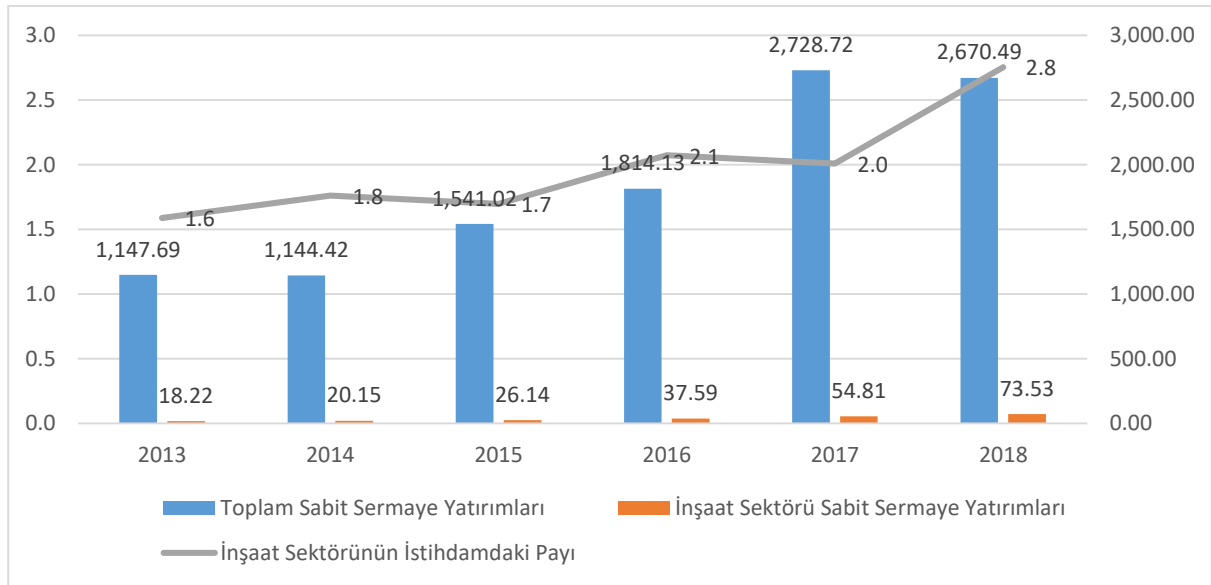

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Sabit Sermaye Yatırımları bir sektörün gelişme durumunu gösteren en önemli kanıtlardandır. İnşaat sektöründeki sabit sermaye yatırımları sektörün inşaat yapımında kullandığı makinelerin parasal bazındaki değerini gösterir. KKTC'deki İnşaat Sektörünün sabit sermaye yatırımları

yönünden incelendiğinde İnşaat Sektörünün 2013-2018 yılları arasındaki toplam sabit sermaye yatırımları içerisindeki ortalama payı %2 oranındadır. 2018 yılındaki İnşaat Sektörü sabit sermaye yatırımları, Toplam sabit sermaye yatırımları içerisindeki payını 2017 yılına göre %0,8 oranında artırarak 73,53.00 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Grafik 11: İnşaat Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları'nın, Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri (Milyon TL)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2018-2020 Orta Vadeli Programda İnşaat Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

İnşaat sektörünün ekonomiye etkileri incelenirken kullanılan veriler; Kamu kesimi destekleri (Teşvikler, kararnameler, yasalar) ile gelişimine katkı sağlanan İnşaat Özel sektörün yarattığı katma değerlere ait verilerdir. 2018 -2020 Orta Vadeli Programda ise İnşaat sektörünün mevcut durumundan daha iyi bir düzeye getirilmesi için İnşaat sektörünün kamu kanadı olan Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı Planlama İnşaat Dairesinin oluşturduğu hedef ve politikaların gerçekleşme düzeyleri incelenmiştir.

İnşaat Sektörü'nü fiziki sermayesi ve insan kaynakları gelişmiş, çevreye duyarlı, teknolojiyi yakından takip eden, yüksek hizmet kalitesiyle, rekabet edebilen bir sektör oluşturmak hedefiyle;

Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı teknik Daireleri olan Planlama ve İnşaat Dairesi, Karayolları Dairesi ile Telekomünikasyon Dairesi'nin personel ve donanım olarak güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda; Planlama ve İnşaat Dairesi personel ve donanım olarak

2018 ve 2019 yılında hedeflediği düzeye ulaşmadığını belirtmiştir. 2018 yılında alınan bir Makine Mühendisi, 2019 yılında alınan bir Elektrik Mühendisi ile bir İnşaat Mühendisi Kamu Hizmeti Komisyonu vasıtasıyla istihdam edilmiştir. Emeklilik sonucu yaşanan personel eksikliklerinden dolayı III. Derece teknik personel alımı için münhal ilan edilmiş fakat pandemi koşulları yüzünden personel alımının sınavları 2021 yılına kalmıştır. Yine aynı hedefe yönelik 79/1991 sayılı Planlama ve İnşaat Dairesi Kuruluş Görev ve çalışma Esasları (Değ.) yasa tasarısı ile Elektrik ve Makine Mühendisi kadrolarının kademeli olarak artırılmasında karar üretilmiştir. Donanım için gerekli kaynak yaratılmamış ve Planlama ve İnşaat Dairesinde kullanılan cihazlar teknolojinin gerisinde kalmıştır.

KKTC'nin depremsellik çalışmasının yapılabilmesi amacıyla, yapılan her türlü inşaat zemininin jeolojik olarak incelenmesine imkân yaratacak (depremsellik ve heyelan durumu, suyun drenajı, tabakaların geçirgenliği vb.) gerekli teknik donanım sağlanması yönündeki hedefin gerçekleştirilmesi için, Planlama ve İnşaat Dairesi, Jeoloji Maden Dairesi ve sivil toplum örgütlerinden KKTMOB ile çalışmalar yürütülmektedir. Teknik donanım sağlanması konusunda bir bütçe olanağının, henüz yaratılmadığı Daire tarafından belirtilmiştir.

İnşaatlarda proje aşamasında zemin etüdü analizleri temin edilmesi, yapılaşmaya müsait olmayan alanların önceden belirlenerek, depremsellik haritasının oluşturulması ve doğal afetlerle ilgili mevzuatın iyileştirilmesi çalışmalarının yapılması doğrultusundaki hedeflere yönelik; Planlama ve İnşaat Dairesi, yapılan yeni projelerin tamamında zemin etüdü temini talep edilmekle birlikte, harita oluşturulması veya gerekli mevzuatın iyileştirilmesi hedeflerinde henüz bir ilerleme kaydetmemiştir.

Belirlenecek konut politikalarının, Ülkesel Fiziki Plan ve kentsel/bölgesel planlarla uyum içinde yürütülmesi, konut politikaları, konut ihtiyacını karşılarken konut çevresi ve yaşayanların sosyo-ekonomik sorunlarının çözümlenmesini de kapsayacak düzeye getirilmesi hedefine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Sektördeki imar izinlerinin ve emirnamelerin ülkesel fiziki plan çerçevesinde belirlenerek hangi yıllar boyunca ve ne kadar bir kapasiteye ulaşınca kadar bölgelerin genişletilebileceğinin ilan edilmesi yoluyla, piyasada öngörülebilirlik yaratılması hedefine yönelik fiziki plan çalışmalarına devam edilmektedir.

Tapu devri, inşaat izni ve/veya onayı alma mekanizmaları yeniden gözden geçirilecek, işlemlerin daha hızlı yapılabilmesini sağlamak için sistem, teknoloji kullanımı ve insan kaynakları açısından güçlendirilecektir. Teknik Dairelerce hazırlanan devlet projelerinin

vizeden muaf tutulması için yasal çalışma yapılması yönündeki hedefler henüz gerçekleştirilmemiştir.

KKTC'de üretilen inşaat malzemesi ürünlerinde uluslararası standartlara uygunluk koşulu getirilerek her türlü yapı malzemesi kullanımının denetlenmesi sağlanması, Yerel inşaat malzemesi üretimi ve kullanılmasının desteklenmesi hedeflerine yönelik; Yasal çalışmalar (Avrupa Birliğine Uygunluk çerçevesinde) devam etmektedir.

Gerek KKTC'de üretilen ve gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde, düzenli kalite kontrolü yapılması ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistem kurulması hedefine yönelik Yasal çalışmalar (AB Uygunluk çerçevesinde) devam etmektedir. Bu kapsamda hem İnşaat Encümeni ile hem de Kıbrıs Türk Mütahhitler Birliği ile de görüşmeler devam etmektedir. Çipli beton uygulamasının KKTC ye getirebilmesi için ön görüşmelere başlanmıştır.

İnşaat yapım aşamalarında, işçi sağlığı ve iş güvenliği sağlanması hedefinin gerçekleştirilmesi yönünde; İnşaat İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğü 17/09/2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İnşaat sektörüne vasıflı eleman ve sanatkâr yetiştirmek için, inşaat alanındaki mesleki-teknik eğitime önem verilmesi ve sektörde halen hizmet verenlerin sınıflandırılıp karnelendirilmesi veya hizmet içi eğitime tabi tutulması hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik bir çalışma yapılmamıştır.

Kamu ve özel sektöre ait inşaat yatırımları ve yapılaşma etkinlikleri, çevrenin korunması ve imar kurallarına uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi, izinsiz yapılaşmanın önlenmesi, yapı güvenliğinin geliştirilmesi, izinsiz inşaatlara cezai yaptırımlar uygulanması ve denetimlerin etkinleştirilmesi hedefleri henüz gerçekleştirilmemiştir.

Modern inşaat teknolojileri kullanımları yaygınlaştırılarak, binaların bakım-onarım maliyetlerinin düşürülmesi, ayrıca inşaatlarda izolasyon konusuna önem verilmesi, ısıtma ve soğutmada enerji tasarrufu sağlanması ile ilgili yasal mevzuat çalışmaları yapılması hedefine yönelik; Yasal mevzuat için çalışmalar başlatılmış, ancak teknik kadro sıkıntısı çekilmektedir.

Ülke genelinde kullanılacak ve tüm paydaşlar tarafından kabul görececek birim fiyatlar ile birim fiyat analizlerinin yapılacak standardizasyon ve formülasyon çalışmalarının tamamlanması hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik; Birim fiyat analizi ve rayiçler ile ilgili Planlama ve İnşaat Dairesi bünyesinde çalışma başlatılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile "İyi Niyet Mutabakat

Zaptı" taslağı oluşturulma aşamasına gelinmiştir. Bu kapsamda ihtiyaç duyulan donanım ve yazılımların tedariği için proje yapılmıştır. Alt yapı çalışmaları ile formülasyon çalışmaları sürdürülmekle birlikte, proje henüz tamamlanmamıştır.

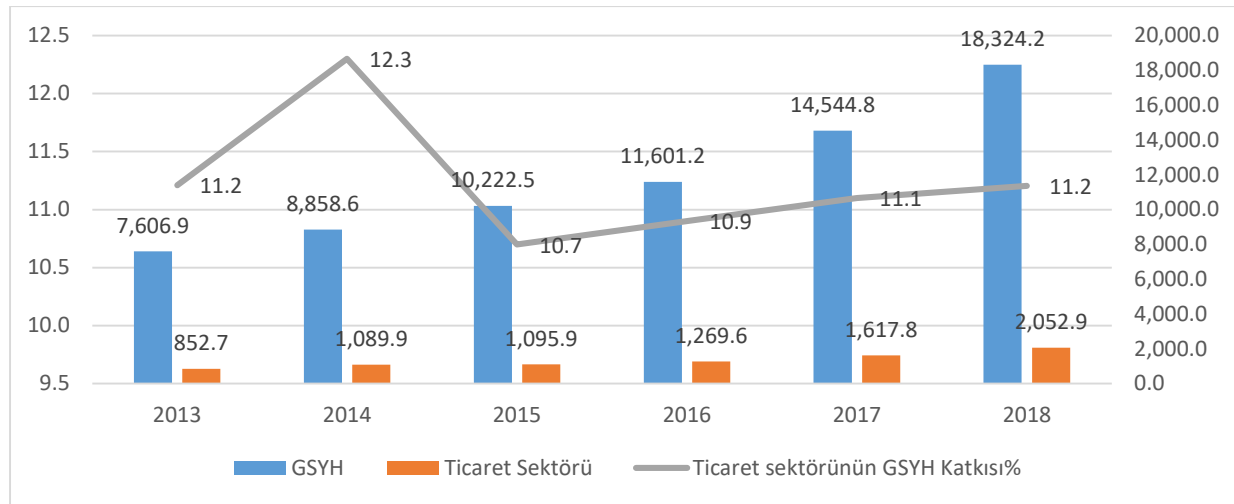
TİCARET- TURİZM SEKTÖRÜ

Toptan ve Perakende Ticaret

KKTC ekonomisi izolasyonlar nedeniyle dış dünya ile kısıtlı ticaret ilişkilerine sahiptir. KKTC Ticaret sektörü, Toptan ve Perakende Ticaret olarak iki alt bölümde tanımlanmaktadır. Toptan ve Perakende Ticaret Sektörü yarattığı katma değer, istihdam ve diğer sektörlerle olan ilişkilerinde ekonominin içinde bulunduğu kısıtlı imkanlar gereği önemli bir yer tutmaktadır. Toptan ve Perakende Ticaret Sektöründe ağırlıklı olarak alım satım faaliyetleri yer alırken, dayanıklı, dayanıksız malların alım satım işleri yanında ithalat ve ihracat boyutunda da sektörün KKTC ekonomisinde önemli bir yeri vardır. Ada ekonomilerine has üretim, yatırım ve kaynak yaratılması bakımından ve bunların optimum düzeyde kullanılarak optimum bir verim alınabilmesi için yüksek oranda ithalata ihtiyaç duyulmaktadır. KKTC'nin ithalata bağımlı yapısı ve kısıtlı yerel sanayi üretimi dikkate alındığında Ticaret sektörü çoğunlukla yurtdışından ithal edilerek yurtiçinde toptan ve perakende satışı yapılan malların ticaretini kapsamaktadır. Kısıtlı sayıda firma ise yurtdışına hafif sanayi ürünleri ile tarımsal ürünleri ihracat yapmaktadır.

Bir ülkedeki Ticaret sektörünün GSYH içerisindeki payı ne kadar büyükse o ülkenin gelişmişlik düzeyinin de o kadar iyi durumda olduğu varsayılır. Geleneksel ekonomilerde ticaret sektörünün payı gelişmiş ekonomilere göre nispeten daha düşüktür. KKTC'de 2013-2018 yılları arasında sektörlerin GSYH'ya katkısı yönünden değerlendirilmesinde en büyük payı kamu hizmetleri sektörü alırken ikinci sırada Ticaret Sektörü yer almaktadır. Ticaret Sektörünün GSYH'ya ortalama katkısı %11,2'dir. (Grafik 12)

Grafik 12: Ticaret Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

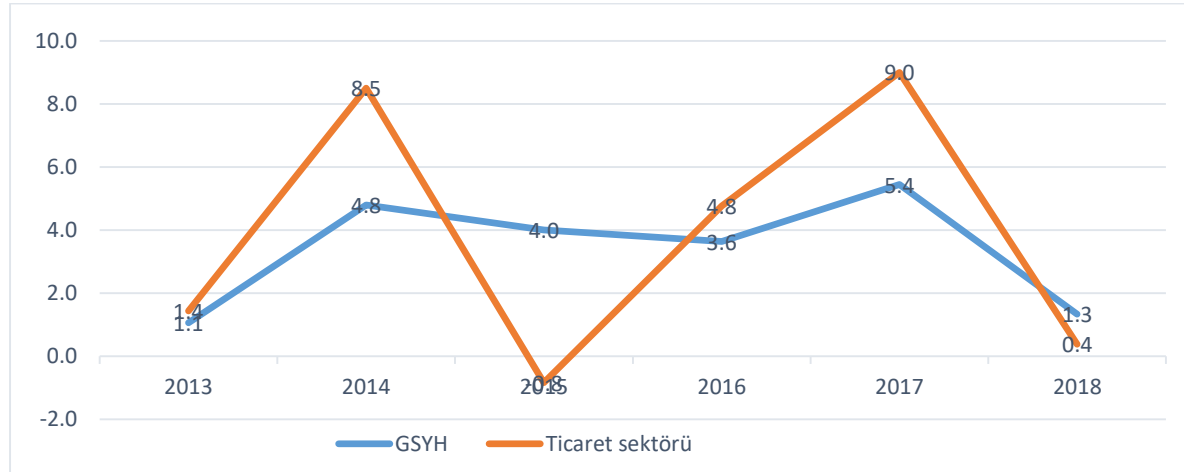
Grafik 12’de görüleceği üzere; KKTC İstatistik kurumunun verilerine göre Ticaret sektörü 2013-2018 yılları arasında GSYH’ya en büyük katkıyı %12,3 oranıyla 2014 yılında gerçekleştirirken, 2015 yılında %10,7 seviyesine kadar düşmüş ve daha sonraki yıllarda hafif bir yükselme trendi izleyerek 2018 yılında %11,2 seviyesine ulaşmıştır. Dikkat edileceği üzere Ticaret sektörünün GSYH’ya ortalama katkısı %11,2 iken baz alınan yıllarda genel olarak katkı payı ortalamanın altında kalmış ve 2018 yılında ortalama değere gelmiştir. Bu durumun nedenleri arasında ekonomik durgunluk sebep gösterilebildiği gibi kayıt dışı ekonominin artması ile ölçüm sorunlarının yaşanabilmesi ve diğer sektörlerin katma değerlerindeki artışlar da nedenler arasında gösterilebilir. 2018 yılında 18.324.165.339,20 TL olarak gerçekleşen GSYH’nın 2.052.944.845,70 TL’lik kısmını Ticaret sektörü oluşturmaktadır.

Ticaret sektörünün ekonomideki genel seviyesi GSYH’nın büyüme hızı ile yakından ilişkili görülmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın büyüme hızı ile Ticaret Sektörü’nün büyüme hızı karşılaştırılmasının yapıldığı grafik 13’de de görüleceği üzere sektördeki dalgalanmalar 2015 yılı hariç genel büyüme oranlarına göre paralellik göstermektedir. Büyüme dönemlerinde sektör GSYH’nın büyümesine göre daha hızlı büyüme gösterirken ekonominin daraldığı yıllarda daha hızlı küçülmeler yaşanmıştır. KKTC ekonomisinin üretim ve tüketim yönünden ithalata bağımlı olması ve ticaret sektöründe doğrudan ithalata yönelik bir yapısının bulunmasından dolayı, dövizdeki kur artışları hem ekonomideki hareketliliği ve büyümeyi hem de sektörü negatif yönde etkilemektedir. KKTC’de Maaş ve ücretlerin TL cinsinden olması nedeni ile dövizle bağımlı olarak değişen malların fiyatları talebi de azaltarak genel ekonomiyi

etkilemektedir. Türk Lirasının değer kazandığı dönemlerde talep artarak, ticaret sektörü hızlı bir büyüme göstermekte ve ekonomik hareketlenmeyi de pozitif yönde etkilemektedir.

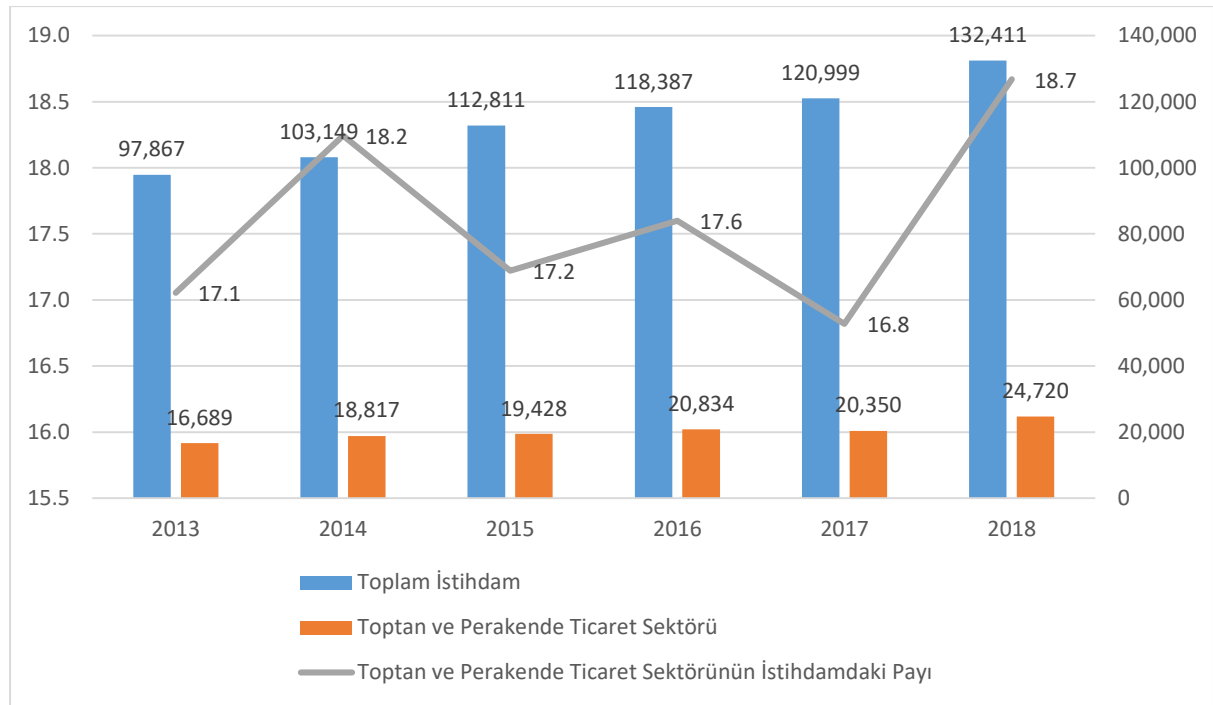
Grafik 13: GSYH'nın ve Ticaret Sektörünün Büyüme Hızları

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

KKTC İstatistik kurumu verilerine göre; Ticaret Sektörünün 2013-2018 yılları arasındaki toplam istihdam içerisindeki ortalama payı %17,6 oranındadır. 2018 yılında 24,720 kişi Ticaret sektöründe istihdam edilmiş olup, bu sayı toplam istihdamın %18,7'sine tekabül etmektedir (Grafik 14). Toptan ve Perakende Ticaret Sektöründeki istihdam yapısına bakıldığında Ortalama çalışma saatlerinin kamuya göre daha fazla olmasına rağmen sektördeki maaş ve ücretlerin kamunun maaş ve ücretlerinin gerisinde kaldığı ya asgari ücrete ya da hemen üzerine tekabül ettiği gözlenmektedir. Ticaret sektörünün temel girdisi çalışanlardır. Çalışanların maaş ve ücretleri ile sosyal haklarının artırılarak, sektörde çalışan kalifiye eleman sayısının artacağı ve verimliliğin de pozitif yönde artacağı düşünülmektedir. Sektördeki işgücü verimliliğinin artırılması, Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün büyümesini sağlayacağından, genel ekonominin gelişmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Grafik 14: Toptan ve Perakende Ticaret Sektörünün Toplam İstihdam İçerisindeki Yeri

2018-2020 Orta Vadeli Programda Toptan ve Perakende Ticaret Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün ekonomiye etkileri incelenirken kullanılan veriler; Kamu kesimi destekleri (Teşvikler, kararnameler, yasalar) ile gelişimine katkı sağlanan Toptan ve Perakende Ticaret Özel sektörünün yarattığı katma değerlere ait verilerdir. 2018-2020 Orta Vadeli Programında ise Ticaret Sektörünün mevcut durumundan daha iyi bir düzeye getirilmesi için Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün kamu kanadı olan Ticaret ve Ekonomi Bakanlığına bağlı Ticaret Dairesinin oluşturduğu hedef ve politikaların gerçekleşme düzeyleri incelenmiştir.

İşletmelerin ihracat kapasitesinin artırıldığı, girişimciliğin özendirildiği, sektörel standartların geliştirildiği ve rekabet ortamının sağlandığı bir ticaret sektörü oluşturmak, Ticaret ve Ekonomi Bakanlığına bağlı Ticaret Dairesi'nin temel hedefi olarak belirlenmiştir.

İthalat ve ihracat rejimleri yeniden gözden geçirilerek; bürokrasiyi azaltıcı, yerli üretimi destekleyici ve yatırımcıların ülkede yatırım yapmasını özendirici politikalar geliştirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi için; İthalat rejimi kapsamında 13 Kasım 2018 tarihinde tüzük değişikliği yapılmış, bürokrasiyi azaltma yönünde ilk adımlar atılmıştır. 2019 yılında ise

bürokrasiyi azaltmak ve yasaklarla ilgili yaratılan cetvele eklemeler yapılarak, tüzükte değişikliğe gidilmiş ve Tüzük çalışması sonuçlandırılmıştır.

AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde mevzuat hazırlama faaliyetlerine devam edilmesi hedefine yönelik; İthalat rejimi kapsamında 2018 tarihinde tüzük değişikliği yapılmış, bürokrasiyi azaltma yönünde ilk adımlar atılmıştır. 2019 yılında ise 2018 yılında başlatılan çalışma kapsamında ithalat ile ilgili işlem yapan teknik dairelerle gerekli çalışmalar devam etmiştir. Bilgiye daha hızlı ulaşmak amacıyla ortak veri tablosu yaratılması için çalışmalar başlatılmıştır. Ticaret Dairesi'nin işlemlerinin elektronik ortamda olması ve online hizmet vermek ile ilgili çalışmaları devam ettirilmektedir. Bu çalışmalar kapsamında, projeler modüler bir sistemde ihale edilmiş olup, ilk etap olan, ithalatçı ve ihracatçı belgeleri otomasyon sisteminin 2020 yılı sonuna kadar yürürlüğe girmesi hedeflenmektedir. Araç otomasyon sistemi de şu anda işleme girmiş bulunmaktadır. Merkez ile Gazimağusa Biriminde konu araç ithali yanında tüm ithalat ve ihracat işlemleri gerçekleştirilmektedir.

Ölçü ve ölçü aletlerinin kamu yararına, tüketicinin hak ve menfaatlerini korumak ve uluslararası standartlara uygun olarak imalatını, ithalatını, ihracatını ve kullanılmasını sağlamak amacıyla yürürlüğe konan, 34/2014 sayılı Metroloji (Ölçü ve Ölçü Aletleri) Yasası'nın alt mevzuatlarıyla beraber alt yapısını oluşturacak 8 adet tüzük hazırlamış olup Başsavcılığa gönderilmiştir. Ticaret Dairesi bünyesinde ekip oluşturularak ölçü ve ölçü aletleri kapsamında tartı aletleri ile ilgili envanter çıkarılması için çalışmalar başlatılmıştır. Denetimleri sağlamak amacıyla yapılan çalışmalara hız verildiği belirtilmiştir.

İhracatçıların tanıtım ve pazarlama faaliyetlerini desteklemeye yönelik tedbirler gözden geçirilerek günümüz koşullarına göre yeniden kurgulanması ve bunların düzenli şekilde güncellenmesi hedefleri yönünde bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Kıbrıs'a özgü mukayeseli avantajlı niş ürünlerin tespiti yapılarak bu ürünlerin üretimlerinin artırılmasının sağlanması ile ihracatı için de destek ve teşvik edici önlemler alınması hedeflerine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir.

İhracatçıların örgütlenmesi ve ihracatın artırılmasına yönelik politikalara yardımcı olunması amacıyla Kıbrıs Türk İhracatçıları Meclisi'nin (KTİM) oluşturulması ve işlevselliği kazanması için çalışmalar yürütülmesi hedefine yönelik bir çalışma henüz başlatılmamıştır.

Ürün Güvenliği Yasası'nın Tüzüklerinin tamamlanması, ilgili kurumların adapte olmaları ve alt yapı ile personel eksikliklerinin tamamlanması hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik

gerekli çalışmalar devam etmektedir. Oluşturulan ekiple söz konusu yasa ve uygulamaların ilgili saha araştırması ve denetimi yapılmaktadır.

Ticaret sektörüne daha iyi hizmet verilebilmesi ve uzmanlaşmanın sağlanması hususları göz önünde bulundurularak, kamu teşkilatının gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılabilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda; Küresel salgın ortaya çıkması ile Ticaret Dairesi'nin yeniden yapılanması çalışmalarına hız verilmiştir. Piyasanın arz ve talebinin ne olduğu ile ilgili tespitleri yapabilmek için, personelin bilgilendirilmesi amacıyla bir takım eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Bu bağlamda Ekonomi ve Enerji Bakanlığı'ndan, Türkiye Ticaret Bakanlığı'na bağlı İthalat Genel Müdürlüğü, Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü ile bilgi ve tecrübe paylaşımı yapılmasına olanak sağlanmıştır.

TURİZM SEKTÖRÜ

KKTC ekonomisinin İthalata bağımlı yapısından dolayı ve dövizdeki dalgalanmalara karşı yüksek hassasiyet göstermektedir. Bu nedenle, Turizm sektörünün yarattığı döviz getirisine olan ihtiyaç, geleneksel ekonomilere sahip ülkelerden çok daha fazladır. Turizm sektörü KKTC için sürdürülebilir bir kalkınma ve rekabet edebilirlik açısından, ekonominin lokomotif sektörlerinden birtanedir. Turizm sektörünün sağladığı döviz getirileri yanında birçok alt sektörü de beslemektedir. Turizm getirilerinin ülke içerisindeki küçük işletmelere doğrudan dağılmasını sağlamak, ancak turizm sektörünün iyi yönetilmesi ve bir plan dahilinde gelişmesini sağlamakla mümkün olur. İyi yönetilen Turizm Sektörü, başta gıda sektörü, restoranlar, ulaştırma, eğlence, hediyelik eşya gibi onlarca alt sektörü de etkileyerek ekonomide tetikleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle sektör yatırımlarında meydana gelen artış, sektörün yeni iş ve işletmeler yaratmasına, doğrudan ya da dolaylı olarak alt yapı iyileşmelerine ve sosyo-ekonomik ilerlemelere sebep olması beklendiğinden, turizm sektörü evrensel anlamda kilit sektörlerin başında gelmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Turizm Sektörü son yıllarda ulaştığı aşama ile ekonomiye yarattığı katma değer, istihdam ve döviz geliri nedeniyle en önemli sektörlerden biri olmuştur.

KKTC Turizm Bakanlığı istatistiklerine göre; KKTC'de 2017 yılında toplam 138 Turistik Konaklama Tesisi ve 21,845 Yatak sayısı bulunurken, 2018 yılında turistik konaklama tesisi sayısı 147'ye yükselirken, yatak kapasitesi de %15,5 artarak 25.241 olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5: Turistik Konaklama Tesisi Sayısı ve Toplam Yatak Kapasiteleri

Yıllar	Turistik Konaklama Tesis Sayısı	Toplam Yatak Kapasiteleri
2013	130	18,766
2014	133	19,276
2015	140	20,393
2016	134	21,543
2017	138	21,845
2018	149	22,258

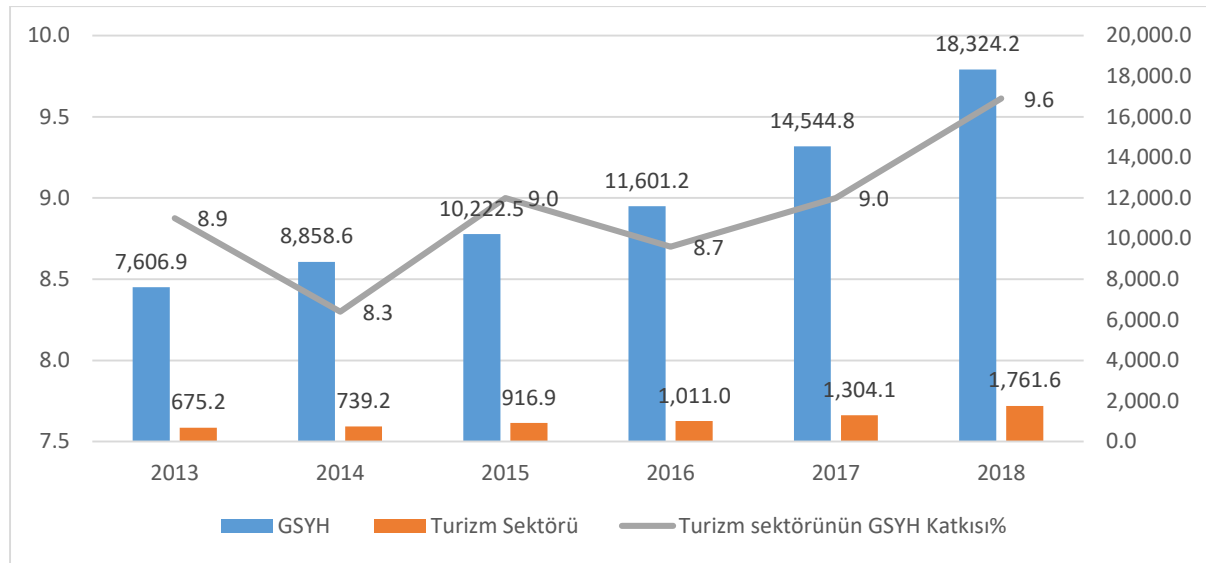
Kaynak; KKTC Turizm Bakanlığı

Turistik Konaklama Tesislerinin %62'si Girne'de, %20'si İskele'de, %9'u Gazimağusa'da, %5'i Lefkoşa'da, %3'ü ile %1'i de Lefke ve Güzelyurt'ta bulunmaktadır (2017 yılı Turizm Bakanlığı verilerine göre). 2017 yılında Turistik Konaklama tesisinde 1,114,973 kişi konaklayarak 4,223,862 geceleme sayısı gerçekleştirirken bu rakamlar sırasıyla, 2018 yılında %2,5 artarak 1,143,206 kişi ile 4,291,944 geceleme sayısı olmuştur. Turistik Konaklama tesislerinde 2017 yılında yaratılan ortalama doluluk oranı %58,5 iken, 2018 yılındaki ortalama doluluk oranı %51,3 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılındaki ortalama doluluk oranının %12,3 gibi bir azalma göstermesi 2018 yılındaki artan yatak kapasitesinden dolayı olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Devlet Planlama Örgütü verileri incelendiğinde Turizm Sektörü, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya katkısı olan 10 ana sektör içerisindeki, Ticaret–Turizm ana başlığı altında, Otelcilik ve Lokantacılık alt başlığı olarak izlenmektedir.

Turizm (Otelcilik ve Lokantacılık) sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya katkısı incelendiğinde Grafik 14'de görüleceği üzere; 2013- 2018 yılları arasında Sektör'ün Ortalama Katkısı %8,9 oranındadır. 2014 ve 2016 yıllarında yaşanan ortalamanın altındaki düşüş hariç Sektör'ün GSYH içerisindeki payının 2017 ve 2018 yıllarında yükseldiği görülmektedir. 2017 yılında Turizm Sektörü'nün GSYH'deki katkı payı %9 oranında gerçekleştirirken, 2018 yılında Turizm Sektörü'nün GSYH'ya katkısı 1.716,60 milyon TL ile %9,6 oranında gerçekleşmiştir. 2018 yılında Güney Kıbrıs'taki Turizm Sektörü'nün Güney Kıbrıs GSYH 'sına yaptığı katkı %21,9 ve Malta'daki Turizm Sektörü'nün Malta'nın GSYH 'sına katkısı 2018 yılında %10,9 oranında gerçekleşmiştir (Kaynak World Economic Atlas).

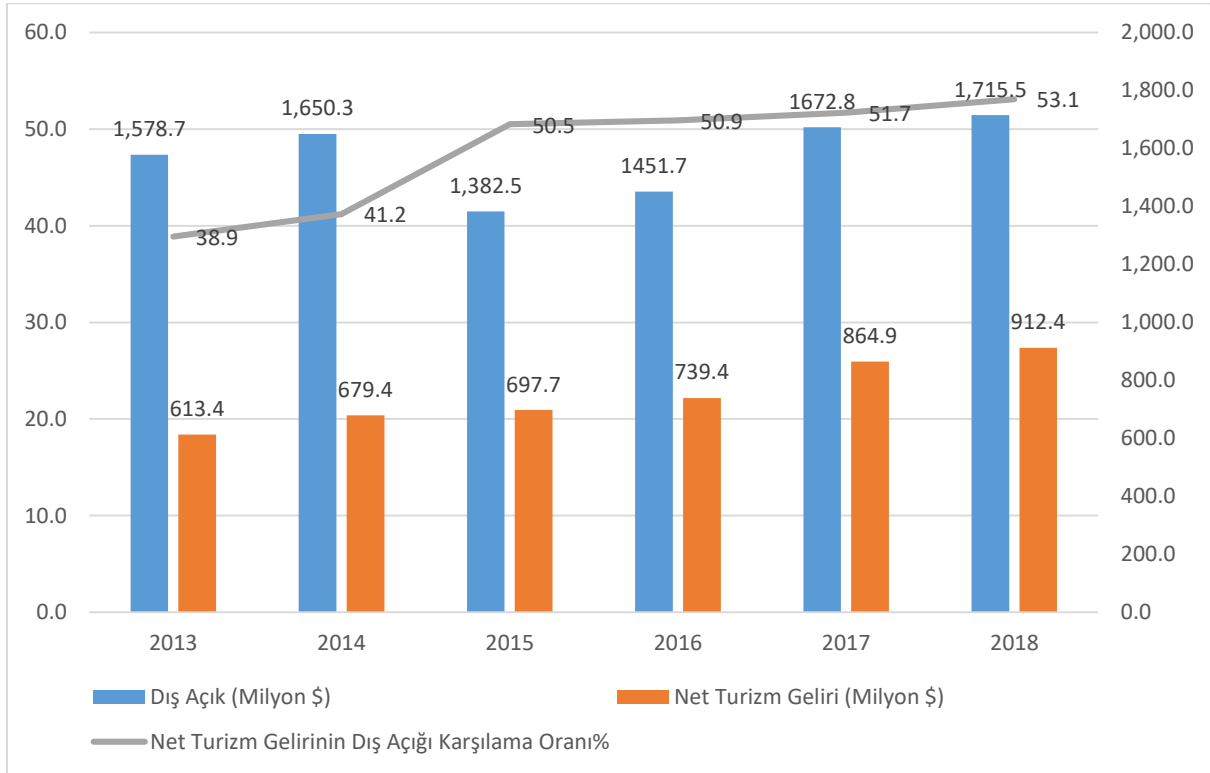
Grafik 15: Turizm Sektörü'nün GSYH İçerisindeki Yeri (Milyon TL)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

KKTC ekonomisinin ithalata bağımlı yapısından dolayı ve ihracat yönünden de ambargolar ile kısıtlı imkanlar içinde olduğundan; İthalat ve ihracat farkının yarattığı dış ticaret açığının kapatılması veya en aza indirilmesi gerekliliği ekonominin sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Net Turizm Gelirleri ile Dış açığın yani yurt dışına ithalat yoluyla giden paranın karşılanması sağlanabilir. 2013-2018 yılları arasında elde edilen Net Turizm Geliri incelendiğinde Grafik 15’de görüleceği üzere, yıllar bazında Net Turizm Gelirinin Dış açığı karşılama oranı genel bir yükseliş trendi izlemiştir. 2013 ve 2014 yıllarında Net Turizm Gelirinin, Dış açığı karşılama oranlarının sırası ile %38,9 ve %41,2 olarak gerçekleşmiş ve 2015-2018 yılları arasında ise yükselerek %50 ile %53 arasında bir seyir izlemiştir. Bu yükselişin ana nedenlerinden bir tanesi Turizm Sektörünün geliştirilmesi amacıyla Devlet Planlama Örgütünün sağladığı Teşviklerdir (47/2000 sayılı Teşvik Yasası). Diğer bir neden ise Turizm ve Çevre Bakanlığının sağladığı, 16/1987 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası kapsamında sağlanan teşviklerdir. Ayrıca TC Kalkınma Ekonomik İş birliği Ofisinin T.C. Kaynaklı Turizm Teşvikleri (Charter sefer ve Tarifeli uçuş Teşvikleri) ile Bakanlar Kurulu kararları ve vergisel mevzuat yönünden de sağlanan teşviklerin ve izlenen politikaların da etkili olduğu düşünülmektedir. 2018 yılında Dış Ticaret açığı 1.715,50 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış Ticaret açığının, %53,1 yani 912,40 Milyon Dolar’ı Net Turizm Gelirleri sayesinde karşılanmıştır.

Grafik 16: Net Turizm Gelirinin Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranı %

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

KKTC Turizm ve Çevre Bakanlığına bağlı Planlama Dairesi'nin, Turistik tesislerden bire bir soru cevap şeklinde derlediği Turizm Sektörünün yarattığı istihdam verilerine göre; 2018 yılında Turizm sektöründe toplam 347 turizm tesisinde 19.110 kişi çalışmaktadır. Tablo 6'da görüleceği üzere 2018 yılında 147 Turistik konaklama Tesisinde 10.183 kişi çalışırken, KKTC'de bulunan toplam 34 casinoda 8.402 kişi çalışmaktadır. Casinoların yarattığı istihdam rakamlarından anlaşılacağı üzere casinolar, Turizm sektörü içerisinde istihdam yönünden önemli bir paya sahiptir. Turizm sektörünün hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde, gelen turist başına düşen personel sayısı göstergelerden biri olarak değerlendirilmektedir. KKTC'de Turistik Konaklama Tesislerinin doluluk oranı ile çalışan kişi sayısı karşılaştırıldığında, Çalışan kişi başına 52 Turist düşer ki bu oran 2017 yılında 54 turist olarak hesaplanmıştır.

Tablo 6: Turizm Sektörü ve Yarattığı İstihdam

	2015		2016		2017		2018	
	Tesis	Personel	Tesis	Personel	Tesis	Personel	Tesis	Personel
Turistik Konaklama Tesisleri	140	6.563	134	7.985	138	9.280	147	10.183
Diğer Konaklama Tesisleri	14	69	14	61	11	62	14	80
Turizm ve Seyahat Acenteleri	152	456	154	440	157	460	152	445
Casinolar	28	5.615	30	6.975	30	6.897	34	8.402
Toplam	334	12.703	333	12.719	336	16.699	347	19.110

Kaynak: KKTC Turizm Planlama Dairesi

Yıllar içerisinde Turizm sektörü istihdam sayısının artması sektörün doluluk oranları ile sektöre eklenen yeni turistik tesislerin sayısına bağlı olduğu düşünülmektedir. Ancak söz konusu artan istihdamın yerli işgücünden karşılanması ülke ekonomisi ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya katkı bakımından önemli olmasına rağmen KKTC Turizm sektöründe yerli istihdamın sadece %20 civarında olduğu düşünülmektedir (2019 yılı KKTC turizm endüstrisinde yerli üretim ve yerli istihdam koşullarını arttırmak ve geliştirmek konulu toplantı).

2018-2020 Orta Vadeli Programda Turizm Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Turizm Sektöründe, Kuzey Kıbrıs turizm marka değerini oluşturan turizm potansiyelinin değerlendirildiği, ürün ve hizmetlerin çeşitlendirildiği, kalitenin yükseltildiği, yerel ürünlerin öne çıkarıldığı, uluslararası standartlarda kurumsallaşdığı, uluslararası bir marka haline geldiği, çevrenin korunması ve gelişmesinin sağlandığı, doğal kaynakların, tarihi mirasın ve kültürel dokunun duyarlılıkla ele alındığı, koruma-kullanma dengesinin gözetildiği, sürdürülebilir büyüme ve istihdamın oluşturulduğu, bölgesel kalkınmaya katkının sağlandığı, bölgesel farklılıklara ve rekabet üstünlüğüne dayalı, sürdürülebilir bir turizm modelinin oluşturulması temel hedef olarak belirlenmiştir.

Turizm amaçlı tahsis edilen kaynakların verimli ve etkin şekilde kullanımı sağlanması amacıyla; Turizm sektöründe inşası devam eden, işletmeye ara veren veya kullanım değişikliği yaşayan konaklamalı işletmelerin finansman ihtiyacının karşılanması suretiyle, tesislerin tamamlanması hedeflenmektedir. Söz konusu tesislerin turizme yönelik faaliyete geçmesi yanında, mimari açıdan nitelikli veya tarihi değer taşıyan yapıların konaklamalı tesis olarak restore edilmeleri sağlanarak sektöre kazandırılması planlanmaktadır. Bu plan doğrultusunda

ülke ekonomisine ivme kazandırılması amacı ile uygulanacak “Faiz Destekli Kredi Programı Projesi’ne” ilişkin Bakanlar Kurulu’nun 30.05.2017 tarih ve H(K-I) 1582-2017 sayılı karar alınmıştır. Bu karara istinaden 6 adet Banka ile protokol imzalanmış ve ilgili Bankalara yapılan 30 adet başvuruya yazılı görüş verilmiş olup 21 adet yatırımcıya, toplam 8.750.000 TL kredi kullanılmıştır. Bafra Turizm Yatırım Bölgesinde golf alanları, eğlence ve dinlence alanları ile spor tesislerine yönelik çalışmalara başlanmıştır.

Turizmde mevcut kapasitenin değerlendirilmesi ve etkin kullanımının sağlanması yönünde gerekli tedbirler alınması amacıyla 2017 yılı “**Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı**” kapsamında başarılı bulunan projeler devam etmekte olup, 2018 yılı programı 25 Ekim 2018’de ilan edilmiş ve bilgilendirme toplantıları yapılmıştır. 17-18-19 Aralık 2018 tarihlerinde başvuru kabulü yapılmıştır. Turizm sektöründe sağlıklı veri üretimi hususunda anket çalışması yapılmasına yönelik KKTC İstatistik Kurumu ve T.C Kalkınma ve Ekonomik İş birliği Ofisi ile birlikte çalışmalar başlatılmıştır. Özel ilgi turizmi kapsamında, faal durumdaki, ring şeklindeki 25 adet yürüyüş parkurunun eksikliklerinin giderilmesi ve 2016 yılında tamamlanan 255 km uzunluğundaki Beşparmak Parkurunda (Cape to Cape) gerekli iyileştirmelerin yapılması için çalışmalar devam etmektedir. Turistik konaklama tesislerinde renovasyon yapacak işletmelere muafiyet sağlanması ile ilgili Bakanlar Kurulu kararı çıkmıştır. Bu karara istinaden Turizm Planlama Dairesi Müdürlüğüne, 1 Şubat 2018 tarihinden önce onaylanan renovasyon projeleri ile renovasyonda kullanılacak makine, teçhizat, mefruşat ve inşaat malzemeleri ile ilgili muafiyetten faydalanmaları için işlem yapılmıştır.

erinde renovasyon yapacak işletmelere muafiyet sağlanması ile ilgili Bakanlar Kurulu kararına istinaden Turizm Planlama Dairesi Müdürlüğüne 1 Şubat 2018 tarihinden önce onaylanan renovasyon projeleri ile renovasyonda kullanılacak makine, teçhizat, mefruşat ve inşaat malzemeleri ile ilgili muafiyetten faydalanmaları için işlem yapılmıştır.

Küresel ısınma ve iklim değişiminin turizm üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler araştırılması ve gerekli tedbirler alınması hedefinin gerçekleştirilmesi yönünde; Bakanlar Kurulu’nun K-1442-2010 sayı ve 29.12.2010 tarihli kararı ile K-144-2011 sayı ve 04/02/2011 tarihli kararıyla Turizm Bakanlığın’dan belgeli turistik konaklama işletmelerine sağlanan “kW/saat başına 10 kuruş” Elektrik Enerjisi Teşviğiden yararlanan turizm işletmelerinin faydalanabilmesi için Ekonomi ve Enerji Banlığı ile kordine edilmiştir.

Mevcut turizm bölgeleri geliştirilecek, yeni turizm alanları oluşturulması yönünde planlama çalışmaları yapılması hedefinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda; 16/1987 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası ve 47/2000 sayılı Teşvik Yasası'ndan faydalanabilmek amacıyla, Turizm Planlama Dairesi'ne sunulan turistik tesis projelerinin 2012 Oteller Tüzüğü ve Turizm Gelişim Planı uyarınca incelenerek değerlendirilmesine devam edilmiştir.

Yeni turizm yatırımları yoğun olan bölgelerden uygun olan diğer bölgelere planlı bir şekilde yönlendirilecek, turizm faaliyetleri çeşitlendirilmesi hedefiyle Güzelyurt– Lefke bölgesi turizm yatırım alanı oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır.

Turizm yatırımları, doğal, tarihi, kültürel ve sosyal yapıyı koruyucu ve geliştirici nitelikte gerçekleştirilmesi hedefi yönünde; Özel ilgi turizmi kapsamında, faal durumdaki, ring şeklindeki 25 adet yürüyüş parkurunun eksikliklerinin giderilmesi ve 2016 yılında tamamlanan 255 km uzunluğundaki Beşparmak Parkurunda (Cape to Cape) gerekli iyileştirmelerin yapılması için çalışmalar devam etmektedir.

Turizm politikalarının sürekliliğinin sağlanmasına olanak verecek, paydaş katılımcılığını içeren özerk bir turizm yönetişimi oluşturulması hedefi yönünde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Turizm sektöründe daha fazla yerli girdi imkânı sağlama olanakları araştırılacak, turizmin diğer sektörlere olan katkısını artıracak tedbirler alınması hedefi yönünde herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Turizm sektörü hizmetlerinde ve turist profilinde niteliğin yükseltilmesini sağlayarak, turist sayısının ve turizm gelirinin artırılması, yüksek gelir gruplarının ülkemize çekilmesi, yıl boyunca talep yaratılması ve talebin bölgelere ve ürünlere dengeli dağıtılmasının sağlanması hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Eko, agro turizm gibi, doğa ve kültürel varlıklara duyarlı, yerel ürünleri öne çıkaran, yerel halka dayalı, alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenmesi hedeflerine yönelik bir çalışma kaydedilmemiştir.

Turizm pazar talepleri dikkate alınarak, turizm ürünü bu talepler doğrultusunda çeşitlendirilmesi ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasının sağlanması hedefinin gerçekleştirilmesi için; Turizm ve Çevre Bakanlığı'na bağlı Turizm Tanıtma ve Pazarlama Dairesi yurtdışında gerçekleşen turizm fuarlarına ve etkinliklere katılmıştır. Türkiye, Avrupa,

İskandinavya ve diğer bazı hedef pazar ülkelerde düzenlenen 20 adet turizm tanıtım fuarlarına katılım gerçekleştirilmiştir.

Dünyada yükselen pazar konumunda olan sağlık turizmi altyapısı oluşturularak sağlık turizmi geliştirilmesi, bu alanda hedef pazarlarda etkin tanıtım ve pazarlama yapılması hedeflerinin gerçekleştirilmesi yönünde; Turizm ve Çevre Bakanlığı 5-8 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da gerçekleşen “Hestourex World Health Sport Tourism Kongre ve Fuarı 2018” Turizm Fuarına katılmıştır.

Turizm talebindeki değişim izlenerek, değişen koşullara uygun tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülmesi hedefiyle Turizm ve Çevre Bakanlığı 3. International MICE & Wedding Forum (IMWF) fuarı ile Hollanda’da gerçekleşen “Vakantiebeurs Fuarı”na katılmıştır.

Turizme yönelik tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin elektronik ortamda bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak gerçekleştirilmesi hedefine yönelik; Digital tanıtım için mobil uyumlu “**infonorthcyprus**” aplikasyon hayata geçirildi, www.turizmtanitma.gov.ct.tr adresi yenilenerek ve güncellenerek tekrardan hayata geçirilmiştir. Turistlerin 24 saat kullanımı için 6 adet info kiosklar kurulmuştur.

Halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi, doğal kaynakların kullanımında geriye dönüşün olmadığı bilincini topluma benimsetecek çalışmalarda bulunulması hedefiyle; 14 Nisan 2018 tarihinde Gazimağusa ve 21 Nisan 2018 tarihinde Girne’de “**Turizm Şöleni**” gerçekleştirilmiştir.

Turizm tesislerinde yerli ürün kullanımının etkinleştirilmesi ve Kıbrıs’a özgü ürünlerin turistlere pazarlanmasının desteklenmesi hedefi doğrultusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Turizm yatırımlarında sürdürülebilir turizm kriterlerinin uygulanması açısından belgelendirme ve sertifikasyon sistemlerinin oluşturulmasının sağlanması hedefi doğrultusunda; Turizm ve Çevre Bakanlığı himayesi altında “**34. Dönem Turist Rehberi Yetiştirme Kursu**” gerçekleştirilmiştir. 7 dilde 36 kursiyer “**Turist Rehberi Kimlik Kartı**” almaya hak kazanmıştır.

Turizm eğitimi ve hizmet kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak sertifikasyon sistemi getirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi yönünde bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Turizmde uygulanan teşvik yöntemleri yeniden ele alınarak küçük ve orta ölçekli işletmeleri de kapsayacak şekilde bütüncül olarak düzenlenerek, etkin ve kontrollü uygulanmasının sağlanması hedefinin gerçekleştirilmesi yönünde; Turizm ve Çevre Bakanlığının almış olduğu karar doğrultusunda Teşviklendirme Esasları çerçevesinde, teşvik başvuru, müracaat ve denetimlerinin daha sağlıklı yapılabilmesi amacı ile oluşturulacaktır. Online olarak gerçekleştirilecek Teşvik Otomasyon Sisteminin eğitimi gerçekleştirilmiş ve 2 gün turizm acenteleri temsilcileri, 1 gün de turistik tesis temsilcilerine olmak üzere 3 günlük eğitim verilmiştir. Teşvik Otomasyon Sistemi Ocak, 2019 ayı itibariyle aktif olarak çalışmaya başlamıştır. Denetimler devam etmektedir.

Yeni destinasyonların açılması yönündeki çalışmaların desteklenmesi hedefi doğrultusunda bir çalışma henüz mevcut değildir.

Turizm sektörünün planlı gelişmesi yönünde, Turizm Gelişim Yasası'na bağlı Turizm Gelişim Planı ve eylem planları hazırlanarak uygulamaya konulması hedefinin gerçekleştirilmesi için; Turizm ve Çevre Bakanlığı himayesi altında tüm paydaşların katılımı ile 06-07 Temmuz 2018 tarihlerinde **“Kuzey Kıbrıs Turizm Stratejisi 2024”** başlığı altında turizmde var olan sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin tartışıldığı bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. **“Turizm Strateji Planı 2024”** 2019 Mayıs ayında yasallaşmak üzere Meclise gönderilmiştir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun **“Turizm Rekabet Kriterleri”** uygulamaya konulması hedefi yönünde henüz bir ilerleme kaydedilmemiştir.

ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME SEKTÖRÜ

Ulaştırma–Haberleşme Sektörü ekonomik ve sosyal kalkınmanın gelişmesinde önemli rol oynayan temel altyapı sektörüdür. Başta turizm sektörü olmak üzere ticaret, sanayi ve tarım sektörlerine dışsal ekonomi sağlayarak bu sektörleri harekete geçirmekte, sürdürülebilir bir gelişmeye katkıda bulunmaktadır.

Sektör Karayolu ulaştırması, havayolu ulaştırması, denizyolu ulaştırması, telekomünikasyon hizmetleri, posta hizmetleri, radyo-televizyon hizmetleri olmak üzere altı alt sektöre ayrılmaktadır.

ULAŖTIRMA SEKTÖRÜ

Karayolu UlaŖtırması

KKTC yurtiçi ulaŖımının tamamen karayolu taŖımacılıđına dayanıyor olması, karayolu alt sektörünün ekonomi içindeki önemini ve ekonomimize etkilerini artırmaktadır. Ülkemizde toplam karayolu uzunluğunun yaklaşık 2000 km.'si asfalt kaplamalı ve 500 km'si stabilize yol olmak üzere 2500 km'dir. Bir kısım köy yolları stabilize olmakla beraber her köyün Ŗehirler ve kasabalarla bağlantısını sağlayan en az bir asfalt yolu mevcuttur. Sınırlarımız içinde kalan yol ağının km²'ye düŖen miktarı yaklaşık 750 m olup, bu rakam dünya standartlarına göre oldukça iyi bir karayolu ağına sahip olduğumuzu göstermektedir.

KKTC'nde kentler arası yolların bakım, tamir ve yenileme çalıŖmaları Karayolları Dairesi tarafından gerçekleştirilirken, kentlerde bu hizmet belediyeler tarafından yürütölmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Karayolları Master Planı kapsamında mevcut 2500 km uzunluktaki yol ağımız, 2012 yılında revize edilmiŖ olan KKTC 2012-2020 Karayolu Master Planı ile 1625 km'si plana girmiŖ ve projelendirilmiŖtir. 1625 km uzunluktaki yolların 454 km'si anayolu ağı ve geriye kalan 1171 km'si 3. Sınıf yollar olarak belirlenmiŖtir.

Hava Yolu UlaŖtırması

Ülkemiz ekonomisinde özel bir yeri bulunan havayolu ulaŖtırması, havayolu iŖletmeciliđini, hava alanları iŖletmeciliđini, hava trafik kontrol hizmetlerini, yer ve ikram hizmetlerini, eğitim, bakım ve diğer havacılık faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin uluslararası zorunluluklara göre koordinasyonu ve denetimini kapsamaktadır. Çok hızlı geliŖen ve yenilenen bir sektör olan sivil havacılıkta yarıŖabilmemiz için teknik teçhizat, personel eğitimi, lisan (İngilizce), ICAO (International Civil Aviation Organisation)'ın çıkardığı kurallar ve yerel yasalar gibi konularda kalite ve sürekliliğin devamı gerekmektedir. Ercan Havaalanı'nın iŖletme haklarının devredilmesine iliŖkin 24/05/2012'de baŖlayan süreç 10/12/2012'de tamamlanmıŖ olup Ercan Havalimanı'nın iŖletme hakkı 25 yıllığına TaŖyapı Taahhüd Sanayi ve Ticaret A.Ŗ'ne devredilmiŖtir.

Havayolu taŖımacılıđının toplam yurt dıŖı taŖımacılık içindeki payına bakıldığında 2017 yılında %94,7 olan yolcu taŖıma payının 2018'de %94,4 ve %0,1 olan yük taŖıma oranının ise yine %0,1 olarak gerçekteŖtiđi görölmektedir (DPÖ Makroekonomik ve Sektörel GeliŖmeler Kitabı).

Deniz Yolu Ulaştırması

Denizyolu ulaştırması hizmet ve ürünlerin üretim merkezlerinden tüketim merkezlerine, limanlar arası yapılan taşıma ve dağıtım hizmetlerinin tamamını kapsamaktadır. Bu hizmetler Limancılık, gemi, yük ve yolcu taşımacılığı, tersanecilik, yük ve gemi acenteliği ve brokerliğinden oluşmaktadır. Ülkemizde denizyolu ulaştırması ile ilgili faaliyetler halen: Limanlar Dairesi Müdürlüğü, Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü, K.T. Denizcilik Ltd. Şti., K.T. Liman İşçileri Şti., Gemi ve yük acenteleri eliyle yürütülmektedir.

Ülkemizin belli başlı limanları şunlardır: Gazimağusa Limanı, Girne Turizm Limanı Gemikonağı Limanı

KKTC yük taşımacılığında Gazimağusa Limanı, yolcu taşımacılığında da Girne Limanı en önemli limanlardır.

Karpaz Yarımadasının Yeni Erenköy bölgesinde, 137,000 m2 alan üzerine kurulan Karpaz Gate Marina, Haziran 2011'de hizmete açılmıştır. Bunların yanında Limanlar Dairesi'ne bağlı 14 adet balıkçı barınağı bulunmaktadır. Denetim ve teknik hizmetler yönünden Limanlar Dairesi'ne bağlı bulunan İskele Yat Limanı ve diğer tesisler, işletmecilik yönünden kamu ve özel sektör işletmeleri tarafından işletilmektedirler. (DPÖ Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler Kitabı)

2018- 2020 Orta Vadeli Programda Ulaştırma Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Sürekli büyüyen ulaşım talebi; zamanında ve kaliteli altyapı hizmetleri ile karşılanmalıdır. Bu bağlamda, uluslararası kurallarla uyumlu, güvenli, ekonomik, konforlu, hızlı ve çevreye duyarlı hizmetlerin sunulduğu sürdürülebilir bir ulaştırma sistemi kurmak temel hedef olarak belirlenmiştir.

Ulaşımında trafik güvenliğinin artırılması ve trafik kazalarının en aza indirilmesi için acil olarak karayolu altyapısındaki kara noktalar tespit edilip, ortadan kaldırılacak ve kaza potansiyeli yüksek yerlerin oluşmaması için gerekli çalışmaların yapılması hedefi doğrultusunda; Lefkoşa-Girne anayolu "**Boğaz Kavşağı ile Girne Alt- Üst Geçit**" arasının üst yapısının bakım onarım çalışmaları yapılmıştır.

Trafik güvenliğinin artırılması hedefi doğrultusunda; Őehir içinde ve Őehirlerarası yollarda elektronik denetim sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılması ve trafik denetimlerinin etkinliğinin artırılması, ülke çapında yolcu ve yk trafik verilerinin toplanıp değerlendirildiği Ana Trafik Yönetim Sistemi Merkezi (ATYSM) kurulması hedefini gerçekleştirmek için ilgili sektör temsilcileri ve Belediyeler ile gerekli çalışmalarına devam edilmektedir.

SürüŐ Ehliliği Sınav Sisteminin AB standartlarında yapılabilmesi için gerekli teknik donanım sağlanması hedefi doğrultusunda; gerekli yasal düzenlemeler tamamlanmış ve teknik donanım için AB'ne proje sunulmuştur.

Karayolları Master Planı çerçevesinde bölünmüŐ yolların ve alt-st geçitlerin yapımı tamamlanarak karayolu altyapısı iyileştirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi; için Güzelyurt-Lefke BölünmüŐ Anayolu, Balanan- Yenierenky Arası yol yapımı, Lefkoşa evre yolunun yapımına devam edilmiştir.

Mesleki saygınlık ilkeleri doğrultusunda kaliteli ve güvenli taŐımacılık hizmeti veren, mali ve mesleki yeterlilik Őartlarını AB standartları düzeyinde yakalamıŐ, güvenilir ve sorunsuz hizmet veren kurumsallaŐmıŐ taŐımacılık Őirketlerinden oluşan özel sektör ve yerel yönetimlerin de katılımıyla KKTC karayolu toplu taşıma sistemi oluşturulması planlanmıştır. Üniversite ğrencilerinin ihtiyaçlarını da göz önüne alan, Őehir içi ve Őehirlerarası toplu taŐımacılık hizmetlerini geliştirmek hedefi doğrultusunda ilgili sektör temsilcileri ve Belediyeler ile gerekli çalışmalar devam ettirilmektedir.

Limanların gözetim ve denetiminin sağlanması amacıyla liman otoritesi güçlendirilecektir. Limanlar Dairesi Kuruluş Görev ve alıŐma Esasları Yasası'nda yeterli görevlendirme bulunmamaktadır. Bu nedenle, söz konusu Yasa'da değişiklik yapılarak Limanlar Dairesi kadrolarında reorganizasyona gidilmiştir. Bu yasal düzenleme çalışmaları ile limancılık ve denizcilik konularına ağırlık verilmesi hedefi yönünde; ilgili yasa çalışması (taslak) tamamlanmış ve Personel Dairesine uygunluk görüşü alınması için gönderilmiştir. Uygunluk görüşü alındıktan sonra KKTC Cumhuriyet Meclisine yasalaŐması için gönderilecektir.

Gazimağusa Limanı, Girne Turizm Limanı, Girne Antik Limanı, mevcut ve yeni yat limanları kamu-özel iş birliği modeliyle yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi sağlanarak yeniden yapılandırılması hedefinin gerçekleştirilmesi için; Danışmanlık hizmeti alınması yönünde Merkezi İhale Komisyonuna ihale dosyası gönderilmiŐ ve ihaleye çıkılmıştır.

Yat limanlarının yasal altyapısı oluşturulmak üzere, Limanların işletilmesi, yat işletmeciliğinin yönlendirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve işletmelerin, uyması gereken kuralların düzenlenebilmesi hedefi yönünde yasal düzenlemeler için bir çalışma yapılmamıştır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hava sahası içerisinde seyreden uçaklarla, havaalanına iniş ve kalkış yapan uçakların yerel mevzuat ve uluslararası kurallar (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) ve Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC)) çerçevesinde güvenli, düzenli ve süratli bir biçimde uçmaları sağlanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda Sivil Havacılık Sektöründe çalışan personelin hizmet içi ve iş başı eğitimlerine öncelik verilmesi, Ercan Havalimanı'nın yeniden yapılandırılması projeleri kapsamında yapımına başlanan inşaatlar Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Standartlarına uygun olarak tamamlanması, projenin tamamlanmasıyla kapasitesi artırılabilecek havalimanında yolcu güvenliği ve konforu açısından Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü standartlarında hizmet verilmesi sağlanması ile Sivil Havacılık alanında çeşitli konularda eksik olan yasal mevzuat (yasa, tüzük vs.) düzenlenmesi hedeflerinin gerçekleştirilmesi yönünde; Sivil Havacılık Sektöründe çalışan personelin hizmet içi ve iş başı eğitimleri yapılmıştır. Hava Trafik Kontrol Şube Amirliğine bağlı personel Acil Durum Eylem Planları ve Anlaşma Mektupları konusunda hizmet içi eğitim programından geçirilmiştir. Ayrıca Geçitkale Havalimanı'nın VFR Uçuş Faaliyetlerine kullanılması hususunda personel eğitilmiştir. Meydan İtfaiye Şube Amirliği'ne yeni alınan 33 personel öncelikle Temel İtfaiye Kursundan geçirilmiş ve ardından Erzincan Uçak Kaza Kırım ve Yangın Simülatöründe bir haftalık iş başı eğitiminden geçirilmiştir. Ercan Havalimanı'nın yeniden yapılandırılması projeleri kapsamında yapımına başlanan inşaatlar, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Standartlarına uygun olarak yapımına devam edilmiştir. Sivil Havacılık alanında çeşitli konularda eksik olan yasal mevzuat (yasa, tüzük vs.) çalışmaları yapılmıştır; Havalimanları Hizmetler ve Limanlar (Ücretleri) Değişiklik Yasa Tasarısı ve Sivil Havacılık Dairesi Kuruluş Görev ve Çalışma Esasları Değişiklik Yasa Tasarısı hazırlanarak meclise sunulmuştur.

BİLGİ İLETİŞİM SEKTÖRÜ

Bilgi İletişim Sektörü; telekomünikasyon, yayıncılık, bilişim ve posta hizmetlerini kapsamaktadır.

Telekomünikasyon Hizmetleri

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan globalleşme eğilimi, telekomünikasyon sektörünü bireysel haberleşmenin sağlanmasının ötesinde, bilgi toplumunun temel altyapısını oluşturan bir sektör durumuna getirmiştir.

2018 yıl sonu itibarı ile Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt bölgelerinde toplam 84.612 adet telefon abonesi mevcuttur (KKTC İstatistik Kurumu, İstatistik Yıllığı).

GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri, Vodafone Mobile Operations Ltd. (KKTC Telsim) ve Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd. (KKTCELL) tarafından verilmektedir.

KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre Vodafone Mobile Operations Ltd'in 2018 yılı cep telefonu abone sayısı 329.976 iken Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd'in 2018 yılı cep telefonu abone sayısı 548.014' dür.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Bilgi ve İletişim Sektörü Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Bilgi toplumuna dönüşümü hızlandırmak, tüm sektörlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın ve etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla gerekli olan altyapının sağlanması temel hedeftir.

Telekomünikasyon altyapısı ve hizmetleri Kamu-Özel iş birliğinde uluslararası standartlara uygun olarak yeniden yapılandırılması hedefi yönünde bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Elektronik haberleşme sektörüne ilişkin düzenlemeler değişen teknoloji ve pazar yapısının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenerek, düzenlemelerin zamanında ve etkin şekilde uygulanması sağlanması hedefi yönünde çalışmalar devam etmektedir.

İletişim teknolojileri altyapısı, uygun kalite ve fiyatlarla hizmet verecek şekilde geliştirilmesi ve iletişim hizmetleri hızla artan ihtiyaçlara kesintisiz ve güvenli bir şekilde cevap verecek kapasiteye ulaştırılması hedefine yönelik Türk Telekom ile antlaşmaya varılmıştır.

Bilişim sektörü için gerekli hukuki altyapıya ilişkin yasal mevzuat (Bilişim Suçları Yasası, Ar-Ge Yasası, E-Ticaret Yasası vb.) tamamlanması ve uygulamaya geçilmesi hedeflerine yönelik;

Elektronik Haberleşme Yasası, Teknopark Yasası ve Ar-Ge Yasası'nın yürürlüğe konmuştur. E-devlet ve E-ticaret yasaları ile ilgili çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmiştir. Bilişim suçları yasası mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Haziran 2020).

Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE) Kameralı Güvenlik Yönetim Sistemi projesi hayata geçirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi için yapılan çalışmalar Başbakanlık bünyesinde devam etmektedir.

Posta Hizmetleri; sürat, kalite, güvenilirlik esasları ve Dünya Posta Birliği (UPU) paralelinde yeniden yapılandırılarak, TC PTT AŞ ile müşterek çalışmaların yürütülmesi ile 2017 yılında çalışmaları devam eden Otomasyon Sisteminin online sisteme geçirilmesi çalışmalarının tamamlanması hedeflenmiştir. Posta İşlem Merkezi oluşturularak Dünya Posta Sektörünün günümüz koşullarında koli ve paket, posta ve e-ticaret hizmetlerinin iyileştirilmesi ve hızlandırılması gerekmektedir. Bu yönde başlatılan yasal düzenleme ve alt yapı geliştirme çalışmaları tamamlanması, para ödeme sistemleri geliştirilerek havale işlemlerine ek olarak PTT Matik kullanımları ile banka kartlarının PTT matiklerde işlem yapılabilmesi sağlanması hedeflerinin gerçekleştirilmesi için; Posta Dairesi ile T.C. PTT AŞ. Dünya Posta Birliği (UPU) paralelinde, müşterek çalışarak Otomasyon sisteminin online sisteme geçirilmesini 2019 yılı içerisinde tamamlamıştır. Posta İşlem merkezi yapımı için projeler tamamlanmış olup, henüz bina yapımına başlanmamıştır. Kurulması planlanan 10 adet PTT Matik'ten 5 adeti ada genelinde hizmet vermeye başlamıştır. Tüm banka kartları ile işlem yapılabilmeyle birlikte Online Kayıtlı Madde Otomasyonuna geçiş yapılmıştır. Bunlara ek olarak; E-Ticaret (ePTTAVM) ile ilgili proje başlangıç aşamasında kalmıştır. T.C. PTT ile imzalanan protokol gereği ada geneline kurulacak 5 adet PTT Matik kurulumuna henüz başlanmamıştır. Daha hızlı ve daha kaliteli hizmet verebilmek için K.K.T.C Posta Dairesi Otomasyonunda kullanılacak olan fiber ağ bağlantısı ve buna bağlı altyapı ile ilgili yapılan çalışmalar yarım kalmıştır.

Posta Hizmetlerinin etkin verimli kaliteli hızlı bir şekilde ve karşılanabilir bir ücretle tamamlanması sağlanması yönündeki hedef doğrultusunda yeni ücret tüzüğü her yıl güncellenmektedir.

Posta Hizmet Politikaları, evrensel posta hizmetleriyle uyum içerisinde yürütülmesi ve posta hizmetinin tüm posta kullanıcılarına kaliteli ve hızlı bir şekilde ulaşabilecek düzeye getirilmesi yönündeki hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda; Güzelyurt ve Lefkoşa'da

gümrüklü koli teslim merkezleri açılmıştır. Ancak Lefkoşa Sanayi Bölgesine yapılacak olan Lefkoşa Posta İşleme Merkezi'nin yapımı proje aşamasında kalmıştır.

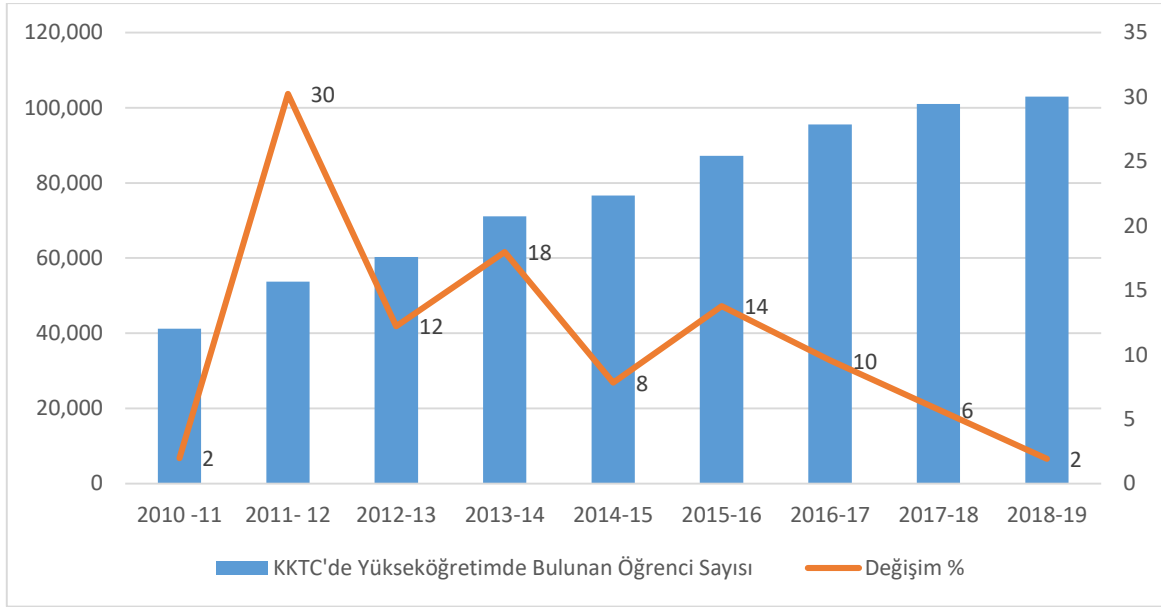
EĞİTİM SEKTÖRÜ

Yükseköğretim

KKTC içinde bulunduğu kısıtlı koşullar (Tanınmamışlık, ambargolar, ada ülkesi) altında gelişen ülke ekonomisinde Yükseköğretim sektörü taşıyıcı lokomotif rolünde ve ülkenin en büyük ekonomisine katmadeğer yaratan sektördür. Yüksek öğretim sektörü ülkede bulunan tüm sektörlerle doğrudan katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisine bir yılın 9 ayı boyunca hemen hemen her sektörüne homojen gelir dağılımı yaratmaktadır. Ayrıca Yükseköğretim, ülkenin bilim ve teknolojiye ilerlemesini, yönetici kadrolarının geliştirilmesine ve ekonomik gelişimini sağlayacak nitelikli işgücünün oluşmasını sağlayan bir hizmet alanıdır.

KKTC Üniversitelerinde okuyan öğrenci sayıları her geçen yıl artmaktadır. Fakat sektörün gelişmişliği ve başarısı sadece artan öğrenci sayılarıyla değerlendirilmemelidir. Ülke için büyük öneme sahip bu sektörün sürdürülebilirliğini sağlamak yanında, altyapı imkanları sınırlı olan ülkenin nüfus taşıma potansiyeli, huzur ortamı, Turizm sektörü gelişimi de düşünülerek öğrenci sayılarının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca oluşturulacak yükseköğretim planlamasında en öncelikli ve ivedi olarak uluslararası standartlara uygun eğitim kalitesinin artırılmasıdır. Eğitim kalitesi değerlendirilirken ülkede bulunan mevcut üniversite sayısı veya öğrenci sayısından ziyade, bu üniversitelerin verdiği eğitim ile mezunların iş bulma oranı, bilimsel yayın sayısı, mezunların eğitim aldıkları alanda ve dilde yetkinliği gibi eğitim kalitesi ön planda olmalıdır.

Grafik 17: KKTC Yükseköğretim Öğrenci Sayısındaki Gelişim

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

KKTC'deki yüksek öğretim sektörü dünyadaki yükseköğretime olan talebin artışı ile birlikte büyümektedir. KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre; 2010-2011 eğitim-öğretim döneminde 41.230 olan öğrenci sayısı, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde 102.953 öğrenciye ulaşmıştır. Son sekiz yılda öğrenci sayısı yaklaşık iki kat artarken, öğrenci sayılarındaki artma eğilimi sadece 2018-2019 öğretim döneminde %2 oranına düşmüştür. Grafikten de anlaşılacağı üzere, öğretim dönemleri boyunca öğrenci sayıları artarak devam ettiği görülmektedir. Öğrenci sayısının artırılması yönünde izlenen politikalar başarılı olmuştur. Fakat yukarıda da bahsettiğimiz üzere sürdürülebilir bir yükseköğretim sektöründen bahsedebilmek için eğitim kalite standardının artırılması gerekmektedir.

KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre 2018-2019 öğretim yılında toplam 20 üniversite bulunmaktadır. Bu Üniversitelerden Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Lefke Avrupa Üniversitesi vakıf üniversiteleri olup, devlet bütçesinden katkı almaktadırlar. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü ile İTÜ Kuzey Kıbrıs, Türkiye'de faaliyet gösteren üniversitelerin KKTC'de açtıkları kampüslerdir. Diğer 16 üniversite ise Özel sektöre aittir. 2018-2019 öğretim yılında KKTC Üniversiteleri arasında ilk 4 sırayı paylaşan; Yakın Doğu Üniversitesi 26,750 öğrenci, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi 18,969 öğrenci, Girne Amerikan Üniversitesi 18,311 öğrenci ve 17,975 öğrenci ile Doğu Akdeniz Üniversitesidir (KKTC İstatistik Kurumu).

2018-2019 Öğretim yılında KKTC’de öğrenim gören 102,953 öğrencinin 54,966 Türkiye Cumhuriyet’inden, 35,480’i 3.ülkelerden ve 12,507’si ise KKTC vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu verilere göre öğrencilerin %53’ü TC’den, %35’i üçüncü ülkelerden ve %12’si ise KKTC uyruklu öğrencilerden oluşmaktadır. Geline bu noktada KKTC vatandaşlarının KKTC üniversitelerine girme oranı 2010-2011 öğretim yılında %31 iken 2018-2019 öğretim yılında bu oran %12 civarına gerilemiştir. Bu payın azalmasına en büyük etken yurt dışında eğitim alma isteği ile Avrupa Birliği ülkelerinde okuma olanaklarının artmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’den gelen öğrenci sayısının 2010-2011 öğretim yılında %59 iken 2018-2019 öğretim yılında bu oran %53’e gerilese bile yine de iyi durumda olduğu söylemekte fayda vardır. Çünkü Türkiye’de açılan yeni devlet ve vakıf üniversitelerine rağmen gerileme oranı çok azdır. Üçüncü ülkelerden gelen öğrenci sayısının 2010-2011 öğretim yılında %10 gibi bir düzeyden yıllar içinde payını artırarak 2018-2019 öğretim yılında %35’e çıktığı görülmektedir (Tablo 7). Artış oranlarına baktığımız zaman tablo 7’de görüldüğü üzere en fazla artışın üçüncü ülkeden gelen öğrencilerden oluşması memnun edici bir gelişmedir. KKTC Üniversitelerine eğitim-öğrenim gören öğrenciler, Türkiye başta olmak üzere, dünyanın 136 farklı ülkesinden gelmiştir.

Tablo 7: Geldiği Ükelere Göre Öğrenci Sayısı ve Dağılımı (%)

Yıl	KKTC	TC	3. Ülkeler	Toplam	Toplam İçindeki Payı (%)		
					KKTC	TC	3. Ülkeler
2010-11	12.666	24.319	4.248	41.230	31	59	10
2011-12	12.297	32.309	9.090	53.698	23	60	17
2012-13	14.118	35.966	10.168	60.252	23	60	17
2013-14	16.016	39.806	15.221	71.073	23	56	21
2014-15	13.215	43.278	20.144	76.637	17	56	26
2015-16	14.953	48.315	23.926	87.194	17	55	27
2016-17	14.657	53.329	27.545	95.531	15	56	29
2017-18	13.419	55.993	31.614	101.026	13	55	31
2018-19	12.507	54.966	35.480	102.953	12	53	34

Kaynak KKTC İstatistik Kurumu

Yükseköğretim sektörünün KKTC ekonomisine katkısı çok önemlidir. Yükseköğretimde olan her yabancı öğrencinin ülkede yaklaşık 10 ay konaklama ücreti ödediği (kira) ve 9 ay boyunca harcamalarını ekonomi içerisine homojen bir şekilde yaydığı göz önünde bulundurulmalıdır. Devlet Planlama Örgütü’nün yayınlamış olduğu Ödemeler Dengesi tablosunda

yükseköğretimde bulunan yabancı öğrencilerin toplam harcama miktarları hesaplanmıştır. 2018 yılına ait ödemeler dengesi tablosunda, yükseköğretimdeki yabancı öğrencilerin 2018 yılındaki toplam harcaması 786,90 milyon dolar olarak gösterilir. Bu miktarın karşılığı 3.803.717.220,00 TL' dir. Özel tüketimin (Özel sektör ve hane halklarına ait olan tüketim miktarı) 11.621.339.087,10 TL olduğu KKTC'de, yüksek öğrenimdeki yabancı öğrencilerin harcaması tüketimin %32,73'ü kadardır. Bu harcama miktarı KKTC ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Öğrencilerin birçok sektöre yönelik harcama yaptığı düşünülerek ekonomide etkileşimin yüksek ve çarpan etkisinin yaratıldığı öngörülmektedir. Sınırlı iç talebe ve ölçek sorununa sahip olan KKTC ekonomisi için böylesi bir harcama toplam talebin önemli ölçüde artmasına kaynak oluşturmaktadır.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Yükseköğretim Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Yükseköğretimde öğrenci sayısının ve öğretim kalitesinin artırılması, üniversitelerimizin uluslararası alanda akreditasyonlarının yapılması ve öğrenci memnuniyetinin sağlanması temel hedeftir.

Tüm paydaşların katılımı ile 2018 Haziran ayında düzenlenmiş olan, Yükseköğretim Çalıştay'ından çıkan raporun yükseköğretim alanında yapılacak çalışmalara yön vermesi sağlanması hedefine yönelik; belirtilen çalıştay Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın destek ve katkıları ile YÖDAK işbirliğinde belirtilen zamanda gerçekleştirilmiş ve sonuç bildirgesi yayınlanmıştır.

Yükseköğretime geçişin kalite anlayışı temelinde yeniden yapılandırılması için, yükseköğretime geçiş modeli yaratma konusunda çalışmaların yoğunlaştırılması, bu amaca yönelik ilk adım olarak 3.ülke uyruklu öğrencilerin KKTC Üniversitelerine Kayıt Kabul kriterlerini belirleyecek mevzuat düzenlemesinin kısa sürede yürürlüğe konması hedeflerine yönelik; Yükseköğretime geçiş modeli ile ilgili çalışmalar Milli Eğitim Bakanlığının eğitim-öğretim işlerinden sorumlu diğer müdürlükleri ile de istişare ve koordinasyon sağlamak suretiyle yürütülmektedir. Bu amaca yönelik ilk adım olarak öngörülen 3. Ülke uyruklu öğrencilerin KKTC Üniversitelerine kayıt kabul kriterlerini belirleyen mevzuat oluşturularak yürürlüğe girmiştir.

Burs uygulamalarında 2018-2019 Eylül dönemi başvuruları için ilk kez online başvuru kabul edilecek ve bununla ilgili mevzuat yeniden düzenlenmesi hedefi yönünde 2018 -2019 öğretim yılında Yükseköğrenim Burs ve Bilgi Sistemi olan YOBİS hayata geçirilmiş olup, burs

işlemleri online olarak gerçekleştirilmiştir. Sistemin düzenleme ve geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Konuyla ilgili yasal düzenleme ilgili mevzuat kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Değiştirilmiş şekliyle 65/2005 sayılı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yükseköğretim Yasası uyarınca KKTC'de Üniversite kurulumuna ciddi kriterler getirilerek kurulum süreci Cumhuriyet Meclisi'nin onayına bırakılmıştır. Bu doğrultuda Yasanın daha da iyileştirilerek YÖDAK'ın günümüzün çağdaş norm ve gereksinimlerine karşılık verecek niteliklere kavuşturulması hedefi doğrultusunda; Değiştirilmiş şekliyle 65/2005 sayılı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yükseköğretim yasasında ilgili düzenlemelerin yapılması için teknik çalışmalar devam etmektedir.

Uluslararası düzeyde akreditasyonların elde edilmesi ve Bologna Sürecinin desteklenmesi hedefine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Yüksek öğretimin ülke geleceği için sektörel önemi göz önünde tutularak daha planlı yapılandırılabilmesi için, öğrenci sayı ve profillerine yönelik ortak veri tabanı kurulması hedefi doğrultusunda; Yükseköğrenim Kayıt Sistemi (YÖKAS) kurulmuş ve devletin diğer ilgili paydaşları ile veri paylaşımına başlamıştır.

Yükseköğrenim politikalarının Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından oluşturularak geliştirilmesi, kalite anlayışının egemen olduğu bir yükseköğretim stratejik planı hazırlanması ve bu çerçevede Yüksek Öğrenim ve Dışilişkiler Dairesi'nin yapısı güçlendirilmesi hedeflerine yönelik; MEKB'na bağlı bir Yükseköğrenim Müsteşarlığı kurulması öngörülmektedir. Stratejik Planın ilk aşaması olan "**Stratejik Belge**" hazırlanmış olup, "Eylem Planı" aşamasının çalışmaları devam etmektedir.

Ortaöğretim ve İlköğretim Sektörü

KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı istatistiklerine göre, 2018-2019 eğitim öğretim yılı için KKTC genelinde ilk ve ortaöğretim düzeyinde toplamda 51,713 öğrenci vardır. Bu öğrencilerden 40,904'ü devlette, 10,809'u ise özel okullarda eğitim görmektedir. 2009-2019 öğretim yılları arasında artış analizi yapılacak olursa sadece 2011 öğretim yılının toplam öğrenci sayısında %0,35'lik bir düşüş gözlemlenirken söz konusu on yıllık öğretim yıllarında ortalama %1.41'lik bir yükseliş trendi yakalandığı görülecektir. Öğrenci sayısındaki ortalama artış hızı devlet ve özel okullar arasında ayrılacak olursa, 2010-2019 eğitim-öğretim yıllarındaki devlet okullarına giden öğrencilerin sayısı ortalama %0.59 artarken özel

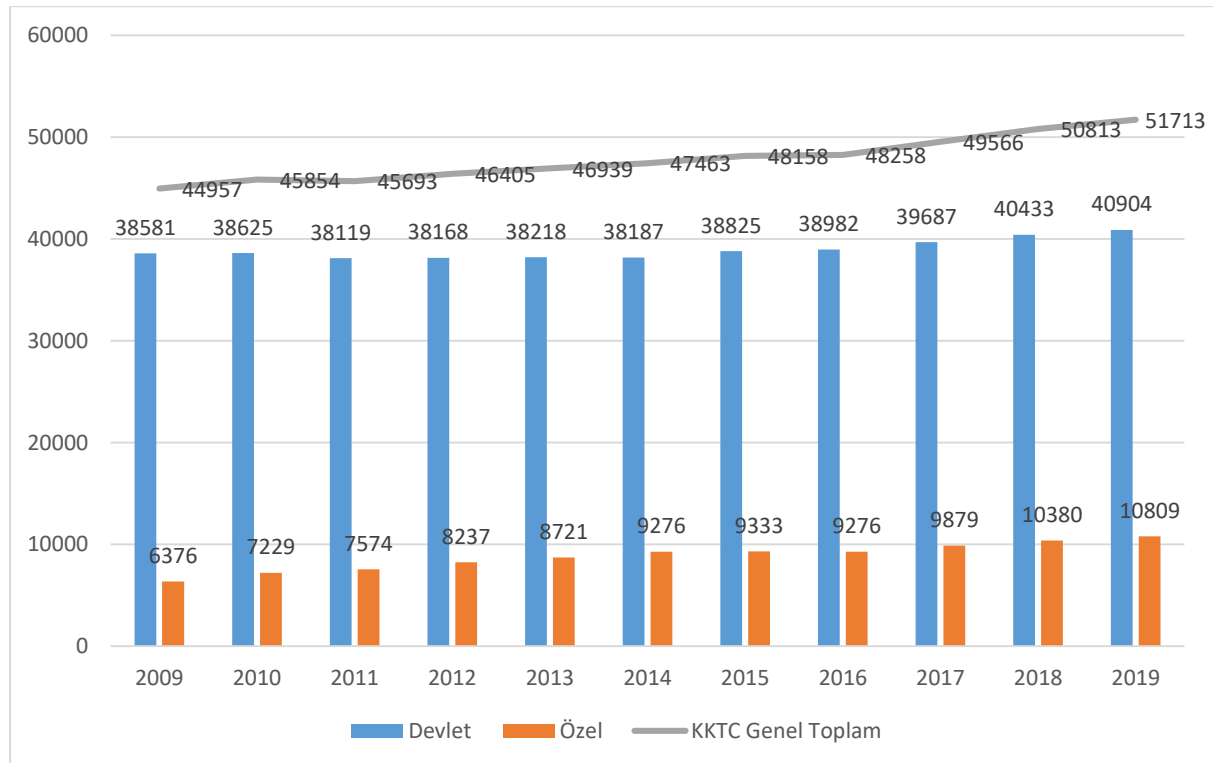
okullardaki bu rakam %5.49 olmuştur. 2019 yılına gelindiğinde devlet okullarındaki öğrenci sayısının %1.16 arttığı görülürken, özel okullarda bu sayının %4,13 olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Devlet Okulları ile Özel okullar Arasındaki Öğrenci Sayısının Artış Hızı

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ort.
Devlet	0,11	-1,31	0,13	0,13	-0,08	1,67	0,4	1,81	1,88	1,16	0,59
Özel	13,38	4,77	8,75	5,88	6,36	0,61	-0,61	6,5	5,07	4,13	5,49
Genel	2	-0,4	1,6	1,2	1,1	0,2	0,2	2,7	2,5	1,8	1,41

Kaynak: KKTC Millî Eğitim Bakanlığı

Grafik 18: KKTC'deki İlk ve Orta Öğretimde Bulunana Öğrenci Sayıları

Kaynak: KKTC Millî Eğitim Bakanlığı

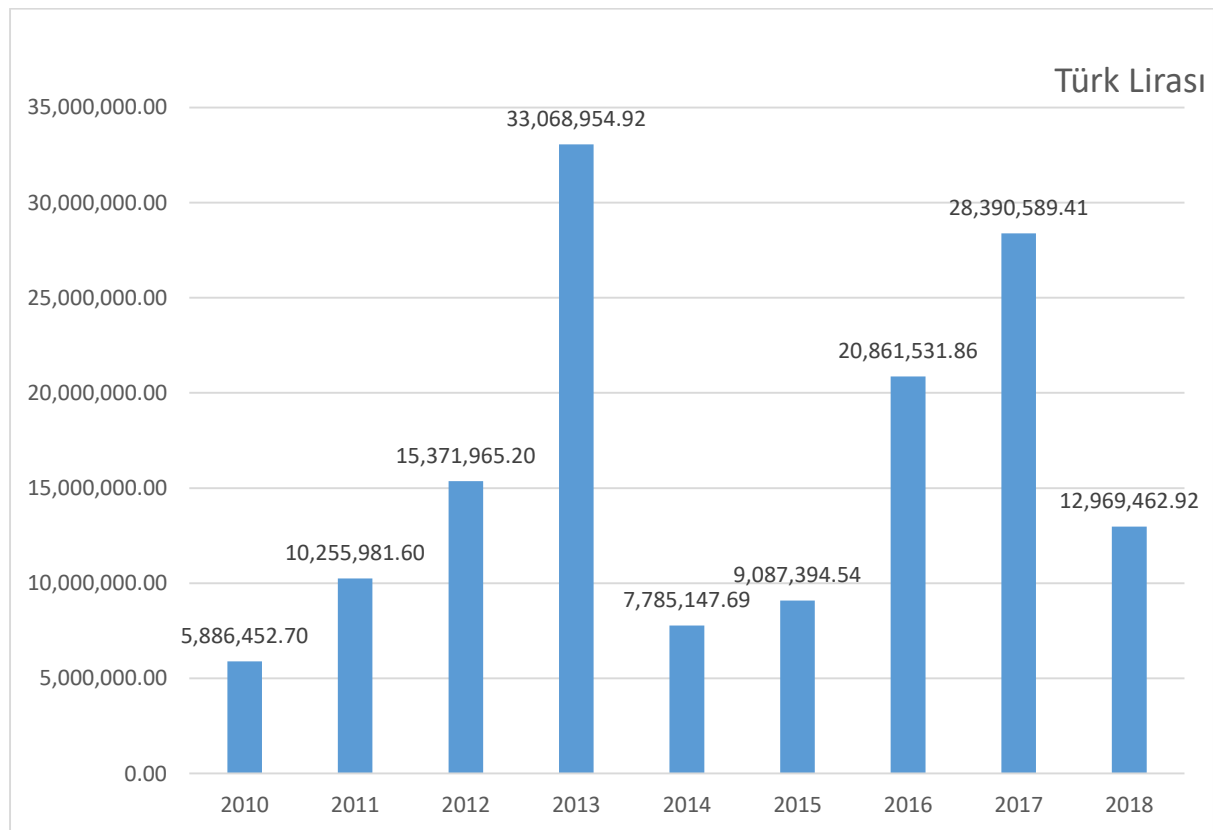
Devlet okullarında şube başına düşen öğrenci oranına bakıldığında, okul öncesi 17, ilkokul 22, ortaokul 28.7 ve liselerde ortalama 22.8 iken, özel okullarda şube başına düşen öğrenci okul öncesi 12.4, ilkokul 19.4, ortaokul 20 ve liselerde ortalama 16.3 öğrenci bulunmaktadır. Bu sayı OECD standardı olan 21,6 ortalamasıyla kıyaslandığında ise KKTC ortalamasının OECD ortalamasına oldukça yakın olduğu görülmektedir. Öğrenci başına düşen öğretmen oranına bakıldığında; Okul öncesi ve ilkokullarda OECD ortalaması her ikisi için de 15 olurken,

KKTC’de bu oran okul öncesi için 13.9, ilkokullar içinse 13.1’dir. KKTC devlet okullarında bu oranların OECD standartlarına göre oldukça iyi olduğu açıktır. 2018 yılı verilerine göre Ortaokul ve liselere bakıldığında ise KKTC’de bu oran her iki seviye için 8,9 olurken, OECD ortalaması ise 13’tür. KKTC devlet okullarının OECD ortalamasının oldukça üzerinde olduğu anlaşılabilir okullardaki uygulamalara bakıldığında ve mevcut öğretmenler yasasına göre; okul yönetim kadrosunda bulunan öğretmenler ile A Öğretmen sıfatında olan öğretmenlerin daha az ders saatlerine sahip olduklarından okullarda öğretmen açığının bulunması normal bir durumdur.

Devlet Planlama Örgütü verilerine göre, eğitime yönelik sabit sermaye Yatırımlarının Türk Lirası değerleri grafik 18’de gösterilmiştir. Eğitime yönelik sabit sermaye yatırımları Temel Öğretime yönelik olup, Kamuya ait Okul öncesi, İlkokul, Ortaokul, Genel Lise ve Mesleki Teknik Liselerin; okul binaları yapımı veya onarımını, masa sandalye yapımını, okullar için teknik teçhizat alımlarıyla okulların altyapı modernizasyonları ve benzeri projeleri kapsamaktadır.

Grafik 19: Devlet Bütçesinden Devlet Okullarına Yönelik Yapılan Sabit Sermaye Yatırımları 2010-2018 (TL)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2018-2020 Orta Vadeli Programda İlk ve Ortaöğretim Politikaları ve Gerçekleşme Durumları

Yeni fikirlere, değişime ve iletişime açık, karakteri yüksek, demokratik değerleri ve kültürüne sahip çıkan, düşünme ve problem çözme yeteneği gelişmiş, sorgulayan, iş birliği yapan, çevre bilinci gelişmiş, bilgiye ulaşmayı bilen mutlu ve nitelikli nesiller yetiştirirken eğitim – istihdam bütünlüğünü sağlamaya katkıda bulunmak temel hedeftir.

Eğitim eylem planı hazırlanması ve Eğitim eylem planı üzerinden planlamalar yapılması ile belirlenecek hedeflere ulaşılması doğrultusunda bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Eğitimde verimliliği artırmak, eğitim uygulamalarının denetlemelerinin çok yönlü, dengeli ve etkili olmasını sağlamak için performans artırıcı anlayışın yaşama geçirilmesi hedefine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Tüm eğitim kurumlarında eğitim programları ve ders içerikleri ile ilgili Bilgi ve İletişim Teknolojileri entegrasyonu sağlanması için E-Devlet Projesi kapsamında, E-Okul Projesi için çalışmalar yapılması hedefi doğrultusunda; E-Devlet Projesi kapsamında, E-Okul Projesi için TÜRKSAT'ın taşeron firması olan Bilge Adam Bilişim rutin çalışmalarını sürdürmekte ve raporlarını sunmaktadır. Bilişim Alanı Program Geliştirme çalışmaları güncellenmiş ve Bilgisayar Teknik Servisi ve Web Programcılığı dalı, Bilgisayar Teknik Sevisi ve Ağ İşletmenliği ve Web Programcılığı ve Veri Tabanı Programcılığı dalları olarak ayrılmıştır.

Ortaeğitimde, mesleki-teknik öğretime ağırlık verilmesi ve bunu teşvik edecek uygulama ve yönlendirme etkinlikleriyle bu alandaki okullaşma oranı yükseltilmesi, böylece ekonomik ve sosyal yaşamımızın ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirilmesinin sağlanması, öğrencilere gördükleri eğitimle ilgili olarak verilecek diplomanın/belgenin, iş bulmada avantaj sağlaması için gerekli tedbirlerin alınması yönündeki hedefler doğrultusunda; Ortaeğitimde, mesleki-teknik öğretime ağırlık verilmesi ve bunu teşvik edecek uygulama ve yönlendirme etkinlikleriyle bu alandaki okullaşma oranının yükseltilmesi için gerek yazılı gerekse görsel basın kullanılarak meslek eğitiminin farkındalığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. KKTC Millî Eğitim Bakanlığına ait Eğitim TV ile meslek eğitimi konularında haftalık programlar düzenlenmiş ve BRTK'da yayınlanmıştır. Ayrıca Meslek Eğitimi ile ilgili kamu spotu hazırlanmıştır. Öğrencilere gördükleri eğitimle ilgili olarak verilecek diplomanın/belgenin, iş bulmada avantaj sağlaması için gerekli tedbirler alınması yönündeki

hedefe dair gerçekleşen çalışmalar neticesinde, Öğrenci sayılarında meslek liselerine artan bir başvuru sayısı vardır. Buna bağlı olarak meslek liselerine yerleşen öğrenci sayılarında da artış gözlenmektedir. Var olan başvurunun karşılanamamasının nedeni Lefkoşa bölgesi okullarımızda daha fazla öğrenci alabilecek kapasitenin olmamasıdır. 2019-2020 Öğretim yılında öğrenci sayısı 3,377 iken 2020-2021 Öğretim yılında öğrenci sayısı 3,686 rakamına yükselmiştir (kaynak KKTC Millî Eğitim Bakanlığı Genel Orta Öğretim Dairesi).

Mesleki eğitimin veriminin artması için bölgelerde kampüsler oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılması, böylece ekonominin gerçek ihtiyacı olan kalifiye iş gücü oluşturulması yönündeki hedeflere yönelik; bir ilerleme kaydedildiği belirtilmemiştir.

Ulusal ve uluslararası meslek standartlarını temel alan, teknik ve mesleki alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirleyen, denetim, ölçme, değerlendirme ile bilgilendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek amacıyla, Ulusal Yeterlilik Sistemi kurulması hedefine yönelik; ilgili yasa taslağı savcılık görüşü alınarak süreç sürdürülmektedir. Ayrıca, bu hedefle ilgili olarak Mesleki Teknik Öğretim Dairesi ve AB iş birliği ile Mesleki Komiteler kurulmuş ve Meslek Standartları geliştirilmiştir. Tamamlanan Meslek Standartları Mesleki Teknik Öğretim Dairesi web sitesinde yayınlanmıştır. Bunlara bağlı program çalışmaları için yine AB Projesi kapsamında meslek standartlarına dayalı program geliştirme çalışmaları başlatılacaktır. Çalışma müfredat gelişimi ile birlikte materyal yazımı, oluşturma ve öğretmen eğitimlerini içermektedir. İş yaşamında yapılan yasal düzenlemelerle ilgili olarak; meslek eğitiminde daha esnek bir yapı olan sertifikasyon sisteminin önü açılmıştır. Buna bağlı olarak ulusal yeterlilik çerçevesinin ilan edilmesi, meslek standartların oluşturulması, buna bağlı program geliştirme çalışması ve böylece iş yaşamının istediği kaliteli işgücünün oluşturulabilmesi için daha kısa sürede sonuç alınabilecektir. Meslek Standartlarına dayalı program geliştirme projesi başlatılmıştır. Bu yönde tüzük çalışmaları sürdürülmektedir.

Yaşam boyu eğitim çerçevesinde, ulusal ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak yetişkinlere yönelik mesleki kurslar düzenlenmek suretiyle tüm toplum, mesleki eğitime dahil edilecek, mesleklerinde ilerlemek veya meslek edinmek isteyenlere eğitim imkânı sunulması ve bu kapsamda yaşam boyu eğitimin hayat boyu sürmesi sağlanması hedeflerine yönelik; Yaşam Boyu Eğitim Stratejisi belgesi hazırlanmıştır. Yaşam Boyu Eğitim Kapsamında cezaevinde mahkumlara yönelik kurslar düzenlenmiş ve kalfalık sınavı yapılarak belgelendirme sağlanmıştır. Belediye ve Kıbrıs Türk Esnaf Zanaatkarlar Odası ile iş birliği yapılarak Güzellik

ve Saç bakımı, Yiyecek-İçecek ve Konaklama, Makine, Grafik Alanlarında çeşitli kurslar düzenlenmiştir.

Eğitim kalitesinin ve verimliliğinin daha üst seviyelere çıkması için eğitim süresinin artırılabilmesine yönelik çalışmalar yapılması, bu doğrultuda derslerin yanı sıra öğrencilerin gelişimi için aktiviteler yapılmasına imkân veren planlı ve ihtiyaca yönelik alt yapı ve donanım yatırımlarının yapılması, sanatsal faaliyetler yapılabilecek, fiziksel alt yapının geliştirilmesi yanında bilgisayar destekli eğitim, etkileşimli eğitim, bilgi paylaşımı, internet, görüntülü haberleşme gibi, imkanlar sunacak olan projeler uygulamaya konacak çağdaş bilgisayar ve fen laboratuvarlarının kurulması hedeflerinin gerçekleştirilmesi için; okulların Elektronik Bilgi Yönetim Sistemi'ne bağlanması için gerekli internet altyapılarının kurulumuna devam edilmektedir. Ayrıca AB destekli projeler sayesinde her okula fen laboratuvarı kurma çalışmaları sürdürülmektedir. Meslek Liselerinde Bilişim, Elektrik-Elektronik, Motor, Metal, Gıda Teknolojisi, Tarım Alanlarında atölyelerin teknolojik yönden desteklenmesi ve güncellenmesine yönelik Tarım, Gıda Teknolojisi, Elektrik/Elektronik, Metal Alanlarında AB laboratuvar projesi ihale aşamasına getirilmiştir. Yeni dalların açılmasına bağlı olarak Bilişim, Elektrik-Elektronik ve Tesisat alanlarında atölye düzenlemeleri, buna bağlı araç-gereç alımları devam etmektedir. Fiziki alt yapının devamlılığının sağlanması yönünde, Okul bina bakım-onarımlar için Planlama İnşaat Dairesinden geçen Sedat Simavi Endüstri Meslek Lisesi İzolasyonları, Osman Örek Meslek Lisesi atölyesi yapımı, Gazimağusa Meslek Lisesi pencerelerinin değişimi yanında, bu yıl Sedat Simavi Endüstri Meslek lisesi İzolasyonları, Karpaz Meslek Lisesi sınıf yapımları, Doktor Fazıl Küçük Endüstri Meslek Lisesi Bilgisayar Alanı pencere değişimleri sürdürülmektedir.

Birçok yarışmalara katılarak öğrencilerin gerek akademik gerekse sosyal gelişimlerine katkı konmuştur. Bu yıl yapılması planlanan "**Mesleki Eğitim Çalıştayı**" Pandemi dolayısı ile yapılamamıştır. Gelecek öğretim yılına aktarılmıştır.

Yasa ve tüzüklerin revize edilmesi gereken çalışmalar başlatılmış olmasına rağmen tamamlanamamıştır. Çıracılık ve Meslek Eğitimi Yasası ve Mesleki Yeterlilik Yasaları uygulamaya geçmiştir. Böylece Meslek Komiteleri, Sektör Komiteleri ve Mesleki Yeterlilik Sistemi ile ilgili uygulamalar proje tabanlı olmaktan çıkıp, sistemde yerini alacaktır. Pandemi dolayısı ile "**uzaktan eğitim**" anlayışı ile Mesleki Teknik Öğretim Dairesi öğretmenleri tarafından 308 ders hazırlanmış ve sisteme yüklenmiştir. E-devlet projesi kapsamında teslim edilmesi gereken modüller Pandemi dolayısı ile teslim edilmediğinden elektronik (otomasyon)

uygulamalara geçilememiştir. Bu yöndeki çalışmalar tamamlanmış olup deneme süreci başlayacaktır.

Mesleki Teknik eğitimde yeni yaklaşımların uygulanabilmesi açısından eğitim süreçleri tamamlanmış, önümüzdeki süreçte uygulamalar başlayacaktır (Kalite Kontrol, Öz değerlendirme vb).

İlk ve orta dereceli okullardaki öğretim programlarının çağdaş eğitim anlayışına uygun olarak güncellenerek geliştirilmesi hedefine yönelik olarak; Program Geliştirme Projesi kapsamında eğitim materyali geliştirme ve öğretmen eğitimleri hazırlanmıştır. 2019-2020 Öğretim yılı için Bilişim Teknolojileri Alanı, Harita Tapu Kadastro ve Sondaj Alanı ve Yiyecek-İçecek ve Konaklama Alanı Programları revize edilmiştir.

Daha güçlü bir eğitime hazırlık için okul öncesi eğitimin iki yıla çıkarılması amacıyla insan kaynakları ve fiziki alt yapı hazırlanarak bir program çerçevesinde uygulamaya konması hedefine yönelik herhangi bir çalışmanın yapıldığı belirtilmemiştir.

Yeni fikirlere, değişime ve iletişime açık, karakteri yüksek, demokratik değerleri ve kültürüne sahip çıkan, düşünme ve problem çözme yeteneği gelişmiş, sorgulayan, iş birliği yapan, çevre bilinci gelişmiş, bilgiye ulaşmayı bilen mutlu ve nitelikli nesiller yetiştirmek amacıyla, birçok AB projeleri planlanmıştır. Ancak son dönemde yaşadığımız pandemi sebebiyle gerçekleştirilmesi gecikmiştir.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için okul öncesi, ilk ve orta eğitim kurumları içinde özel eğitim verecek özellikli derslikler ve özel eğitim veren okulların geliştirilmesi ve devamlılığı sağlanması hedefi yönünde; İlk Öğretim Dairesi bünyesinde bulunan Okul Öncesi, İlkokul ve Özel Eğitim Merkezlerinin sağlıklı ve donanımlı bir ortamda eğitim vermeleri amacıyla, birçok bakım onarım çalışması yapılmıştır. İskele Bölgesi özel gereksinimli öğrencilere yönelik, özel eğitim programlarını karşılayacak nitelikte derslikler planlayıp oluşturularak, 2019-2020 öğretim yılına hazır edilmiştir.

Girne İlçesinde artan nüfus sebebiyle, olası yeni okul ihtiyacı göz önünde bulundurularak Püsküllü Bölgesine yeni bir okul binası yapılmış ve 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılında hizmet vermek üzere hazır edilmiştir.

Girne İlçesine bağlı Dikmen Bölgesinde de okul öncesi sınıflarındaki öğrenci artışı tespit edilip, ek bina yapılmaktadır.

Yeni Boğaziçi İlkokulunun 8 sınıflık binasının, eğitim-öğretime yeterli ve sağlıklı koşullarda olmadığı tespit edilerek, söz konusu okulun 10 derslik olarak yeniden inşa edilmesi planlanmıştır.

Öğrenci kaybı yaşanan okullarımızda öğrencilerin eğitim kalitesinin korunması amacıyla birtakım önlemler alınmıştır. Bu bağlamda, Boğaziçi İlkokulunda bulunan öğrenciler Mustafa Kemal İlkokuluna, Dilekkaya İlkokulunda bulunan öğrenciler ise Akdoğan Dr. Fazıl Küçük İlkokuluna aktarılmıştır.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Gençlik Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları

Biz bilinci gelişmiş, empati yapabilen, etik değerleri olan, düşünebilen, düşündüğünü söyleyebilen, aktif ve özerk bireyler olarak gençlerin sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak yetişebilmeleri, meslek seçimi yönünde bilinçlendirilmeleri ve yönlendirilmeleri temel hedeftir. Bu çerçevede;

Eğitim, istihdam, sosyal güvence, girişimcilik, ulaşım ve barınma gibi gençliği doğrudan ilgilendiren konularda devletin ilgili kurumlarıyla gerekli iş birliği kurulması ve bütünlüklü politikalar geliştirmesi yönündeki hedefle ilgili, devletin ilgili kurumlarıyla gerekli iş birliği yapılamamıştır.

Gençlerin boş zamanlarını değerlendirebileceği sosyal, kültürel, eğitsel, sportif ve bilimsel etkinliklerde bulunmalarına olanak sağlamak üzere yeni gençlik merkezleri açılacaktır. Bunun yanında gezici gençlik merkezlerinin faaliyetleri artırılırken mevcut gençlik merkezlerinin geliştirilmesi ve faaliyetlerinin artırılması amacıyla da kamu kurumları yanında sivil toplum örgütleri ile de işbirliği yapılması, hedefleri doğrultusunda; gençlerin boş zamanlarını değerlendirme için Gençlik Kampları etkinlikleri, Gençlik Merkezleri çalışmaları ve Sivil Toplum örgütleriyle ortak yapılan çalışmalarda kültürel, sportif, eğitsel, bilimsel anlamdaki çalışmalar ve farklı etkinlik ve ekip çalışmaları her yıl arttırılarak devam edilmektedir. Farklı bölgelerde gençlik merkezi açmak için çalışmalar sürdürülmektedir.

KKTC gençlik profilinin, yapılacak saha ve anket çalışmaları ile belirlenmesi sağlanması hedefi doğrultusunda; Gençlik Profili ile ilgili yeni saha çalışmaları yapılmıştır. Gençlik kamplarında her dönemde gençlerle anket çalışması yapılmıştır.

Gençlerin gelişimlerini sağlamak üzere okul içi ve okul dışı fikir, kültür, sanat, spor, izcilik ve boş zamanları değerlendirme faaliyetleri teşvik edilmesi için, devlet kurumları, yerel

yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile iş birliklerinin güçlendirilmesi hedefi yönündeki çalışmalar sürdürülerek, okul içi ve okul dışı çalışmalar ve aktiviteler rutin hale getirilmiştir. Gençlerimiz aktivitelere yoğun ilgi göstermekle birlikte, yoğun bir şekilde devlet kurumlarıyla çalışmalar yaparak, İzcilik Federasyonu kurulması ile ilgili son aşamaya gelinmiştir.

Kıbrıs Türk gençliğinin kendi kültür yapısını koruyacak kültür, sanat ve spor alanında yurtiçinde ve yurtdışında temaslarının ve iletişimlerinin artırılması yönünde olanaklar yaratılması hedefi doğrultusunda; Kültürümüzü yaşatma ve yaymak için yurt içi ve yurt dışı halk dansları festivalleri, kültür gezileri bağlamında sürekli gençlerle organizeler yapılmakla birlikte Yurt dışı ve yurt içi liderlik eğitim seminerleri yapılmıştır.

İlçelerde ve büyük yerleşim birimlerindeki gençlik merkezlerinde gençlere, kendi kuracakları kulüplerde yeteneklerine uygun aktiviteleri yapmaları için maddi ve teknik destek sağlanması hedefiyle; Köylerde kurulan merkezlere ve büyük yerleşim yerlerindeki derneklere, gençlik adına gerçekleşen tüm çalışmalar için maddi ve teknik kaynak düzenli olarak sağlanmaktadır.

Gençlerin işgücü piyasasına katılımı ve girişimciliği yasal mevzuat çerçevesinde desteklenmesi hedefi doğrultusunda destekler sürdürülmektedir. Özellikle teknoloji ve siber güvenlik alanında katkı sağlanmıştır.

Engelli gençlerin de sosyal, kültürel ve sportif yaşam içinde hak ettikleri yeri alabilmelerine yönelik her türlü tedbir alınması hedefine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Kırsal kesimde yaşayan gençlerin sportif ve kültürel alanlarda daha çok yer alabilmesi yönünde belediyeler, sivil toplum örgütleri ve gençlikle ilgili oluşumlar ile iş birliği yapılmaktadır.

Bağımlılık yapıcı maddeler ve kötü alışkanlıklarla mücadelede etkin politikalar geliştirilmesine yönelik hedef doğrultusunda; çok fazla çalışma yapılmakla birlikte, geçmiş dönemde bağımlılık ve kötü alışkanlıklarla ilgili anket gerçekleştirmiş olup, sonuca göre seminerler ve programlar gerçekleştirilmektedir.

Gençlere kariyer danışmanlığı hizmeti verilmesi, ara eleman yetiştirilmesi ve meslek edinmelerinin sağlanması hususlarında Gençlik Dairesi'nin eşgüdümünde bütün paydaşlar bir araya getirilecek, alınacak kararlar çerçevesinde gençlerin istihdam edilme olanaklarının artırılması sağlanması yönündeki hedeflerin gerçekleştirilmesi için Gençlik Dairesinin gerçekleştirdiği Gençlik Kurultayında kararlar alınmış olup, Paydaşlar ile iş birliği yapılmış fakat uygulamaya Covid-19 salgın tehlikesi yüzünden geçilememiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Spor Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları

Sporun geliştirilmesi amacıyla kaliteli sporcu, teknik adam, idareci ve yönetici yetiştirilmesine özen gösterilerek, spor tesislerinin uluslararası standartlara yükseltilmesi yanında ilk, orta eğitim ve üniversitelerdeki spor faaliyetlerinin çeşitlendirilerek yaygınlaştırılması ve spor federasyonlarının, uluslararası standartlara uygun bir yapıya kavuşturulması temel hedeftir.

Ulusal ve uluslararası organizasyonlarla ilgili ayrı ayrı planlama yapılarak ülkenin spor politikasının buna uygun düzenlenmesi hedefiyle çalışmalara başlatılmıştır.

Beden Eğitimi ve Spor Yasası'nın değişikliği yapılarak spor federasyonlarının tüzük ve yönetmeliklerinin uluslararası kurallara uyumlu hale getirilmesi hedefiyle savcılıktan görüş alınma sürecindedir.

Ülkemizin, spor alanındaki uluslararası organizasyonlarda yer alabilmesi hedefine yönelik çalışmalara devam edildiği belirtilmiştir.

Lefkoşa'da atletizm kompleksi ve çok amaçlı spor salonu, diğer ilçelerde sentetik atletizm pisti, spor salonu ve sentetik çim saha yapılması hedeflerini gerçekleştirmek için; çok amaçlı spor salonu projelenmiştir. İskele sentetik çim futbol sahası ihalesine çıkmıştır.

Yerel yönetimlerin spor ve rekreasyon alanında daha fazla katkı sağlayabilmesi için bir planlama yapılması ve sivil toplum örgütlerinin, spor federasyonlarının, spor kulüplerinin de bu planlamaya destek vermesi sağlanması hedefi doğrultusunda; Yerel yönetimlerin spor ve rekreasyon alanında daha fazla katkı sağlayabilmesi için bir planlama yapılarak, sivil toplum örgütlerinin, spor federasyonlarının ve spor kulüplerinin bu planlamaya destek vermesi sağlanmıştır.

Yaz döneminde 6-18 yaş aralığındaki Kız-Erkek öğrenci gruplarına spor yapma alışkanlıklarının geliştirilmesi ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşmaları için boş zamanlarında rekreasyon faaliyetleri organize edilmiştir.

Ülke genelinde sporcu yetenek seçimi programı uygulanarak yetenekli çocukların seçimi ve program eşliğinde takip edilmeleri sağlanacak ve belirlenecek periyotlarda bu program Spor Dairesi bünyesinde değerlendirilecektir. Bu hedefe yönelik çalışmalara başlamıştır.

Olimpik, olimpiik olmayan ve paralimpiik spor branşları sınıflandırılarak faaliyetlerin bu yönde düzenlenmesi hedefine yönelik çalışma başlatılmıştır.

Beden Eğitimi ve Spor Yasası'na göre üç yılda bir yapılması gereken spor şurası 2018 yılı içerisinde yapılmıştır.

Engelli vatandaşlarımızın gerek sağlık için spor gerekse paralimpiik spor alanlarında daha uygun koşullarda faaliyet gösterebilmeleri sağlandığı belirtilmiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Kültür Alanındaki Politikalar ve Gerçekleşme Durumları

Kıbrıs Türk Kültürünün araştırılması, kültür değerlerimizin ortaya çıkarılması, geliştirilerek yaygınlaştırılması, zenginleştirilmesi, kayıt altına alınıp tanıtılması ve herkesin kültür yaşamında yerini alması; ayrıca, sanatın özgürce gelişebileceği ortamın yaratılması ve sanatçıların korunarak desteklenmesi, özendirilip teşvik edilmesi temel hedeftir.

Kıbrıs Türk Kültürü'nün korunup yaşatılarak, gündelik hayatın içinde yer alması sağlanıp yeni nesillere aktarılması amacıyla somut ve somut olmayan kültürel mirasın saptanması ile ilgili çalışmalar geliştirilmesi hedefleri yönünde; somut ve somut olmayan kültürel mirasın saptanması ile ilgili olarak Kültür Dairesi ve personeli tarafından doğrudan bir çalışma yürütülemediştir. Ancak bu konuda çalışma yapan derneklere sınırlı da olsa **“Güzel Sanatlarla İlgili Derneklere Yardım Tüzüğü”** kapsamında mali katkı sağlanmıştır. Bu kapsamda **“Kuzey Kıbrıs'ın Somut Olmayan Kültürel Mirası”** isimli kitabın basımı gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında eğitim, kültür ve sanat alanında sürdürülmekte olan iş birliğinin güçlendirilerek, devamına önem verilmesi hedefine yönelik; Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında eğitim, kültür ve sanat alanında sürdürülen iş birliklerine devam edilmiş ve bunun daha da çeşitlendirilerek artırılması amacıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanmak üzere yeni bir iş birliği protokolü hazırlanmıştır. Bahse konu protokol ile ilgili çalışma tamamlanmış olup imzalanması beklenmektedir.

Yurt dışında KKTC Kùltür Günlerinin düzenlenmesi, kùltürel ve sanatsal çalışma ile üretilenlerin yurt dışına taşınması, sergilenmesi, diğer ÷lke kùltür ve sanatları ile bir değer ölçüsü yaratılması faaliyetlerinin desteklenmesi hedefine yönelik; yurt dışında büyük katılımlı **“KKTC Kùltür Günleri”** etkinlikleri düzenlemekle beraber değişik etkinliklerde yer almak suretiyle veya değişik kurum, ekip ve bireysel sanat veya kùltür emekçilerinin etkinlik ve katılımlarına katkılar sağlanmıştırdır. Bu nedenle bu alanın desteklenmesine katkı sağlandığı söylenebilir.

Telif haklarının geliştirilmesi ve yerleştirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılacak ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler, kurumlar arası gerekli iş birliği geliştirilmesi hedefi doğrultusunda; Telif haklarının geliştirilip yerleştirilmesi amacıyla gerekli yasa çalışmaları bitirilmiş ve yasalaşması aşamasına getirilmiştir.

Kùltürel miras ve tarihi değere sahip varlıklarımızın korunması, bakımı, onarımı ve restorasyon çalışmaları hızlandırılarak gelecek nesillere aktarılması sağlanması hedefine yönelik ilerleme kaydedilmemiştir

Devlet kurumlarının sahip olduğu plastik sanat eserlerinin envanterinin oluşturulması, teknolojik dönüşümlerinin yapılması ve sanal bir müzede paylaşılmasının gerçekleştirilmesi hedefine yönelik; devlet kurumları arasında en çok plastik sanat eserine (resim) sahip olan Kùltür Dairesi Müdürlüğü ile KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin birlikte yaptıkları çalışmalar sonucunda her iki kurumun koleksiyonunda bulunan resimler dijitalleştirilerek oluşturulan **“KKTC Kùltür Sanat Koleksiyonu”** isimli platformdan yayınlanması çalışmalarının son aşamasına gelinmiştir.

Milli Kùtùphane ve Halk Kùtùphanelerinin daha çağdaş koşullarda, daha etkin hizmet sunumunu sağlamalarına ve günümüz koşullarına uygun donanım ve altyapıya kavuşturulmaları hedefine yönelik; Milli Kùtùphane ve Halk Kùtùphanelerinin daha çağdaş koşullarda, daha etkin hizmet verebilmeleri için imkanlar ölçüsünde alt yapı, okuyucu salonlarının ve demirbaş malzemenin yenilenmesi ve bilgisayar altyapısının tamamlanması ile ilgili birtakım iyileştirmeler yapılmıştır. Ancak, kùtùphanenin online olarak taranmasına olanak sağlayan otomasyon sisteminin yenilenmesi gerçekleştirilememiştir.

Kùltür Sanat Danışma Kurulu'nun etkin ve verimli çalışmasına olanak sağlanırken kùltür ile güzel sanatlar alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle iş birliği içinde çalışılması hedefine yönelik; **“Güzel Sanatlarla İlgili Derneklere yardım Tüzüğü”** kapsamında

derneklere verilen toplam yıllık katkı miktarı iki yüz bin (200,000) TL'den bir milyon (1,000,000) TL'ye yükseltilmiştir.

Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrolarına tiyatro binası kazandırma yönündeki girişimler tamamlanması hedefi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Bu çerçevede yeni tiyatro binasının karkas inşaatı başlamıştır.

Devlet Opera ve Balesi'nin kuruluş çalışmaları devam etmekte olup henüz tamamlanmamıştır.

SAĞLIK SEKTÖRÜ

Toplumsal gelişimin en önemli göstergelerinden biri de toplumun aldığı sağlık hizmetlerinin nitelik ve niceliğidir. KKTC'de sağlık hizmetleri kamu kesiminin temel görevleri arasındadır. KKTC Anayasası'nın 45.maddesi "Sağlık Hakkı"; Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir. Kısaca Sağlık hizmetlerinin yürütülmesinden Devlet sorumludur. Sağlık alanında devletin gözetim ve denetiminde özel teşebbüsler de faaliyet göstermektedir. Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı bünyesindeki hastane ve sağlık merkezleri tarafından verilmektedir. Hastane ve sağlık merkezlerine kamu görevlileri ile devlet işçileri sağlık kartları ile, yoksullar ise Sosyal Hizmetler Dairesi'nden aldıkları dar gelirlilik belgeleri ile müracaat ederek, sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadırlar. Ancak hastaların kategorilerine göre mevcut Sağlık Kurumları Ücretler Tarifesi uyarınca %20-%30 ücret katkı payı alınmaktadır. Ayrıca sigortalı ve sigorta emeklileri ile bakmakla yükümlü oldukları eş ve çocuklarına da her türlü sağlık hizmeti, yapılan harcamalar Sosyal Sigortalar Dairesi'nden talep edilmek kaydıyla karşılıksız verilmektedir. Özel kesim tarafından yürütülen sağlık faaliyetleri ise özel klinik, muayenehane ve laboratuvarlarda, Bakanlar Kurulu'nca tespit edilen ücretler karşılığında sürdürülmektedir.

Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Ülkemizde, ihtisas eğitimi veren 1 eğitim hastanesi, 2 genel hastane, 2 bölge hastanesi, 5 özel dal hastanesi, kalabalık nüfuslu bölgelerde 14'ü kırsal 2'si kentsel olmak üzere 17 sağlık merkezi ve 3 sağlık ocağı sağlık hizmeti vermektedir. Ayrıca diğer Bakanlıklara ve bağımsız kuruluşlara da hizmet veren bir Devlet Laboratuvarı mevcuttur. Hastahane ve sağlık merkezlerinde halen 237 uzman hekim, 35 pratisyen hekim, 23 diş hekimi, 44 eczacı ve eczacı kalfa, 748 hemşire, 26 ebe ve çok sayıda yardımcı personel görev yapmaktadır. Aynı zamanda

ülkemizde kamu ve özel sağlık kuruluşlarında 1.538 yatak mevcuttur. Fakat Covid-19 salgınından dolayı istihdam edilen personel sayısı zorunlu olarak artırılmıştır.

Ülkemizde kamu sağlık harcamaları, Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. Kamu sağlık harcamaları 2018 yılında cari fiyatlarla 504.572.578,60 TL olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında kamu sağlık harcamalarının bütçe toplamı içerisindeki payı %9,3 GSMH içindeki payı ise %2,8 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu Kesimi Toplam sağlık yatırımları, 2018 yılında cari fiyatlarla 7.558.617,90 TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırımlar içerisindeki payı %1,7 bütçe içerisindeki payı ise %0,1 olmuştur.

Özel Kesimdeki sağlık Hizmetleri incelenecek olursa; 2018 yılı özel sağlık kuruluşlarının Lefkoşa'da 9, Gazimağusa'da 3, Girne'de 4 olmak üzere toplam 16 özel hastane, Lefkoşa'da 7 ve Girne'de 2 olmak üzere 11 tüp bebek merkezi mevcuttur. Bu hastane ve merkezlerin yatak sayısı ise 362'dir. Ayrıca Lefkoşa'da 112, Gazimağusa'da 65, Girne'de 56, Güzelyurt'ta 22 ve İskele'de de 10 olmak üzere toplam 265 eczane mevcuttur (Kaynak Devlet Planlama Örgütü).

2018-2020 Orta Vadeli Programda Sağlık Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Sağlık hizmetlerinin; herkesi kapsayıcı, erişilebilir, sürdürülebilir ve kaliteli hizmet sunumunu sağlamak yanında, yurttaşların ihtiyaçlarına yanıt verecek bir sağlık sistemi yaratabilmek için gerekli reformları yapmak temel hedeftir. Bu amaçla; **“Hasta Hakları Yasası”** Bakanlar Kurulu'ndan geçmiş ve KKTC Meclis'ine gönderilmiştir. **“Kanser Bildirim Zorunluluğu Yasası”** Bakanlar Kurulu'ndan geçerek, KKTC Meclisi'nde yasallaştırılmıştır.

Sağlık Kurulu ve İtiraz Kurulu Tüzükleri yenilendi. Tüzüklerde yapılan düzenlemeler ile özel hekimlerden gelen hastaların Devlet hastahanelerinde kan örneklerinin ve reçetelerin doğrudan işlem görmesi sağlandı.

Ruh Sağlığı Yasası Bakanlar Kurulu'ndan geçirilip Meclis'e yasallaşmak üzere gönderildi.

Bulaşıcı Hastalıklar Yasası Bakanlar Kurulu'ndan geçip. 10/12/2018 tarihinde Meclis tarafından yasallaştı.

Sağlık Bakanlığı Merkez Teşkilatı Reorganizasyon çalışması Personel Dairesi'ne gönderildi.

Sağlık kurumlarında standardizasyon ve akreditasyon çalışmaları yapılarak daha kaliteli sağlık hizmeti sunulması, bu bağlamda hem hasta hem de çalışan memnuniyetinin sağlanması

hedefine yönelik 1/4/2018 tarihinden itibaren devlet hastaneleri saat 14.30'a kadar poliklinik muayenesi yapmaya başladı. Kalkanlı Yaşam Evi, Aralık 2018'de devreye girdi. Hasta refakatçilerine eğitim verilerek hasta refakatçi sistemi devreye girdi. Daha sonra bu uygulama terkedildi. Yataklı Tedavi Kurumları Dairesi bünyesinde özel klinikler denetlenmeye başlanmıştır. Hastanede PACS sistemi çalışmaları tamamlanmıştır. Kalp Nakli Protokolü imzalandı. Antalya Akdeniz Üniversitesi ile kalp nakli üzerine bir protokol imzalanmış ve Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu bünyesinde kalp nakli yapılmaya başlanmıştır. Halkı bilinçlendirmek amaçlı aşı kamu spotu hazırlandı. İlkokul çağındaki çocuklara ulusal aşı takviminin uygulanması için **"Aşı Kampanyası"** başlatılmıştır.

Ülkemizde yaşayan herkesi kapsayacak şekilde genel sağlık sigortası hayata geçirilecek ve mali olarak sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla sağlık hizmetlerinin sunumu ile finansmanının birbirinden ayrıştırılmasının sağlanması hedefinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda; Genel Sağlık Sigortasına kademeli ulaşmak anlamında önemli bir adım olan Kısmi Sağlık Sigortası'nın hayata geçmesi için Çalışma Bakanlığı ile çalışmalar devam etmektedir. Hedeflenen iki Bakanlığın belirleyeceği alanlarda kademeli olarak özelde yapılan tetkiklerin ve muayenelerin bir kısmının sigortalar tarafından karşılanmasıdır.

Genel Sağlık Sigortası Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte kamu hastanelerinde ilaç dağıtımını durdurularak anlaşmalı özel eczanelerden ilaç temin edilmesi sağlanacaktır. Bu hedef yönünde ilerleme kaydedilmemiştir.

Hekimlerin ve diğer sağlık çalışanlarının tam gün hizmet vermesinin sağlanması yanında, genel sağlık sigortası ve döner sermaye uygulamaları ile mesai sonrası devlet hastanelerinde özel hasta bakma prosedürleri, kamu sağlık kurumlarında uygulamaya başlanması ile Kamu sağlık çalışanlarına performanslarına göre döner sermayeden pay verilmesi yönündeki hedeflere yönelik bir çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Birinci basamak (koruyucu) sağlık hizmetleri geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır. Ülke genelindeki sağlık merkezleri gerek personel gerekse donanım olarak güçlendirilip ikinci basamak sağlık hizmetleri ile daha aktif entegre edilerek bütünleşik sağlık hizmeti sunumu gerçekleştirilmesi hedefine yönelik; Sağlık merkezlerinde çalışan personel ve bazı yerel yönetimler ile yapılan iş birliği çerçevesinde yürütülen evde bakım hizmetleri sayesinde 1492 kişi evlerinde ziyaret edilmiştir. Sağlık merkezlerinde kanser taramalarına yönelik gaita ve simir analizleri yapılmaya başlanmıştır. Aşıların yataklı devlet hastaneleri yerine sağlık merkezlerinde yapılması ve çocukların koruyucu sağlık hizmetleri çerçevesinde aşı

süreçlerinin takip edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. İskele, Akdoğan, Erenköy ve Güzelyurt sağlık merkezlerine Laboratuvar kurulması için alt yapı çalışmaları başlatılmıştır.

Koruyucu hekimlik uygulamalarının hayata geçirilmesi ve özellikle birinci basamak sağlık merkezlerinde, kanser, kalp damar, obezite, diyabet, erken puberte eğitim programları uygulanması ve tarama testleri yapılması sağlanması hedefiyle; Kanserde Erken Tanı Birimi aktif hale getirildi. Birim ülke çapında herkesin taramadan geçmesine ve kanser haritasının çıkarılması yönelik misyonunu yerine getirmek için bir hareket planı ve dijital altyapı oluşturuldu. Sağlık merkezlerinde kanser taramalarına yönelik gaita ve simir analizleri yapılmaya başlanmıştır. Kanser Bildirim Zorunluluğu Yasası hazırlanarak meclis komitesinde çalışılmış ve mecliste yasallaştırılmıştır. Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi'ne bağlı Sağlık Merkezlerinde görevli toplam 8 hemşireye **“Hemşireler için Eğitici Eğitimi Sertifika Programı”** eğitimi verilmiştir. Sağlık Bakanlığına bağlı toplam 168 sağlık personeline (Hemşire, Hekim, Hemşire ve Ebe Adayı) **“Koruyucu Sağlık Hizmetleri ve Aşı Güncelleme”** eğitimi verilmiştir.

Perifer hastanelerin yeniden yapılandırılması ve sağlık merkezlerinin güçlendirilmesiyle hastaların kendi bölgelerinde sağlık hizmeti alabilmeleri sağlanması hedefi yönünde Tren yolu Polikliniğinde 2018 yılı içerisinde polikliniğin zemin tamiri yapılmış ve tıbbi teçhizat yönünden güçlendirilmiştir. 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ada genelinde, İlkokul 1. ve 5. Sınıfta okuyan toplam 7,971 öğrenciye Tüberkülin testi yapılmıştır. Batı bölgesinde daha etkin hizmet verebilmek amacı ile Güzelyurt Sağlık Merkezinde yeniden yapılanma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda alt yapı çalışmaları ile bina yenilenmiştir. Bakanlık, merkeze Acil Servis yaptırmıştır. Gerekli tıbbi teçhizat temin edilmiş ve merkez, sağlık personeli bakımından güçlendirilmiştir. 30 yıldan sonra ilk kez kesintisiz 24 saat doktorlu acil servis hizmeti başlatılmıştır. İskele Sağlık Merkezi, gerekli tıbbi alet ve alt yapı yönünden güçlendirilmiştir.

Hastanelerde uygulanmaya başlanan otomasyon sistemi, sağlık merkezleri, özel klinik ve hastaneleri, eczaneleri ve laboratuvarları, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Ataşeliklerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması, bu kuruluşların otomasyon sistemine dahil olmaları sonrasında hizmet alımı kuralları belirlenerek kademeli olarak, Genel Sağlık Sigortası kapsamında hizmet verilmesi hedeflerine yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir. Ülkemizde öğrenim gören yabancı öğrenciler için öğrenci otomasyon sistemi kurulmuştur.

Genel Sağlık Sigortası Yasası yürürlüğe konacak ve Sosyal Güvenlik Yasası ile Kıbrıs Türk Sosyal Sigortalar Yasası'nda gerekli değişiklikler yapılması hedefine yönelik; bu yönde bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Tıp Fakültelerinde okuyan öğrencilerin acil hekimliği, onkoloji, adli tıp ve nefroloji gibi hekim ihtiyacı bulunan alanlara yönlendirilmesi için çalışma yapılması hedefine yönelik; Sağlık Bakanlığı'nın 2018 yılı faaliyet raporunda bu yönde bir çalışmadan söz edilmemiştir.

Akıl Hastalıkları Yasası'nda gerekli değişiklikler yapılacak ve Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin iyileştirilmesine öncelik verilmesi hedefi doğrultusunda; **“Ruh Sağlığı Yasası”** Bakanlar Kurulu'ndan geçip Meclis'te yasallaşmak üzere gönderildi. Barış Ruh ve Sinir Hastanesi'nin büyük ölçüde fiziki altyapısı iyileştirildi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı ile iş birliği yapmak amaçlı incelemeler yapılmış, bir proje koordinasyon ekibi kurulmuştur. Ankara Üniversitesi ile yapılan protokol çerçevesinde bu ekip, uzman hocalar eşliğinde eğitim çalışmalarına başlamıştır.

Alkol ve madde bağımlıları için tedavi, rehabilitasyon ve topluma kazandırma merkezi kurulması hedefine yönelik; Hastane bünyesinde bir AMATEM Polikliniği Kurulması için fiziki altyapı hazırlandı. Cihaz alımlarının tamamlanması ile birlikte polikliniğin en hızlı şekilde devreye girmesi hedeflenmektedir.

Akılcı İlaç Kullanımı ile ilgili eğitimler yapılarak paydaşlarla iş birliği içinde gerekli düzenlemeler hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. İlaç fiyatlarının aşağı çekilebilmesi ile kullanım miktarlarının kontrol edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, ilacın amacı dışında kullanılmasını önleyici denetim mekanizmalarının oluşturulması yönünde çalışmalar devam edilmektedir.

Farmakovijilans Merkezi ile İlaç Danışma Merkezi'nin kurulması için gerekli çalışmalar yapılması hedefine yönelik; bu yönde bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Lefkoşa'da yapılması planlanan yeni hastanenin hizmete girebilmesi için gerekli çalışmalar hızla tamamlanması ile hastanesi olmayan ilçelere (Güzelyurt, İskele) yeni hastane yapılması, hedeflerine yönelik; "Lefkoşa yapılması planlanan yeni bir devlet hastanesi ile ilgili fizibilite çalışması devam etmektedir. Yeni Güzelyurt Hastanesi'nin 2. etabı için proje uluslararası standartlara uygun şekilde yeniden ele alındı ve düzenlendi. Projenin 2. etabı için ihale tamamlanmış ve inşaat devam etmektedir. Lefkoşa Dr.Burhan Nalbantoğlu Hastahanesi yanına

100 yataklı Acil Durum Hastahanesi inşaa edilmiştir. Ayrıca Girne Amerikan Üniversitesi ile protokol yapılarak 80 kişilik Girne Bölgesine yeni hastahane inşaaı devam etmektedir.

Tüm hastane ve sağlık merkezlerindeki kadrolar güçlendirilmesi, eksiklikler giderilmesi, eski cihaz ve ekipmanlar yenilenmesi hedeflerine yönelik Sözleşmeli, zorunlu hizmet personeli, hekim, hemşire, teknik personel (EGG, ATT, Diyaliz Teknikeri, Tıbbi Kimyager), fizyoterapist, hastane amiri istihdam edilmiştir. 2018 yılı içinde, Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'nde yer alan Tıbbi Atık Cihazının Projesi tamamlanarak devreye girmiştir. İnsan, Doku, Hücre ve Organ yasaının doku çalışmaları için Genetik laboratuvarına HLA cihazı ihtiyacı olacağı tespit edilerek, söz konusu cihaz için TAIEX'e cihaz alımı için müracaat edilmiştir. Bu alım onaylanarak TAIEX tarafından kabul edildi. Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet hastanesi Laboratuvarlarının ihtiyacı olan 3 cihazın projeleri sunuldu. Bu projelerin ikisi Genetik Laboratuvarının ihtiyacı olan ekstraksiyon cihazı ve doku tiplleme için HLA cihazı projelendirilmiş, kan bankası için de ayrı bir proje sunulmuştur. Projeler kabul edilmiştir. 2019 yılı için de Araç içi Gezici Mamografi Cihazı Projesi bulaşıcı hastalıkların tespitinde kullanılmasını destekleyici cihaz alımı için Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi Mikrobiyoloji Laboratuvarı mali yardım için proje ile müracaat etmiştir. Mağusa Hastanesine 8 yıldır eksikliği çekilen EKO cihazı alınarak hem hastane güçlendirilmiştir. Ayrıca hastaneye, 1 adet Anestezi cihazı , 1 adet dijital röntgen ve 2 adet acil servis müdahale sedyesi alındı. Cengiz Topel Hastanesine diyaliz merkezi kurulması amacıyla Hemodiyaliz cihazları ve 7 diyaliz koltuğu için ihaleye çıkılmıştır. Laboratuvarlarda kullanılmak üzere 5 adet bedelsiz koagülasyon cihazı karşılığı 4 yıllık test kit ihalesi sonuçlandırılmış ve sözleşmesi imzalanmıştır (Detaylı cihaz alımı ve ihale durumu ile ilgili bilgiler sağlık bakanlığının faaliyet raporu 62.'nci sayfasında bulunabilir).

Tüm Devlet Hastanelerinde randevu sistemine geçilmesi, acil servislerine triaj kurulması ve ISO Kalite Belgesi alınması yönündeki hedef doğrultusunda; Acil servislerde triaj sistemi hayata geçirildi. Lefkoşa Burhan Nalbantoğlu Hastanesi Acil Servisinin ve Girne Akçiçek Hastanesi Acil Servisinin Triaj uygulamasına geçmesi sayesinde durumu kritik olan hastaların hayati tehlikelerini atlatabilmesi ve aciliyetleri olan tüm hastaların zamanında tedavi ve bakımlarının uygulanması sağlanmaktadır.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Ülkemizdeki Çalışma hayatına yön veren Çalışma ve sosyal Güvenlik Bakanlığının 2018-2020 Orta Vadeli Programında belirtmiş olduğu hedeflerin gerçekleşme durumları aşağıdaki gibidir.

Ülkemizde, çalışma hayatında, sürdürülebilir büyüme hedefleriyle uyumlu istihdam imkanlarının geliştirilmesi ve uluslararası normlara ulaşılması; sosyal güvenlik alanında ise norm ve standart birliği sağlanması yanında mali sürdürülebilirliğe sahip, kaliteli hizmet sunan ve nüfusun tümünü kapsayan bir yapı oluşturulması temel hedeflerdir.

Çalışma yaşamı ile ilgili düzenlemelerde Avrupa Birliği normları ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri ile tam uyumun sağlanması amacıyla yapılacak çalışmalarda, çalışanların örgütleri ile işveren örgütleri arasında sosyal diyalog mekanizmalarının geliştirilmesine özen gösterilmesiyle ilgili bir ilerleme kaydedilmemiştir.

İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı kamu sektörü ve özel sektördeki bütün paydaşlarla iş birliği içerisinde özellikle işsizliğin yaş ve eğitim gruplarına göre en yoğun olduğu kesimler dikkate alınarak, hem işgücü piyasası arz kısmı hem de talep kısmının teşvik edileceği aktif işgücü piyasası tedbirleri ile desteklenerek hazırlanması hedefine yönelik; Büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için işgücü piyasasının gelişimi ve özel sektörde yerli istihdamının artırılmasına yönelik kısa ve orta vadeli eylemleri kapsayan bir istihdam stratejisi hazırlanıp, önümüzdeki dönemde süratle uygulamaya konacağı belirtilmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı arasında ulusal meslek standartlarının belirlenmesi ve meslek eğitimi gibi alanlarda işgücü piyasasına yönelik yapılan çalışmaların iş birliği içinde sürdürülmesi planlanmasına yönelik; Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki Teknik Dairesi ile Çalışma Dairesi ortak bir çalışma yapmış olup, sertifika alınacak meslek dalları artırılmıştır. Bu bağlamda, Protokolün yürürlüğe girmesinin ardından, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından verilen çalışma izinleri belirlenen meslek alanlarında Mesleki Teknik Öğretim Dairesi tarafından verilecek mesleki uygunluk belgesine tabi işlem yapılmakta olup, ülkemizde 17 ana meslek dalında yer alan toplam 86 farklı meslekte kalifiye eleman istihdam edilmesi sağlanmaktadır.

Yerel işgücünün, işgücü piyasasına katılımını artırmak ve dolayısıyla yabancı işgücü ihtiyacını asgari düzeye indirebilmek için, sektörlerin taleplerine yönelik işgücü sertifika programları üniversiteler ve ilgili meslek örgütleriyle işbirliği yapılması hedefiyle; K.T. Sanayi Odası ve

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile işbirliğinde "**Mesleki Teknik Okul Öğrencileri ve Mezunlarının Sanayi Sektörüne Kazandırılması Projesi**" hayata geçirilerek meslek lisesi öğrencilerini ve mezunlarını sanayi sektörüne kazandırarak sektörde istihdam edilmesine imkan yaratılması ve İstihdamı Destek Merkezi Fonu'ndan maddi destek sağlanması çalışmalarına devam edilmektedir.

İşgücü Piyasasında yerel işgücü istihdamını artırmaya yönelik uygulanan destek programları ekonominin değişen ve gelişen şartlarına uygun olarak çeşitlendirilerek sürdürülmesi ve yeni geliştirilecek istihdam teşvik uygulamaları ile özellikle genç işsizlerin işgücü piyasasında daha kolay yer almaları sağlanması hedeflerine yönelik; Büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için işgücü piyasasının gelişimi ve özel sektörde yerli istihdamının artırılmasına yönelik kısa ve orta vadeli eylemleri kapsayan bir istihdam stratejisi hazırlanıp, önümüzdeki dönemde süratle uygulamaya konması ve çalışmaların Haziran 2020 sonuna kadar tamamlanması hedeflenmekteydi. Ancak istihdam stratejisi çalışmalarının son toplantıları şubat ayında TC' den gelen heyetle gerçekleştirilmiş olup, 14 Mart 2020 tarihinden sonra ülke içerisinde yaşanan pandemi süreci çalışma hayatında uygulamalar ve alınan tedbirleri farklılaştırdığından istihdam stratejisi çalışmalarına ara verilmiştir. Ancak birtakım kısa vadeli hedeflemeler ve uygulamalarla KKTC işgücü piyasasının kontrollü gelişiminin sağlanması için çalışmalar sürdürülmektedir. Yerel işgücünün, işgücü piyasasına katılımını artırmak ve dolayısıyla yabancı işgücü ihtiyacını asgari düzeye indirebilmek için, sektörlerin acil ve teknik meslek taleplerine yönelik ön izin verilmektedir. Ön izin uygulaması tamamen Bakanlık kontrolüne alınmış olup, ülke içerisinde sektörlerin ihtiyaçları, sektörlerde çalışanların duruşları ve sektörler arası yatay geçişler izlenerek yurtdışından işçi teminine izin verilmektedir. Pandemi süresince istihdamın korunması ve işyerlerinin devamlılığının sağlanması amacıyla orta vadeli programda yer alan ve 4 ana hedeften oluşan teşvik uygulamalarının birçoğu çeşitlendirilerek hayata geçirilmiştir. Bu yönde yer alan uygulamaların bir kısmı Haziran 2021 yılına kadar devam edecektir. Yeni İstihdama Tam Sosyal Güvenlik Desteği; pandemi süresince sadece yeni istihdama değil, mevcut tüm çalışanlara Haziran 2021 tarihinde kadar sosyal güvenlik desteği sağlanacaktır. Bu çerçevede, işyerlerinde fiilen çalışan sigortalıların istihdamda kalmalarının sağlanması amacıyla sosyal sigorta primlerinin belirli bir oranı Temmuz 2020-Haziran 2021 dönemi boyunca Devlet tarafından karşılanacak ve işverenlere çalışanları için prim desteği sağlanacaktır. Yerli İş gücüne süreli Ücret Desteği; 14 mart 2020 tarihinde işyerlerinin Bakanlar Kurulu tarafından faaliyetlerinin durdurulmasının ardından kapalı olan işyerlerinin tüm çalışanlarına ve küçük esnaf olarak nitelendirilebileceğimiz işveren

veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlara Nisan ve Mayıs ayları için 1,500 TL ücret desteği verilmiştir. Ayrıca ülkeye ulaşımın kısıtlanması ve girişlerin kontrollü olması sebebiyle olumsuz yönde etkilenen Turizm sektöründe tüm çalışanlara verilen 1,500 TL ücret desteği, Aralık 2020 sonuna kadar, toplu taşımaya verilecek destek Ağustos 2020 sonuna kadar devam etmiştir. Küçük Esnafa Destek Ödemesi; Tüm bunlara ilaveten ekonomik açıdan büyük ölçüde etkilenen ve güç durumda bulunan küçük esnaf olarak nitelendirebileceğimiz kendi dahil en az 1 en fazla 5 kişi istihdam eden işveren veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlara işyerlerinin aktif olması koşuluyla, Temmuz 2020- Ekim 2020 ayları boyunca aylık 2000 TL destek ödemesi yapılmıştır.

18-35 yaş arası KKTC yurttaşlarının istihdamına yönelik istihdam teşvik politikaları hem işçi hem de işverenin işgücü piyasasında buluşmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesi hedefine yönelik; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı işverenlerin işgücü ihtiyaçları ile KKTC vatandaşı işsizler ve ülkede yasal durumda olan yabancı çalışanların faydalanacağı şekilde faaliyet yürütecek olan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı giriş katında yer alacak bir İş Bulma Merkezini 2019 yılı sonunda faaliyete geçirmiştir. Nitelikli işgücü arayan işverenle iş arayanları en uygun şekilde eşleştirmek, zaman ve kaynak israfını önleme adına İş Bulma Merkezinin önemli bir görevi vardır. İş Bulma Merkezinde iş arayanlarla işverenleri tek bir portalda buluşturacak olan otomasyon sistemi aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. İş Bulma Merkezine kayıt yaptıran iş arayanlar aktif münhallere yönlendirilmektedir. İş Bulma Merkezinin faaliyete geçmesi ile hem KKTC vatandaşı genç işsizler açık iş münhallerine yönlendirilmekte hem de herhangi bir nedenle işten ayrılan ve KKTC’de kalabileceği yasal süre içerisinde iş arayan Yabancı ülke vatandaşları da bu merkezden yararlanıp KKTC çalışma hayatına katılabilmektedir.

İşgücü piyasasında dezavantajlı grupları destekleyici tedbirler artırılması yönündeki hedef doğrultusunda; “Yerel İşgücü İstihdamının Desteklemesi Tüzüğü”nde yapılan düzenleme ile Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası kapsamında engelli personel istihdam eden işverenlere her engelli çalışanı için 48 ay süre ile tam sosyal güvenlik yatırım desteği verilmesi öngörülmüştür. Böylece 48 ay süre ile işverenlerin bu kişiler için Sosyal Sigortalar Dairesi ve İhtiyat Sandığı Dairesi’ne yatırılan tüm sosyal güvenlik yatırım miktarları kadar teşvik almasının önü açılmıştır. İşverene verilen tam sosyal güvenlik yatırım desteğinin yanında bu kapsamda istihdam edilen her engelli çalışana 48 ay süre ile yürürlükteki brüt asgari ücretin yarısı kadar ücret desteği verilmesi öngörülmektedir.

Kırsal kesimlerde yaşayan ve ekonomik faaliyette bulunarak işgücü piyasasına katılabilecek durumda olan kadınların geleneksel ürünlerin üretimini yaparak işgücü piyasasına katılabilmelerine olanak sağlayacak politikalar oluşturulması ve eğitim-üretim-pazarlama üçgeni çerçevesinde tasarlanan ve kooperatifçilik örgütlenmesi ile şekillenmesi hedefleri doğrultusunda; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile İş Kadınları Derneği tarafından hayata geçirilmek istenen bir proje olmasına rağmen hedef yönünde henüz somut bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Engellilerin rehabilite edilmesi, korunması, eğitilmesi ve işgücü piyasasında desteklenip istihdam edilmesi için gerekli önlemler Avrupa Birliği normları çerçevesinde alınması, engellilerin çağdaş yaşam kalitesine kavuşturulması ve verilen hizmetlerin koordine edilmesi, yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi için aile içinde ve/veya kurulacak merkezlerde bakım, eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları yoğunlaştırılması hedefleri yönünde Engelsiz Yaşam Evi'nin 2. Etabının tamamlanması için gerekli tüm işlemler yapılmış keşif raporu çıkarılmıştır.

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması amacıyla işyeri denetimleri artırılması ayrıca ölümlü iş kazalarının en fazla yaşandığı inşaat sektörü ile ilgili olarak yürürlükte olan tüzüğün revize edilmesi ve yapılacak düzenleme ile daha etkin ve verimli bir iş sağlığı ve güvenliği uygulamasının hayata geçirilmesi hedefi yönünde; İş Sağlığı ve Güvenliği alanında Eylem Planı hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Bu bağlamda, ilk eylem olarak 22/1992 sayılı İş Yasası altında 1992 yılında yürürlüğe girmiş olan İnşaatlarda İş sağlığı ve Güvenliği Tüzüğü Avrupa Birliği direktifi ile uyumlu hale getirilerek 35/2008 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası altında düzenlenmiştir. Genel olarak bu tüzükte inşaatlarda görev alan tüm paydaşların görevleri ve sorumlulukları artırılmış ve detaylandırılmıştır. İnşaat işindeki tüm adımlar ile ilgili sağlık ve güvenlik odaklı çalışma unsurları tanımlanmıştır. Ayrıca İskelelerin yapım malzemeleri, kurulum, kullanım ve sökme alakalı işlemleri ile ilgili Türk Standartlarına uyumlu hale getirilmiştir. İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmeti Veren Kişilerin Sertifikalandırması ve Kuruluşların Yetkilendirilmesi Tüzüğü Avrupa Birliği direktifine uygun olarak yapılmasına rağmen ülke şartlarımız göz önünde bulundurulmuştur. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlarının nitelikleri, yükümlülükleri, eğitimleri (İşverenin ve İş sağlığı Güvenliği Uzmanının), uzmanlık yetkisinin geri alınması gibi konuların genişletilmesine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Yeni hazırlanıp yürürlüğe giren Tüzükle İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanları sektör bazında ayrıştırılarak inşaat Sertifikalı İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı ve Sertifikalı İş Sağlığı ve güvenliği Uzmanı olarak ikiye ayrılmıştır. Hem işverenlerin hem de İş sağlığı ve Güvenliği Uzmanlarının yükümlükleri artırılarak daha açık tanımlanmış

ve acil durumları Dairenin bilgisine getirilmesi sağlanmıştır. Eğitimler yetkilendirilmiş kurumlara verilmiştir. Ayrıca İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlarının sertifikalarının geri alınma koşulları genişletilerek detaylandırılmıştır. İşyerlerinde Risk Değerlendirme Esasları Tüzüğü ile İşin Kısmen veya Tamamen Durdurulması Tüzüğü İnşaat İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğünde yapılan değişikliklere paralel olarak uyumlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Asgari ücretin, kişilerin eğitim durumuna göre belli oranlarda artırılmış miktarının ücret olarak verilmesi koşuluna bağlı olarak işverenlerin Sosyal Güvenlik yatırımlarının tümü iade edilecektir. Kadın çalışanlara pozitif ayrımcılık yapılarak erkeklere göre daha uzun süre teşvik verilmesine devam edilecektir. Fakat tüm bu hedefler ve planlar gerçekleştirilmemiştir.

Çalışan ile işveren arasındaki istihdam ilişkilerinden doğan bireysel iş uyuşmazlıklarının, yargısal yollara başvuru hakkı saklı kalmak kaydıyla, uzlaşıcı bir şekilde çözümünde izlenecek usul ve esasları düzenleyen “**İş Uyuşmazlıklarının Davasız Halli Yasası**” çıkarılması hedefi yönünde yapılan bir çalışma belirtilmemiştir.

Kayıt dışı ve kaçak işgücünün kayıt altına alınması yönünde sürdürülen çalışmalar daha da etkinleştirilerek sürdürülecektir. Bu çerçevede Sosyal Sigortalar Dairesi, İhtiyat Sandığı Dairesi ile Gelir ve Vergi Dairesi yatırımlarının ve ödemelerinin tek bir bordro ile tahsil edilmesi sağlanacaktır. Böylece çalışanların gelirlerinin gerçek ücret üzerinden beyan edilip edilmediği incelenerek devletin çeşitli fonları ile sosyal güvenlik fonlarının gelir kayıpları en alt düzeye indirilecektir. Ayrıca çeşitli fonlar ile sosyal güvenlik fonlarındaki kayıplar azaltılırken, yasalara uyan ve uymayan işverenler arasındaki haksız rekabet koşullarının izlenmesi sağlanarak ortadan kaldırılması yönünde çalışma yapılacaktır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için; ilk olarak çalışma hayatında kayıt dışı duruma düşen, ancak iş gücü piyasasında yer almaya devam eden çalışanların sorunlarını çözecek politikalar üzerinde planlama yapılmıştır. Öncelikle çalışma hayatında kayıt dışı istihdamla mücadele edilmesi amacıyla her dönem uygulamaya konan muhaceret ve çalışma aflarından daha farklı etkili sonuç vermesi için yeni dönemde uygulanan muhaceret affında kayıt dışı duruma düşen çalışanların çalışma hayatında kayıt altına alınabilmesi hususunda farklı uygulamalara gidilmiştir. KKTC çalışma hayatı içerisinde yer alacak 3.Dünya vatandaşlarının ön izinlerine yönelik yeni düzenlemeyle ilgili tüm süreç ve koşullar değiştirilmiştir. 3.Dünya vatandaşı için ön izin müracaatı yapan işverenlerden işçinin vasfını belgelemesi istenmektedir. Ayrıca Bakanlık bünyesinde oluşturulan İŞBUL otomasyonu kullanılarak yabancı çalışanlar için de iş arayan kaydı alınmaktadır. Talepte bulunan işverenlere ülke içinde yer alan uygun meslekteki

yabancılar yönlendirilmektedir. Bu çerçevede Yabancılar ve Muhaceret Yasası'nda değişiklik yapılarak ülkemize çalışma amacıyla gelip çalışma izni çıkarılmayan ya da yenilenmeyerek cezaya düşen ve mağdur olan kişilerin kayıt altına alınması amacıyla yasal düzenleme de yapılmış ve uygulamaya girmiştir.

Sosyal Güvenlik Yasası ile Kıbrıs Türk Sosyal Sigortalar Yasası altında verilen hizmetlerin kalitesinin ve gelirlerinin artırılması, sosyal güvenlik fonlarının kendi kendini finanse edecek hale gelmesi için sürdürülen çalışmalara devam edilecektir. Ödemeler, yatırımlar ve diğer tüm hizmetlerin elektronik ortamda yapılabilmesi hedefiyle; KKTC'de Sosyal Güvenlik alanındaki en önemli projelerden biri olan ve sigortalılarımıza ciddi kolaylık ve zaman tasarrufu sağlayacak olan online prim ödeme dönemi Sosyal Sigortalar Dairesinde başlamıştır. İşverenler ile kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılarımız primlerini kredi kartlarını kullanarak online olarak ödeyebilmektedir. Daire'nin teknolojik altyapısının yenilenerek güçlendirilmesi yönündeki çalışmaları devam etmektedir. Bu amaçla İhtiyat Sandığı Dairesi yazılım projeleri için Merkezi İhale Komisyonu kanalıyla Eylül 2017'de ihaleye çıkmıştır. Bahse konu projelerimizin I. aşaması 2019 yılı içerisinde yürürlüğe girmiştir. Müstahdem ve işverenlerin Dairemizle ilgili tüm yatırım, ödeme, bilgi edinme ve benzeri işlemlerinin İhtiyat Sandığı Web portalı kullanılarak gerçekleştirilmesi yönündeki iş gören portalı 2019 yılı içerisinde yürürlüğe konulmuştur.

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemini bütünleyen etkin bir yapıya kavuşturulurken sosyal hizmetlerin sorumluluk alanında bulunan vatandaşlara verilen hizmet şartlarının evrensel normlara uygun olarak iyileştirilmesi ve verilmekte olan hizmetlerin kalitesinin artırılması yönündeki hedef doğrultusunda bir gerçekleştirme kaydedilmemiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve dağıntık durumda olan bağılı dairelerin tek bir çatı altında toplanması ve verilen hizmetlerin kalitesinin artırılması yönünde henüz ilerleme kaydedilmemiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Çevre Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Çevre yönetimi ve denetiminin güçlendirilmesi, çevre korumanın etkinleştirilmesi, çevre ile ilgili ülke mevzuatı ve uygulamalarının Avrupa Birliği ve uluslararası normlarla uyumlaştırılması, çevreye zarar vermeyen, doğal kaynakları tüketmeyen, ekolojik dengeyi koruyan sürdürülebilir kalkınma ilkesinin benimsenmesi temel hedeftir. 18/2012 Sayılı Çevre Yasası cezai müaidelerinin uygulanmasının etkinleştirilmesi amacı ile 20 personele soruşturma memurluğu eğitimi verilmiştir.

Her sektöre ilişkin karar ve uygulamalarda çevre mevzuatı ve kriterleri mutlaka dikkate alınacak ve potansiyel çevre sorunları yaratılmadan önlenmesi, bu ilkeye özel sektör yatırımları yanında kamu yatırımlarında da uyulmasının esas olması hedefi doğrultusunda; Kalecik'te meydana gelen deniz kazası sonucunda oluşan tehlikeli atıklar da dahil ülke genelinde var olan tehlikeli atıkların bertarafına ve geri kazanımına yönelik Tehlikeli Atık Geri dönüşüm ve Geri kazanım Tesisi kurulması ile ilgili ÇED süreci sonuçlandırılmıştır.

Çevre bilinci ve duyarlılığının geliştirilmesi yönünde tedbirler alınarak, çevre politikalarının geliştirilmesinde, kararların alınmasında, özel çevre koruma bölgelerinin saptanmasında sivil toplum kuruluşları ile geniş halk kesimlerinin katılımı çerçevesinde bir çalışma kaydedilmemiştir.

Girne Dağları ve Akdeniz foklarının yuvalama alanları Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilmesi yönündeki hedefe yönelik bir çalışma kaydedilmemiştir.

Çevre koruma ve çevre kirliliğini önleme çalışmaları çerçevesinde, doğal hayat ve ekosistemlerin korunmasına, gaz emisyonları ölçümlerinin sürekli olarak yapılmasına, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve teknolojilerinin yaygınlaştırılmasına, katı atık ve atık su yönetiminin geliştirilmesine ve su kalitesinin iyileştirilmesine yönelik hedefler doğrultusunda; hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir.

Hava kalitesi ölçüm istasyonları ile ülke genelinde hava kalitesinin sürekli izlenmesi ve hava kalitesi hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesinin sağlanması yönündeki hedef doğrultusunda; Ülke genelinde hava kalitesinin 9 adet sabit istasyonda sürekli olarak izlenmesine devam edilmiştir. Motorlu Taşıt Egzoz Emisyon denetimlerine ülke genelinde artırılarak devam edilmiş olup standartları sağlamayan taşıt sahiplerine süre ihbarnamesi

verilmiştir. Ülkeye ithal edilen kömürlerden numune alınıp analizlerinin Türkiye’de akredite bir laboratuvarında yapılması sağlanmıştır.

Çevre kirliliğinin önlenmesi temel ilke olmakla beraber, engellenmesi mümkün olmayan kirlilik yaratıcı faaliyetler için, “**kirleten öder**” prensibinden hareketle bir takım mali araçların uygulanması sağlanması hedefiyle; Çevre Koruma Dairesi personeli Alo 123 Çevre Hattına gelen şikâyetleri değerlendirmekte, gerekli görülen durumlarda cezai işlem uygulanmaktadır. Aynı zamanda rutin denetimlerde atanan soruşturma memurları ile desteklenerek devam etmektedir.

Yurt içinde ortaya çıkan atık ve artıkların en aza indirgenmesi, geri dönüşüme uygun atıkların kaynağında ayrı toplanması için yerel yönetimlerle iş birliğine gidilmesi, geri dönüşüm veya yeniden kullanım gibi atık azaltmaya yönelik faaliyetler desteklenecek ve bu konudaki yatırımların teşviklendirilmesi hedefiyle; Alayköy Belediyesi ile yapılan istişareler sonucunda atıkların kaynağa toplanması ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Kalecik’te meydana gelen deniz kazası sonucunda oluşan tehlikeli atıklar da dahil ülke genelinde var olan tehlikeli atıkların bertarafına ve geri kazanımına yönelik Tehlikeli Atık Geri dönüşüm ve Geri kazanım Tesisi kurulması ile ilgili ÇED süreci sonuçlandırılmıştır. Tesis deneme çalışmalarına başlamıştır.

Katı atıkların yeniden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar (kaynakta ayrıştırma, toplama, taşıma, geri kazanma ve bertaraf sahaları) yapılması hedefiyle; 2008 yılında hazırlanmış olan Katı Atık Yönetim Planı revize edilmiştir. Bakanlar Kurulu’na sunulacak hale getirilmiştir.

Güngör düzenli depolama alanı için yapılması öngörülen alt yapı işlerinin yapımına devam edilirken ülke genelindeki tüm çöp alanlarının kapatılarak rehabilite edilemesi hedefi doğrultusunda; katı atıkların düzgün ve düzenli bir şekilde Güngör katı atık depolama alana getirilmesi sağlanması için Güngör düzenli depolama alanı ikinci hücre açılışı yapılmıştır.

Rehabilite edilen Dikmen Çöp Alanı’nın yönetiminin oluşturulması hedefi doğrultusunda; Dikmen Çöp Alanı’nın denetimi Çevre Koruma Dairesi tarafından sürdürülmektedir.

Deniz kirliliği yönetiminde yetkili ve sorumlu kuruluşların netleştirilmesi, yapılacak deniz kirliliği envanter çalışması ile kirlilik kaynakları tespit edilerek kirliliğin önlenmesi için projelerin geliştirilmesi ile ülkenin tüm kıyılarını ilgilendiren “**Kıyı Yönetim Planı**” hazırlanmasına yönelik hedefler doğrultusunda; Çevre Koruma Dairesi tarafından arıtma tesislerinin deşarjını yapan işletmelerin izlenip denetlenebilmesi için Türkiye Cumhuriyeti

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile iş birliği yapılmıştır. Gerekli proje hazırlanmıştır. Mali kaynak bulunarak ihale şartnameleri hazırlanmış ve ihaleye çıkılmıştır (SAİS). Denizlere yapılan derin deşarjların tespiti ve denetlenmesi ile ilgili bir dalgıçlık firmasından hizmet alınarak yapılmaya devam edilmiştir. Atık su ve atık konularında veri tabanı kurulması çalışmaları Daire tarafından tamamlanmıştır. Veri tabanı Dairenin ilgili şubeleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Deniz kazalarından kaynaklanan deniz kirliliğinin önlenmesi için eylem planları hazırlanması ve bu planların uygulanmasında izlemenin ve denetimin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yapılması hedefine yönelik; sözü edilen mevzuatla ilgili bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Ülkemizdeki tüm derelerin konumlarının haritalandırılması, Derelerin Korunması Yasası değiştirilerek bu alandaki yetki ve sorumlulukların netleştirilmesinin sağlanması yönündeki hedefler doğrultusunda bir çalışma yapıldığı belirtilmemiştir.

Çevre mevzuatının uygulanmasında etkinliği sağlamak üzere ilgili tüm kurumların koordinasyon içinde çalışmalarının sağlanması, ayrıca Çevre Yasası altında öngörülen tüzüklerin tamamlanması için çalışmalara devam edilmesi hedefi yönünde; **“Çevresel Gürültü Değerlendirmesi ve Yönetim Tüzüğü”**, **“Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetim Tüzüğü”** ve **“Atık Lastiklerin Yönetimi Tüzüğü”** yasallaştırılmıştır.

Ülkemizin dünya çölleşme haritasında, çölleşme tehlikesinin en yüksek olduğu bölgede yer aldığı bilinciyle, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele çalışmaları sürdürülmesi hedefi yönünde; her yıl Ağaçlandırma çalışmaları devam etmektedir.

Çevre bilincinin artırılması için yaygın çevre eğitimi çalışmaları yapılması, ülke doğasını, flora ve faunasını tanıtıcı, koruyucu bilgileri içeren çevre konusundaki eğitimle ilgili hazırlanacak programların uygulamaya konulması ile bu konuda sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin de desteklenmesi hedefine yönelik; 18/2012 Sayılı Çevre Yasası altında yapılan Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetim Tüzüğü altında halkı bilinçlendirmek için el broşürü ve afiş tasarlanıp bastırılmıştır. Afiş ve el broşürleri tüm okullar ve halka ulaştırılmıştır. Yine Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetim Tüzüğü kapsamında halkı bilinçlendirmek için, satış noktalarında dağıtılmak üzere Çevre Koruma Dairesinin tasarladığı ve üzerinde Çevre Dairesinin logosu ve sloganı (çevremi koruyorum, çantamı taşıyorum) bulunan bez çantalar hazırlanmış ve dağıtılmıştır. 5 Haziran Dünya Çevre Günü nedeni ile çevre bilincini artırmak amacıyla Mayıs ayından itibaren Okullarda öğrencilere okul çantası, boyama kalemi ve

boyama kitapçığı dağıtılmıştır. Farkındalık çalışmaları çerçevesinde, “**Plastik Alışveriş Poşetlerinin Ücretlendirilmesi**”, “**Alo 123 Çevre Hattı**”, “**Kaplumbağaların Korunması**”, “**Atık Lastiklerin Geri Dönüşümü**” ile ilgili 4 adet kamu spotu ve çeşitli el broşürleri hazırlanmıştır.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Fiziki Plan Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Dağınık ve plansız gelişmenin önlenmesi, ülke kaynaklarının verimli, akılcı ve sürdürülebilir kullanılması, yerleşim alanlarının yaşanabilirlik düzeylerinin artırılması ve sağlıklı ortamların yaratılması temel hedeftir. Bu çerçevede; Girne-Çataköy İmar Planı Şubat 2018 tarihinde Gazimağusa, İskele, Yeniboğaziçi Emirnamesi 10 Aralık 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İlçelerin ve emirname bölgelerinin imar planlarının üniversiteler ve özel sektörden de hizmet satın alınarak mümkün olan en kısa süre içerisinde tamamlanması hedefiyle sürdürülen çalışmalar Ülkesel Fiziki Plan kapsamında yeniden gözden geçirilerek ve kamu yararı gözetilerek sonuçlandırılacaktır. Gazimağusa, İskele, Yeniboğaziçi İmar Planı, Dikmen İmar Planı, Lefke İmar Planı, Mehmetçik İmar Planı, Beyarmudu İmar Planı ve Başkent Lefkoşa İmar Planı değişiklik çalışmaları devam etmektedir.

Yapılacak planlama çalışmalarında sivil toplum, yerel yönetim ve merkezi idarenin birlikte ve eşgüdüm içinde çalışma anlayışı geliştirilmesi yönündeki hedef doğrultusunda çalışmaları devam eden tüm İmar Planları bu çerçevede yapılmaktadır.

İmar Planları, fiziki düzenlemeler yanında, yasal ve örgütsel düzenlemeleriyle, uygulama ve mali yatırım programlarıyla eşzamanlı ve bir bütün olarak hayata geçirilmesi hedefi yönünde; çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir.

Fiziki gelişmeyi yönlendiren, denetleyen yerel ve merkezi kurumların güçlendirilerek etkinleştirilmesinin sağlanması ve koordinasyon ile iş birliğine dayalı bir örgütlenmeye gidilmesi hedefleri doğrultusunda hizmet alımları yapılmıştır.

2018-2020 Orta Vadeli Programda İskân Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Eşdeğer işlemleri başta olmak üzere, İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası çerçevesinde hak sahibi olanların devam eden işlemlerinin, oluşturulan İskân Komitesi tarafından sonuçlandırılması için çalışmaların sürdürülmesi hedefi yönünde bir çalışma kaydedilmemiştir.

KKTC sınırları içerisinde bulunan ilçe, köy ve mahallelerin sayısal haritalarının oluşturulması hedefi doğrultusunda; köy ve mahallelerin sayısal haritalarının oluşturulması projesinin %80'i tamamlanmıştır. 6 Ağustos 2019 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Harita Genel Müdürlüğü ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Harita Dairesi Müdürlüğü arasında “**Haritacılık Alanında İş birliği Protokolü**” imzalanmıştır.

Tapu ve Kadastro Dairesi'ne bağlı Tapu Amirliklerinin online sistemle birbirlerine bağlanarak tüm işlemlerin her ilçede yapılmasının sağlanması hedefi yönünde; yeni program yazılımı için ihaleye çıkılmıştır.

Tapu Otomasyon Sistemi kadastro bilgileri ile entegre edilerek taşınmaz mal koçanı, parsel hudutlarını gösteren haritalar ile birlikte sahiplerine verilmesi hedefi yönündeki çalışmalara devam edilmektedir.

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapı çalışmaları, tamamlanması yönünde bir çalışma kaydedilmemiştir.

Bugüne kadar dağıtımı yapılan ve altyapısı kısmen veya tamamen eksik olan kırsal kesim arsalarının altyapılarının tamamlanması amacıyla hazırlanan proje gerçekleştirilmesi hedefi doğrultusunda; Türkmenköy'de 22 parsel kırsal kesim arsasına elektrik bağlandı. Boğaziçi köyünde üzerinde konut olan 16 kırsal kesim arsasına elektrik bağlandı. Dikmen'de 2015 yılında dağıtılan I. Etap kırsal kesim arsalarına elektrik bağlanması çalışmalarına devam edilmiştir. Mehmetçik, Aygün, İncirli ve Kalkanlı kırsal kesim arsalarının yol keşif çalışmaları bitmiş, ihale hazırlıklarına başlanmıştır. Mormenekşe'de konutları bitmiş 7 hak sahibine elektrik bağlanmıştır. Vadili'de 12 parselin stabilize yolları yapılmıştır. Gaziköy'de 22 kırsal kesim arsasına elektrik bağlanmış ve stabilize yolları yapılmıştır.

Hem köylerde, hem kentlerde, yerli müteahhitlerin gerçekleştireceği uzun vadeli ve uygun ödeme imkanları sunan sosyal konut projeleri hayata geçirilmesi ve gençlerin konut sorununun çözülmesi hedefi yönünde; Mağusa Maraş'ta sosyal konut yapılacak bölge belirlenerek

Bakanlar Kurulu kararıyla sosyal konut kırsal kesim arsasına çevrilip İskan Dairesine verildiği belirtilmiştir. Bahse konu bölgede kurulacak yaşam sitesinin teknik çizimleri vaziyet planı, alt yapı keşifleri ve birim maliyet hesapları tamamlanarak, projenin lansmana hazır hale getirildiği belirtilmiştir.

Taşınmaz Mal Komisyonu'nun yeni ve makul bir finansman modeli ile desteklenmesi için tedbirler alınması, Komisyonun önündeki başvuruları çok daha hızlı halledebilmesine imkân verecek gerekli değişiklikler yapılması hedefi doğrultusunda; Başvuruların daha hızlı sonuçlandırılabilmesi için Tapu ve Kadastro Dairesine yeni istihdam yapılmıştır. Ayrıca yeni istihdam edilen Savcılardan bir kısmı direkt bu konular için görevlendirilmiştir. Taşınmaz Mal Komisyonu'nun yeni ve makul bir finansman modeli ile desteklenmesi için çalışmalar başlatıldığı belirtilmiştir.

2018-2020 Orta Vadeli Programda Kooperatifçilik Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Ekonomik ve sosyal kalkınmada, küçük üreticilerin dayanışmasında ve tüketicilerin korunmasında önemli görevleri bulunan kooperatiflerin değişen ve gelişen koşullara göre yeniden yapılandırılmak suretiyle gelişmesi ve mevcut sorunlarının aşılması için gerekli idari ve yasal düzenlemelerin yapılması temel hedeftir. Bu çerçevede 2018 yılında girişimlerin başlatılmış olup 2019 yılında devam ettirilmiştir. 2020 pandemi sürecinde ise mevcut kooperatiflerin geliştirilmesi ve günün koşullarına uygun hareket ve sevkleri ön planda tutulmaya devam edildiği ve durgun, yarı aktif ve çok küçük ölçekli aktif kooperatiflerde de bilanço çıkartılması seviyesine gelindiği belirtilmiştir.

Kooperatiflerin sosyo-ekonomik yaşamda daha etkin bir konuma getirilmeleri için kamu adına denetim ve izlenme sistemleri güçlendirilmesine yönelik hedef doğrultusunda; 30 Haziran 2020 itibarıyla 71 kooperatifin denetimi yapılmış ve raporlanmıştır. Kooperatifleşme her alanda desteklenerek merkezileştirilmeleri ve bölge birlikleri şeklinde örgütlenmelerinin özendirilmesi hedefi doğrultusunda çalışmalar sürdürülmektedir.

Kooperatif Şirketler Mukayyitliği bünyesinde Risk Merkezi kurulması ile ilgili çalışmalar tamamlanarak, kooperatifler tarafından doğrudan KKTC Merkez Bankası Risk Merkezi'ne aktarılacak raporların Mukayyitlikteki Risk Merkezi'ne de gönderilmesi sağlanması ve

bankacılık sektörü ile kooperatifçilik sektörü müşteri riskleri karşılıklı görülebilmesi ile risklerin minimize edilmesinin sağlanması hedefi doğrultusunda; Bu hedef 2018 yılında girişimlerin başlatılmış olup 2019 yılında devam ettirildiği belirtilmekle birlikte pandemi koşullarında farklı uygulamalara yöneldiği anlaşılmaktadır. 2020 yılı pandemi koşullarından dolayı Aktif büyüklükte ilk 10'a giren kooperatifler baz alınarak Kooperatif Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na ait yasa değişikliği Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Kooperatif Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kanun Hükmünde kararname yasa değişikliğinin sebebi ise, prim ödemeleri yüksek kooperatiflerin borçlu üyelerine Mart, Nisan ve Mayıs aylarını kapsayan dönemlerde fon destekli faiz indirimleri yaparak, katkı sağlanması yönündedir.

Kooperatiflerin her ay düzenli olarak Kooperatif Şirketler Mukayyitliğine göndermekte oldukları bilanço ve kar-zarar hesaplarının Mukayyitlik bünyesinde Gözetim Sistemi ile ilgili kurulan Merkez'de elektronik ortamda toplanması ve verilerin değerlendirilip yayınlanması ile sektöre yön verilmesi sağlanması hedefine yönelik; 2018 yılında girişimlerin başlatılmış olup 2019 yılında devam ettirildiği belirtilmiştir.

Kooperatiflerdeki denetim zafiyetinin kaldırılmasına yönelik yeni denetim modelleri oluşturulması hedefi doğrultusunda; 2019 yılında yeni personel alımı ile güçlendirilmiş ve 30 Haziran 2020 itibarıyla 71 kooperatifin denetimi yapıldığı ve raporlandığı belirtilmiştir.

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan küçük ve orta boy işletmeler ile Eko-Agro turizm işletmelerinin, kooperatif yapıları altında toplanması sağlanarak ortak tanıtım, ortak pazarlama, ortak girdi temini olanakları yaratılması hedefinde somut bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi için mevcut balıkçılık kooperatifleri güçlendirilerek gerekli araç gereç ve teknelerin alınması ayrıca balıkçıların iş kapasiteleri ile pazarlama olanaklarının artırılması sağlanması amacıyla konu ile ilgili kooperatiflerin pilot seçilmek sureti ile geliştirilmektedir.

Ekonomik yararlılığı ortadan kalkmış olan durgun kooperatiflerin tasfiye işlemlerine devam ettirilmesi hedefi yönünde işlemlerin başlatılmıştır.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve verimliliklerinin artırılması ve eğitim imkân ve olanaklarının artırılması hedefi yönünde girişimlerin başlatılmıştır.

2020 Pandemi dönemimde ülkedeki üretimin çok önemli olduğu anlaşılacakla birlikte; Kooperatif Şirketler mukayyitliği, Tarıma dayalı kredi veren kooperatiflerde ekim işlerine (ekim ve mahsul dönemine kadar) hazırlık olarak gereken tüm araç, gereç, tohum, gübre vb.

borcun tedarikine katkı sağlayan kredi verme yapısının geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu amaçla Pilot seçim "**Doğancı KKS**" de başlamış olup amaçlanan hedef yakalanmıştır.

2018- 2020 Orta Vadeli Programda Yerel Yönetimler Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Demokratik, çağdaş, özerk yerel yönetim anlayışıyla, merkezi yönetim ile belediyeler arasında iş birliği ve dayanışmanın geliştirilmesi temel hedeftir.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası günün koşullarına göre yeniden düzenlenerek yerel yönetimlerin daha çağdaş hizmet verebilmelerine, mali açıdan daha güçlü bir konuma gelebilmelerine olanak sağlanması yönündeki hedefin gerçekleştirilmesi için; Değişiklik Yasa Tasarısı Bakanlar Kuruluna sunulacak aşamaya getirilmiştir.

Belediye hizmetlerinin en üst düzeyde ve kaliteli bir şekilde halka ulaşmasını sağlamak için paylaşımlı hizmet modeliyle yerel yönetimlerin birlikte çalışması teşvik edilmesi hedefine yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Coğrafi temelli yerel yönetimlerin oluşturulması ve mevcut belediyelerin sayısının azaltılması amacıyla gerekli çalışmalar yapılması hedefi doğrultusunda; Belediyeler Birliği ile birlikte oluşturulan komite çalışmalarına devam etmektedir.

Yerel yönetimlerde bütçe disiplinin oluşturulması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ve sonuçların raporlanması hedefine yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Yerel yönetimlerin bütçe sistemlerinde reforma gidilmesi ve "**Çok Yıllık Bütçe Sistemi**" ne geçilmesi hedefi yönünde çalışmalar yapılmasına dair bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Yerel yönetimlerin İçişleri Bakanlığı ile ilişkilerinin kurumsal bir yapıya kavuşturulması amacıyla Bakanlık bünyesinde bu ilişki ve görevleri yürütecek yapının oluşturulması ile ilgili yasal çalışmalar yapılması hedefine yönelik ilerleme kaydedilmemiştir.

Ülke genelindeki tüm evsel atıkların Güngör Düzenli Depolama Tesisine getirilmesi için Katı Atık Transfer İstasyonları inşa edilmesi ve/veya devreye konulması hedefi doğrultusunda Çatalköy'de Katı Atık Transfer İstasyonu inşası amacıyla yer tespiti çalışmaları tamamlanmıştır. Diğer bölgelerdeki tespit çalışmaları devam etmektedir.

2018- 2020 Orta Vadeli Programda Beşerî Kaynaklar Alanındaki Politika Hedefleri ve Gerçekleşme Durumları

Eğitim, sağlık ve yüksek teknoloji alanlarına özel bir önem verilerek bilgi çağının gerisinde kalmayacak bireylerin yetiştirilmesi temel hedeftir.

İnsan kaynakları, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilmesi hedefine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Ekonomik faaliyetlerde gerek fiziki üretim yapan ve gerekse hizmet üreten sektörlerin daha kabiliyetli, daha bilgili, daha nitelikli daha sağlıklı ve çok iyi yetişmiş insana ihtiyaç duyulduğu kesindir. Gerekli önlemlerin alınması ve çocukların gelişimine özel önem verilmesi, onların çağdaş imkanlardan okul öncesi ve okul döneminde en iyi şekilde yararlanmalarının sağlanması, beden ve fikren sağlıklı bireyler olarak yetiştirilebilmeleri için olanaklar yaratılması hedefleri yönünde Mesleki Teknik liseler teknik teçhizat yönünden güçlendirilmiştir. Esnaf ve Zanaatkar Odası ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı iş birliği içerisinde yürütülen çıraklık ve yetişkin eğitimi bu amaca yönelik devam etmektedir.

Sağlıklı ve güçlü bir toplumsal yapının oluşturulmasında ve dayanışmanın güçlendirilmesinde önemli bir unsur olan aile kurumunun, ekonomik gelişmeye paralel olarak sosyal yapıdaki değişim ve gelişmelere uyum sağlaması hedefi doğrultusunda; Aile Yasası günümüz koşullarına uyumlaştırma çalışmaları devam etmekle birlikte 19 Şubat 2019 tarihinde Aile (Evlence ve Boşanma) (Değişiklik) Yasa Tasarısı Mecliste onaylanmıştır.

Sosyal sorunlarla etkili mücadele yapılabilmesi amacıyla mevcut yasalar gözden geçirilerek, gerekli yasa değişikliklerinin en kısa sürede yapılması sağlanması hedefine yönelik çalışmalara Sosyal Hizmetler Dairesi'nde devam edilmektedir.

Ana-çocuk sağlığı, doğum öncesi ve sonrası izinler, kadın ve çocuklar lehine yeniden düzenlenerek etkinleştirilmesi ve Avrupa Birliği normlarına ulaşılabilmesi hedefleri yönünde ilerleme kaydedilmemiştir.

Çocuk ve gençlerin emniyet ve güven içerisinde geleceğe hazırlanması temel hedefi doğrultusunda psiko-sosyal yönden sağlıklı gelişmelerimin sağlanması, kötü alışkanlıklardan korunması, ihmal, istismar ve suça itilmelerinin önlenmesine yönelik hizmetlerin geliştirilmesi hedeflerine yönelik çalışmalar devam etmekle birlikte, Lefkoşa Sosyal Hizmetler Dairesi'nde çocuk görüşme odası açılmış ve Sosyal Hizmetler Dairesi'nin hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik Sosyal Hizmetler Dairesi personeli gerekli alanlarda eğitim (Kurs ve Çalışma ziyareti)

yapmak üzere Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerine (TAIX İşbirliği çerçevesinde) gönderilmiştir.

Alkol ve madde bağımlılığının asgari düzeye indirilebilmesi konusunda çalışmaların hızlandırılması hedefi doğrultusunda; tam teşekküllü bir rehabilitasyon merkezi oluşturulması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde, Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu iş birliğinde kurulan “**Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi (AMATEM)**” projesinin hazırlanmış ve gerekli maddi kaynak yaratılmıştır.

Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadının insan haklarının ve toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, ayrıca toplumsal hayatın tüm alanlarında etkin hale getirilmesi hedefine yönelik çalışmalar yapılmakla birlikte toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi kurulmuştur.

Kadına yönelik şiddete karşı yasal koruma sağlanması ve yasaların etkin bir şekilde uygulanması hedefi yönünde; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi'nin kurumsal yapısının tamamlanması sağlanmıştır.

Hazırlanacak Ulusal Eylem Planı çerçevesinde kadına yönelik şiddetle mücadelede etkili ve planlı bir politika izlenmesi ve Kadın Sığınma Evi ve/veya Şiddet Önleme ve Denetleme Merkezi faaliyete geçirilmesi hedefleri yönünde; Kadın Sığınma Evi yapılmasına yönelik bir ilerleme kaydedilmemesine rağmen Polis Genel Müdürlüğünde Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Şubesi kurulmuştur.

Sonuç

Bir ülkede ekonomik planlama belirli bir dönemde belirli sosyal-iktisadi amaçlara ve sayısal olarak ifade edilebilen hedeflere ulaşmak için, bu işte görevlendirilmiş organlar (Kamu, Kurum ve Kuruluşlar) tarafından daha önceden belirlenen araçlar kullanarak ulusal ve/veya bölgesel düzeyde yürütülen etkinliklerin tümüdür. Diğer bir ifade ile gelecekteki sosyo-ekonomik ihtiyaçların giderilmesi amacı ile sahip olunan tüm kaynakların en etkili rasyonel ve verimli biçimde kullanımını sağlayan önlemler bütünü ekonomik planlamayı ifade etmektedir.

Ülkemizde ekonomik planlamalar ilk önceleri 5 yıllık Kalkınma Planları hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Daha sonraları ise günümüz koşullarına uyumlaştırılması için 3 yılı kapsayacak olan **“Orta Vadeli Program” (OVP)** hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. OVP, KKTC ekonomisinin gelecek yıllarda istikrarlı bir şekilde büyümesi ve halkın refah seviyesinin artırılması hedeflerine ulaşmak için tasarlanmıştır. Orta Vadeli Programın temel amacı, ekonomik büyümeyi sürdürmek, bütçe disiplini ve dengesini sağlamak, işsizliği azaltmak, istihdam artışını gerçekleştirmek, enflasyonu düşürmektir. OVP’de makroekonomik ve finansal istikrarı güçlendirmek temel hedefdir. Ülkemizde OVP’ler gerek KKTC’ndeki gerekse Türkiye ve diğer ülkelerdeki siyasi ve ekonomik gelişmeler, riskler ve beklentiler dikkate alınarak hazırlanmaktadır.

33/1976 sayılı Devlet Planlama Örgütü’nün kurulması hakkında yasanın 11. Maddesinin verdiği yetkiye atfen, Orta Vadeli Programların izlenmesi çerçevesinde **“2018-2020 Orta Vadeli Programda yer alan hedef, plan ve politikaların”** gerçekleşme düzeyleri izlenmiştir. DPÖ tarihinde ilk kez bir Plan-Program izlenmiş ve rapor haline getirilmiştir. Bir ülkede plan-programların hazırlanması ne kadar önemli ise bu plan-programların ne kadar da gerçekleştiği veya hayat bulduğu da son derece önemlidir.

Devlet Planlama Örgütü İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı olarak, üzümlere ifade etmek isteriz ki OVP’de yer alan plan, hedef ve politikaların büyük bir kısmı hayat bulamamıştır. Bize göre hayat bulmamasının nedenleri arasında istikrarlı ve uzun süreli hükümet edilememesi en önemli faktördür. Çünkü OVP’ler üç yıllık süreler için hazırlanmaktadır. Fakat plan, hedef ve politikaların uygulayıcısı olan hükümet süreleri maalesef üç yılı bulamamaktadır. Ekonomik istikrar; ekonomik büyümenin uzun yıllar boyu çok fazla aşağı-yukarı hareket etmeden sürdürülebilmesi, büyüme sürecinde işsizliğin düşük oranlarda tutulması, fiyat artışlarının, bütçe açığının, borçlanmanın, dış açığın kontrol altında tutulabilmesini ifade etmektedir. Bir

ülkede ekonomik istikrardan bahsedebilmek için o ülkede siyasi istikrarın en az üç yıllık sürelerde olması gerektiğini düşünmekteyiz.